chalakmuhamad@gmail.com

جەمال نەبەز

پێوەندارێتی ی کوردی

کورد کێ یە و کورد بوون مانای چی ؟

"بڵاوکراوەی ڕێکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی کورد لە ئەورووپا
سۆکسە" یە

بنکەی چاپەمەنیی ئازاد
ستۆکهۆلم ١٩٨٦.

chalakmuhamad@gmail.com

جەمال نەبەز

پێوەندارێتیی کوردی

کورد کێیە و کورد بوون مانای چیی ؟

وتارێکی سەمیناری یە لە رۆژی ئێنی
٢٧/١٢/١٩٨٥ لە کۆپنهاگن لە کۆبوونەوەیە-
-کی کوردە ئاوارەکانی دانیشتووی
دانیمارکدا خوێندرایەوە.

"بڵاوکراوەی رێکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی کورد لە ئەورووپا
سۆکسە" یە

بنکەی چاپەمەنیی ئازاد
ستۆکهۆڵم ١٩٨٦.

chalakmuhamad@gmail.com

بنکەی چاپەمەنیی ئازاد /ستۆکهۆلم ١٩٨٦

هەموو مافێکی ئەم چاپکراوە لە سوێد و گشت جیهاندا پارێزراوە .

مافی چاپکردنەوە و لەبەرگرتنەوەی فۆتۆکۆپی یانەو وەرگێڕانی بۆ سەر زمانێکی دی ، تەنێ بەدەست خاوەنێتی .

هەموو لێوەرگرتن و کۆپلە لێدەرهێنانێک کاتێک ڕێی پێدەدرێ ئەگەر وەرگر بەتەواوی دەست بۆ سەرچاوە و نووسەر و دەزگەی بڵاوکەرەوە و بنکەی چاپەکەر ڕابکێشێ .

هەموو خراپبەکارهێنانێک بە پێچەوانەی سەرەوە ، دەخرێتە بەردەم یاسای چاپەمەنی .

Binkey Çapemeniy Azad-Siwéd

chalakmuhamad@gmail.com

خوشك و برایانی بەڕێز هاوبیرانی ئازیز
بە ناوی ڕێکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی کورد لە ئەورووپا (سۆکسە) وە بەخێرهاتنتان دەکەین ، هەروەها زۆر سوپاسی ماموستای بەڕێز **جەمال نەبەز** دەکەین بە ساز کردنی ئەم سەمینارە بە نرخە • ئەم سەمینارە بریتیە لە پێ هەلسانێکی زانیاریانەی بەنرخ و هۆیەکە بۆ لە یەك نزیك کردنەوەی خوێندکاران ورۆشنبیرانی کورد لە دەرەوەی وولات لە ڕێ ی بە پیت تــر کردن و بە هێز تر کردنی خەباتمان لە پێناوی **کوردستانیکی ئازاد** و گەلێکی یەکساندا • جگە لەوە ئامانجێکی تری ئەم سەمینارە بۆ زیدە کردنی زانیاری ئاوارەکانی دوورە خاك و نیشتمانی داگیرکراو • هەروەها ڕێکخراومان پێ خۆش حالی خۆی دەردەبریت بەرامبەر یارمەتی و هاوکاری ماموستای بەڕێز جەمال نەبەز کە هەلی پێ هەلسانی بەم کارە بە نرخە دەست خستوە •
ئیتر سەرکەوتن بۆ ئیوەو سەرفرازای بـو کـورد •

ڕێکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی کورد لە ئەورووپا
لقی دانیمـــــــــــارك

chalakmuhamad@gmail.com

chalakmuhamad@gmail.com

پێڕستی باسەکان

(١) ـ وتەی سۆکمە

(٢) ـ سڵاوکردنەوەی سمینار

(٣) ـ چوونەنێوباس

(٤) ـ تایبەتکارەکانی کورد بوون:

(أ) ـ زمان

(ب) ـ بنەچەورەچەڵەك

(ج) ـ نیشتمان

(د) ـ ئاین

(ئە) ـ کولتوور

(ف) ـ هەستی وەلئیەکی کورد بوون

(٥) ـ پێناسەکانی کورد بوون لای کورد و لای بێگانە

(٦) ـ دوا وشە

(٧) ـ ژێدەرەکان

(٨) ـ چەند تێبینی یەك

chalakmuhamad@gmail.com

chalakmuhamad@gmail.com

(٢) ـ سلاو وكردنەوەى سەمینار

بەشدارانی بەرێزی سەمینار

خۆشیی یەكێی زۆر گەورەیە بۆ من كەوا ئەمڕۆ لێرە بەخزمەت ئێوە دەگەم ٠ لەكانیی دڵەوە سوپاستان دەكەم كەوا بەم ژمارە زۆرەوە هاتوون بۆ بەشداربوون لە وتارەكەمدا ، كە رەنگە بەشێكی هۆی ئەمەش بگەڕێتەوە بۆ گرنگیی باسەكە خۆی بەلای ئێوەی كوردەوە ٠ هەر لێرەدا سوپاسێكی گەرمی لقی دانیماركی (سۆكسە) دەكەم كە منی بۆ گێڕانی ئەم سەمینارە بانگكرد ، وڕێی داپێم تاكو وتارێك لەبارەی مەسەلەی كوردەوە پێشكێش بكەم ، بێ ئەوەی لەوەپێش باسێكی تایبەتی دەستنیشان بكات بۆم ٠ منیش دەرفەتم لە سەربەستیی خۆم هانی و " پەیوەنداریتیی كوردی " م هەڵبژارد ، كە هیوام وایە سوودێك بە گوێگران بگەیەنێ ٠

(٣) ـ چوونە نێو باس

كورد كێیە و كوردبوون مانای چییە؟

ئەم پرسیارەی سەرەوە هەر لەدەرەوە ، واتە لە "ناكورد" ەوە نایەت ، بەڵكو زۆر جار گەلێك لە كوردەكان خۆشیان دەیكەن ، بەلام بەداخەوە وەرامێكی ژیریێژانەی وا كە دڵ ئاوخواتەوە بۆی ، نادرێ بەدەستەوە ٠ بەڕاستی ئەم پرسیارە زۆر گرنگە ، چونكە پەیوەندیی بە ناسنامەی كۆمەڵە خەڵكێكەوە هەیە كە خۆیان نەك هەر بە "گەلێك" بەڵكو بە " نەتەوەیەك " یش دادەنێن ، ئەوجا بێگانەش هەن كە هەر بەو جۆرە تێیان دەڕوانن و تێیان دەگەن ٠ جا ئەم " گەل " ە یا ئەم " نەتەوە " یە ، نەك هەر لە دەزگەی دەوڵەتیی خۆی بێبەشە و بەس ؛ بەڵكو بەسەر پێنج دەوڵەتی بێگانەی ناسیۆنالی سیستێم جیاوازیشدا دابەشكراوە ٠ بێجگەلەوەش ئەم " گەل " ە یا ئەم "نەتەوە" یە هەر لە سنووری ئەو نیشتمانە پارچەپارچەكراوەدا ناژی كە بە كوردستان

chalakmuhamad@gmail.com

ناسراوە، بەڵکو بڕێکی وەک "کەمایەتی" یەک لە دەرەوەی ئەو وڵاتەدا دەژی، سا یا بە پەرشوبڵاوی لەم لا و لەولا، یا بە کەلەکۆمەڵی لە هەوارێکی داخراودا. ئەمانە هەموو مەسەلەی دیاریکردنی ناسنامەی کورد بوون ئاڵۆزتر و سەختتر دەکەن.

ئێمە کە هاتینە سەر باسی ناسنامەی کورد بوون، مەبەستمان لەو "وەکیەکی"یە، یا ئەو "چۆنیەکی"یە پەیمەرمیە کە لەنێوان پێناسەی تاکەتاکەی کورددا هەیە، و دەیانکاتە کۆمەڵگەلێکی وەکیەکی هاوئاهەنگ. جا بۆئەوەی ئێمە نەخشەی پەیوەندارێتییەکی کوردی بکێشین بە جۆرێکی وا گشت ئەوانە بگرێتەوە کە زاراوەی "کورد" دەیانگرێتەوە؛ پێویستە لەسەرمان جارێ پێناسە یا پێناسەکانی ئەو کۆمەڵە خەڵکەی کە بە "کورد" ناودەبرێن دەستنیشان بکەین... شایانی باسە کە کاتێک مرۆڤ خەریکی ناسنامەی کۆمەڵە خەڵکێک بوو، وەک کورد؛ ناچار تووشی چەند زاراوەیەکی ئێتنۆلۆژی و سۆسیۆلۆژی و پۆلیتۆلۆژی و یاسایی وەک ئێتنۆس Ethnos و "گەل" و "نەتەوە" و "کەمایەتی" و "گەلی دەوڵەتدار" و "گەلی لاتەنیشت" دەبێ، کە ئەم زاراوانەش وەنەبێ هەر یەکە تاریفێکی ڕێکوپێکی براوەی سنووردیاری لەهەموولاوە دانپێدانراوی هەبێ، بەڵام ئەوەی لەم وتارە سەمینارییەدا لە هەموو شتێک گرنگتر خۆی دەردەخا، ئەو پێناسە خۆڕا (طبیعی) یانەیە کە دەبنە هۆی ئەوەی "کوردێک" لە "ناکوردێک" جیابکرێتەوە.

لێرەدا دەبێ ئەوەش بێژم، کاتێک بە ناسنامە یەک دەگوترێ ناسنامە، ئەگەر هاتوو ئەو ناسنامەیە لەلایەن خاوەن ناسنامە و خەڵکیشەوە دانی پێدانرا و پەسەندکرا. بۆ وێنە: ئەگەر یەکێک نێوی "تاڤگە" بوو، دەبێ بۆ ئەوەی ناسنامەیەکی بە نێوی "تاڤگە"وە بۆ دەربکرێ، جارێ ئەو کەسە خۆی خۆی بە "تاڤگە" بداتە ناسین، و ئەوجا خەڵکیش هەر بە نێوی "تاڤگە"وە بیناسنەوە.

chalakmuhamad@gmail.com

جا چونکە ئێمە ئێستە باسی "ناسنامەی کەسی" (تاکی) دەکەین، خراپ نی یە ئەگەر لەسەر ئەم باسە کەمێك بڕۆین، و هێندێك لە گیروگرفتەکانی بخەینەبەرچاو، چونکە ئەوە بۆ مەسەلەی "ناسنامەی کۆمەڵی" بەکارمان دێ. بۆ ئەمەش دەمەوێ وادابنێم، ئەو کەسەی کە ناوی "تاڤگە"یە دێ و بە ئارەزووی خۆی ناوی خۆی لە "تاڤگە"وە دەگۆڕێ بە "ڕێگە"، و خەڵکیش ئەمجا بە "ڕێگە" ناوی دەبەن. ئەو دەمە، تایبەتکارە بابەتی یەکانی ناسنامەی ئەو کەسە نابێتە گۆڕین، ئەگەرچی هێندێك لە پێناسە نابابەتی یەکانی گۆڕانیان بەسەردا دێ. چونکە بە گۆڕینی ناوەکە، سروشت و ماکی (ذات) ئەو کەسە، وەك کەس، لەگەڵ سروشت و ماکی کەسی دیکەدا "وەك یەك" یان لێ ناکرێ. تەنانەت ئەگەر هێندێکیش هەبن، پاش گۆڕینی ناوەکەش هەر بە "تاڤگە" ناوی ببەن، و هێندێکیش بە "ڕێگە"، ئەوا مەبەست هەر هەمان کەس و هەر ئەو کەسەیە. جاری واش هەیە دەبینین هی واهەن لە ماڵەوە و لەنێو خێزانی خۆیاندا ناوێکیان هەیە، کەچی لەدەرەوە و بە ڕەسمی ناوێکی دیکە، لەگەڵ ئەوشدا ئەو کەسە هەر ئەو کەسەیە و پێناسە بابەتی یەکانی ئەو کەسە دەستکاری نەکراوە. وێنەیەکی دیکە: زۆر جار ڕوودەدات کاسبکارێك دەچێت چێشتخانەیەك دادەمەزرێنێ، و خۆی ناوێك دەدۆزێتەوە بۆی و بەڕەسمی وای ناودەنێ، کەچی خەڵکەکە ناوێکی دیکەی لێ دەنێن و هەر بەو ناوەشەوە دەیناسنەوە. لەگەڵ ئەوشدا پێناسە بابەتی یەکانی بابەتەکە (چێشتخانەکە) هەروەك خۆی دەمێنێتەوە و نابێتە شتێکی دی، هەتا خەڵکەکە چێشتخانەکە هەر بە (چێشتخانە) بناسنەوە و بە شتێکی دیکەی نەدەنە قەڵەم، بۆ وێنە: هۆتێل، یا فرۆشگە، یا گەرماو. ئەم نموونانە بەسەر ئەو کۆمەڵە ئێتنی یانەشدا دەچەسپێن کە بە "ئێتنۆس" یا "گەل" یا "نەتەوە" دەدرێنە قەڵەم. بۆ وێنە — ئەڵمانەکان بە خۆیان دەڵێن "دۆیچ "Deutsch""، کەچی کورد و گەلێك خەڵکی دی پێیان دەڵێن "ئەڵمان". ئەمەش بە هیچ

chalakmuhamad@gmail.com

جۆرێك له پێناسه بابەتی یەكانی گەلی نێویرا و (ئـەڵەمان) ناگۆڕێ. چونكه نێونان (واتا ناسینەوە)ی " دۆیـچ " بە " ئەڵەمان " لەلایەن هێندێك خەڵكەوە، هیچ تایبەتكار و سروشتێكی دیكه ناخاتە سەر " دۆیچ "... هەروەها زۆربەی زۆری كورد بۆ نێونانـی خۆیان، لە پاڵ بەكارهێنانـی ووشەی " كـورد " دا ووشەی " كـورمانـج " یش بەكاردەبەن، بەڵام كە تۆ " كوردێك " بە " كورمانـج " بانگدەكەیت، ئەوا بەم كارەت هیـچ جۆرە پێناسەیەكی بابەتانەی كورد دەستكاری ناكەیت، و هـــیـچ بابەتـكار و سروشتێكی تازە ناخەیتە سەری، چونكە " كورد " و "كورمانج هەردووكیان پەیڕەپەری یەكـن و یۆ یەك " بابەت " بەكاردێن. بەڵام بـە پێچەوانەوە، ئەگەر هاتوو تۆ بە " كورد " ت نەگوت " كورمانج " بەڵكو گوتت " توركی چیا " یا " عەرەبی چیا " یا " فارسی چیا " ،ئەوا دیارە ئـەو دەمە پێناسە بابەتی یەكانی كۆمەڵگەلێكت دەستكاری كردووە، كەلەلایـە ن خۆیان و خەڵكەوە هەر بە " كورد " یا " كورمانج " دەدرێنە قـەڵـەم، سەبارەت بەوەی سروشت و تایبەتكاری دیكەت خستووتە سەری، و ئەوسـا ئەمەش لە مەسەلەكە دەگۆڕێ. چونكە تۆ كە دەبێژیت " توركی چیـــا " و " فـارسی چیا " و " عەرەبی چیا " ، هەموو جارێك نێوی تورك و فارس و عەرەب بەكاردەبەیت ، كە ئەمانە هەر یەكەیان نیشانەی كۆمەڵگەلێكن كـە تایبەتكاری بابەتانەی خۆیان هەیە، جیا لە تایبەتكارە بابەتی یەكانی كورد. ئەمەش خاڵانەی ئەوەیە كوردێكی گوندی ی خەڵكی ئەرزەڕۆم كە بە درێژایـی ی ژیانی هەر گوندەكەی خۆی و چەند كاربەدەستێكی توركی دیبێ و لەپڕ بووبێ بە " كرێكاری میوان " لە ئەڵمانیا و لە كارگەیەكدا بۆ یەكەمین جـار چاوی بە ئـەڵمانەكان كەوتبێ و پێیان نەڵێ " دۆیـچ " یا " ئەڵەمان " ، بەڵكو پێیان بڵێ " توركی ئەورووپا " ـ ئەوجەلە ئەمە دەبێتە دەستكاری ـ كـردنی تایبەتكارە بابەتی یەكانی ئەوانەی لەلایەن خۆیان و خەڵكـەوە بە " دۆیـچ " و " ئەڵەمان " ناسـراون .

هەرچەندە ناسنامەی كۆمەڵگەلێكی ئێتنـی لە نێوان " تێروانینی

chalakmuhamad@gmail.com

خۆیی و تێڕوانینی بێگەدا سەر هەڵدەدات (١)، بەڵام بە تاقیکردنەوە دەرکەوتووە کە لە نێوان ئەم دوو تەوەرەیەدا، کارکردنە سەر یەکدی بەردەوامە و هێندێک جاریش تێڕوانینی خۆیی زۆر کاردەکاتە سەر تێڕوانینی بێگانە و بە جارێک دەیگۆڕێ. بۆ وێنە: ئەگەر یەکێک نێوی "ئازاد" بوو، بەڵام چەند کەسێک حەزیان لە نێوەکەی نەکرد و بە نێوی "مراد" ەوە بانگیان کرد، ئەوسا ئەگەر ئەو کەسە بە هیچ جۆرێک بە "مراد" وەرامی نەداتەوە، و سوور بوو لەسەر ئەوەی نێوی "ئازاد" ە، ئەوا رۆژێک دێ ئەو چەند کەسە ناچاردەبن بە "ئازاد" بانگی بکەن. سووربوونی کوردیش ـ لە پاڵ بوونی دەسەڵاتێکی لەباردا ـ لەسەر ئەوەی "تورکی چیا" یا "فارسی چیا" یا "عەرەبی چیا" نین، بەڵکو کۆمەڵگەلێکی سەربەخۆن، وا لەو بێگانانە دەکات کە بەو جۆرە نێوی دەبەن ـ زوو یا درەنگ ـ بەو جۆرەی کورد خۆیان دەیانەوێ دەستنیشانیان بکەن.

کەواتە کە ئێمە باسی کورد دەکەین مەبەستمان کۆمەڵە خەڵکێکە کە هێندێک تایبەتکاری بابەتانەی خۆیان هەیە. ئەم تایبەتکارانە ئاوێتەی یەک بوون و هەمووش پێکەوە بوونەتە هۆی ئەوەی ئەو کۆمەڵەیان کردووە بە کۆمەڵگەلێکی جیاواز لە کۆمەڵگەلانی دی. ئێستە با بزانین ئەو تایبەتکارانە چین؟

٤ ـ تایبەتکارەکانی کورد بوون:

(أ) ـ زمان

ئەوانەی بە "کورد" دادەنرێن، بە گشتی، بە زمانێک قسەدەکەن کە بە "زمانی کوردی" یان "زمانی کورمانجی" بەنێویانگە. ئەم زمانە سەرەڕای ئەوەی بووەتە دوو شێوەی سەرەکی و دوو شێوەی لاتەنیشت و چەند زارێکەوە (٢)، کە هێندێک جیاوازیی

chalakmuhamad@gmail.com

مۆرفۆلۆژی‌یانه و فۆنێتیکانه و لێکسیکالانیان تێ‌کەوتووە ، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو لێکۆڵینەوە زمانەوانی‌یانەی تا ئێستە لەبارەی زمانی کوردی‌یەوە کراون ؛ گومانیان لەوەدا نەهێشتووەتەوە کە " کوردی " زمانێکی سەربەخۆیە . هەرچەندە زانا و زانستکار و رۆشنبیرانی کورد لە سەدەکانی رابوردوودا زۆر کەمتەرخەمی‌یان بەرامبەر زمانی زگماکی خۆیان نوواندووە ، و بەرهەمەکانیان بەزۆری ، بە عەرەبی و فارسی نووسیوەتەوە (٣) ، بەڵام لە قوتابخانەو زانستگە ئاینی‌یەکانی کوردستاندا ، زمانی کوردی زمانی تێگەیاندن بووە ، باسەرچاوە و کتێبەکانیش بە کوردی نەبووبن . هەروەها جەماوەری گەل ، بەلایەنی کەمەوە ، دوو هەزار ساڵەیەکە ، زمانی کوردی‌ی بۆ قسەکردن و لەمیەک‌گەیشتن بەکارهێناوە و پاراستوویەتی . لە پاش جەنگی جیهانی‌ی یەکەمەوە تا ئەمڕۆ گەلێک هەوڵدراوە بۆ خزمەتکردنی زمانی کوردی و بەکارهێنانی بۆ کاروباری خوێندن و رۆژنامەگەری و رادیۆ . هەر لە سەرەتای ئەم سەدەیەشەوە وتا ئێستە ، هەوڵدان بۆ ناسینی زمانی کوردی بە رەسمی لەو دەوڵەتانەدا کە کوردستانیان لە خۆیان بەشکردووە بووە بە سەرپەڕەی داخوازی‌یەکانی جەماوەری کورد و هەموو حیزب و رێکخراو و بزووتنەوە سیاسی‌یەکانی . ئەمڕۆ زمانی کوردی لەلایەن جەماوەری کوردەوە زۆر نرخی پێدەدرێ ، و بە پێناسەیەکی یەکجار گرنگ بۆ " بوونی کورد " و " کورد بوون " دەدرێتە قەڵەم . کوردی واش هەن پێیان وایە کە کورد هەر هێندە کوردە تا زمانەکەی ماوە ، کە زمانەکەی نەما ، خۆشی نامێنێ .

کەواتە یەکێک لەو تایبەتکارانەی کە کوردێک لە " ناکوردێک " جیادەکرێتەوە پێی ؛ زمانە . بەم پێیە دەبێ کورد ئەو کەسە بێ کە بە زمانی کوردی قسەدەکات ، یا دەتوانێ قسەبکات پێی . جا ئەگەر ئەمە وابێ ، و هەر کەسێک کە بە کوردی قسەی کرد کورد بێ ، دەبێ هەر کەسێک کە نەیتوانی بە کوردی قسەبکات ، کورد نەبێ . وا دیارە تەنانەت لە رابوردووشدا کوردی وا هەبوون ، ئەگەر کوردێک

chalakmuhamad@gmail.com

زمانی کوردی نەزانیبێ ،"مافی پێوەندارێتی" یان پێ ڕەوانەبینیوە و لێیان سەند ووەتەوە • بۆ وینە:بیرکەرەوە و هۆنەری نەتەوەئەڤینی کورد بەهەشتی حاجی قادری کۆیی (١٨١٥-١٨٩٢) لە سەدەی رابورد ووودا گوتوویەتی :

ئەگەر کوردێك قسەی بابی نەزانی موحەققەق داکی حیزەوبابی زانی (٤)

هەرچی تاقیکردنەوەی رۆژانەشە ، ئەوا ئەم فەرمانە رەقوتەقە دەداتە دواوە • چونکە زۆری واهەبوون و هەن کە خۆیان بە کورد زانیوە و دەزانن و رازی نابن بەوەی بە ئەندامی هیچ گەلێکی دی دابنرێن جگەلە کورد، کەچی زمانی کوردیش نازانن • ئەمانە بە زمانی دیکە قسە دەکەن کە ئەو زمانانە بە " زمانی خۆیان " نازانن ، بەڵام زمانی کوردی کە نایزانن و ناتوانن قسەی پێبکەن ، بە " زمانی خۆیان "ی دەزانن • نیشتمانپەروەری گەورە شەهید دکتۆر فوئاد بەرخۆ ، یەکێك بوو لەو کوردانەی کە لەسەر کوردایەتی لە ساڵی ١٩٢٥ دا لە لایەن رژێمی تورکە کەمالیستەکانەوە لە سێدارە درا ، بەڵام نەیدەتوانی بە کوردی قسە بکات ، کەچی نەزانینی زمانی کوردی ، رێی ئەوەی نەگرت لێی لە پێناوی کورددا گیانی خۆی ببەخشێ • هەر ئەو " کوردی نەزانە " لەبەر سێدارەدا هەڵبەستێکی بە زمانی تورکی رێکخست ، لەوێدا کوردستانی بە باخێکی بەهەشت دانا کە لە باووباپیرانەوە بۆی بەجێماوە وفەرمووی :

کیمدر بـزی منع ایلەیجك یاغی جناندن
میراتی پدردر گیرزخانە بزمـدر (٥)

واتە: " کێ بێ بتوانێ رێی ئەم باخی بەهەشتە لە ئێمە بگرێ • میراتی باوکمانە و بۆمان بەجێماوە • ماڵ ماڵی خۆمانە و دەچینە نێوی " •

عەلی سەیدۆی گۆرانی ، سکرتێری ئەنجومەنی یاسادانانی ئەردەنی، یەکێکە لەو کوردانەی کە لە نێو عەرەبی ئەردەندا لە دایکبووە و گەورە بووە ، و بە هۆی ئەوەوە کە کوردە ، هەر لە کاتی قوتابێتی یەوە گەلێك خزمەتی

chalakmuhamad@gmail.com

مێژووی کوردی کردووە . لە کتێبەکەیدا " من عمان الی العمادیة أو جولة في كردستان الجنوبية " ("لە عەممانەوە بۆ ئامێدی یا گەشتێــك بە کوردستانی خوارووددا ") دەمێژێ . " کە لە سلەیمانی بووم لەگــەڵ بابا عەلی شێخ مەحمووددا بە زمانی ئینگلیزی قسەم کرد چونکە ئــەو حەلە زمانی کوردیم نەدەزانـــی " (٦) . ئەمە مانای وایە ئەم کوردە بەنێوبانگە نەتەوەییە لەسەرەتای ژیانی دا کوردی نەزانیوە .

کاتێك کە خۆم لە بەغدا و بەسرە مامۆستای قوتابخانە نێوەندییەکان بووم ، واتـــا لەو دووشارەی کە دوو مەڵبەندی عەرەبنشینن ، بەڵام لە یەکەمیاندا کەمایەتییەکی گەورە کورد هەیەو لە دووەمیشیاندا کورد زۆر هەن ، گەلەك جار قوتابی وام دیوە کە بە عەرەبییەکی بێ خەوشی رەوان قسەی کردووە ، وەیەك ووشەی کوردی نەزانیوە ، کەچی لەمنی پرسیوە " .. تکایە ئەم ووشە عەرەبییە بە " زمانی خۆمان " چی پێ دەڵێین ؟ "گوتوومـــە : مەبەستت لە " زمانی خۆمان " چییە ؟گوتوویەتی : کوردی . گوتوومـــە : باشە تۆ کوردی نازانیت ، چۆن کوردی زمانی تۆیە ؟ بەگەرمییەوە گوتوویەتی : " خۆم کوردم ؛ لەبەر ئەوە کوردی زمانی منە ، نەك عەرەبی ، ئـــەز نە عەرەبم " (٧) .

ئەوەتە ئێستەش دەبینین لە شارەکانی ئەورووپای رۆژاوادا هەزاران خەڵکی تورکیا و ئێران و عێراق و سووریا و لوبنان و کوێ و کوێ هەن ، کە لە ئەستەموڵ و ئەنقەرەو ئیزمیر و تاران و بەغدا و دیمەشق و بێرووت لە دایکبوون ، و هەر بە تورکی و فارسی و عەرەبی دەپەیڤن ، وکـــوردی نازانن ، کەچی خۆیان بە کورد دەدەنە ناسین ، و هەوڵ دەدەن "زمانی خۆیان " کە کوردییە فێر بـــن و قسەی پێ بکەن .

بەمەدا بۆمان دەردەکەوێ ، ئەگەر هاتوو یەکێك خۆی بـــە کورد زانی ، ئەوا زمانی کوردی بزانێ و نەزانێ ، زمانەکە هەر بە زمانی خـــۆی دەزانێ . هەروەها ئەگەر بێتو زانینی زمانی کوردی بکرێ بە پێناسەیەکی

chalakmuhamad@gmail.com

کورد بوون ، ئەوا دەبێ ژمارەیەکی یەکجار زۆر لەوانەی بە خۆیان دەڵێن کورد ، و خەڵکیش بە کورد ناسیونی ، لە پێوەندارێتیی کوردی بێبەش بکرێن ، هیچ نەبێ تا ئەو کاتەی زمانی کوردی فێردەبن ، بە کورد نەزانرێن ، وکە زمان فێربوون ، ئەوجا پێیان بگوترێ " کورد " . ئەمە لە لایەکەوە . لە لایەکی دیکەشەوە ، هی واهەن کە لە نێوچەیەکی کوردەواریدا لە دایکبوون ، و بە کوردییەکی بێگرێ وگۆڵ دەپەیڤن ، ئەمجا وەنەبێ هەر لە کۆڵان و بازێر بە کوردی قسەبکەن ، بەڵکو تەنانەت کوردی زمانی ماڵەوەشیانە ، بەڵام کە لێیان دەپرسیت . تۆ کوردیت ؟ دەبێژن " نە . باپیرە گەورەم کاتی خۆی هاتووەتە کوردستان ، و لە کوردستان لە دایکبووم و گەورەبووم و " زمانی خۆمم " لە بیرچووەتەوە " .

بە کورتی ؛ ئەگەرچی زمانی کوردی پێناسەیەکی زۆر گرنگە بۆ دیاریکردنی " کورد بوون " ، بەڵام لە هەموو چەلێکدا راست دەرناچێ . لەبەر ئەوە نابێتە مەرجی بێچەند وچۆنی پێوەندارێتیی کوردی .

شایانی باسە کە دانانی " زمان " بە پێناسەیەکی ناسنامەی کۆمەڵگەلێکی ئێتنی ، بە شێوەیەکی گشتی ، گیروگرفتی زۆرە . لەگەڵ ئەوەشدا دەبینین لە هەموو لایەکەوە بە پێناسەیەکی یەکجار گرنگ وبگرە سەرەکی دادەنرێ . بۆ وێنە: باسی " گەلانی تورک " دەکرێ ، وەمەبەستیش لەو گەلانەیە کە بە شێوەکانی زمانی تورکی قسەدەکەن . ئەڵمانەکان کەمێک جیاوازی دەخەنە نێوەوە ،کاتێک " گەلی ئەڵەمان " لە " گەلانی ئەڵمانی زمان " جیادەکەنەوە . عەرەبەکان هەرکەسێک کە عەرەبزمان بووبە عەرەبی دەدەنە قەڵەم ، کە ئەم سەرنجەش لای عەرەب کۆنە و دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی پەیامبەر (د) ، کاتێک محەممەد لە وەرامی ئەوانەدا کە چەند سەحابەیەکی ناعەرەبی محەممەدیان — وەک سەلمانی فارسی و سوهەیبی رۆمی و بیلالی حەبەشیی — بە سووک هاتووەتە بەرچاو ، چونکە عەرەب نەبوون ، لە مزگەوت گوتوویەتی :

chalakmuhamad@gmail.com

" ... خەڵكینە خودێ یەك خودێیە ، و باوكیش یەك باوكە ، و عەرەبێتی هی هیچ كەسێكیستان نی یە ، نە لە باوك و نە لە دایكەوە ، بەڵكو عەرەبێتی زمانە ، ئەوی بە عەرەبی قسەی كرد ئەوە عەرەبە (٨) .

راستی یەكەی ، ئەوی شارەزای وولاتی عەرەب بێ ، ئەمڕۆ ژمارەیەكی یەكجار زۆر لوبنانی و جەزائیری و مەراكیشی و تونسی و میسری و سودانی دەبینێ ، كە بە زمانی عەرەبی قسەدەكەن ، وكەچی خۆشیان بە عەرەب نازانن ، بەڵكو خۆیان بە فینیقی و بەربەری و كوشینی و قیبتی و ... هتد دەدەنە قەڵەم .

(ب) ـ بنەچەو ڕەچەڵەك

لەبارەی بنەچەو ڕەچەڵەكی كوردەوە گەلێك بیروڕا و وادانان (فرضية) هەیە و وتووێژ و دەمەتەقێ یەكجار زۆرە . ئەمەش وەنەبێ كاری ئەمڕۆ و دوێنێ بێ ، بەڵكو لە مێژوودا كۆنە و باسكردنی بنەچەو ڕەچەڵەكی كورد لە هەزار ساڵێك پترە . مێژوونووسە عەرەبە كۆنەكان ، وەك المسعودي (كە لە ساڵی ٩٥٦/٩٥٧ ی ف دا مردووە) لە یەكێك لە كتێبەكانی دا كە ناوی (التنبيهُ والاشراف)ە بنەچەو ڕەچەڵەكی كورد دەباتەوە سەر عەرەب (٩) ولە كتێبێكی دیكەشی دا كە ناوی (مروج الذهب ومعادن الجوهر)ە ؛ بنەچەو ڕەچەڵەكی كوردی بردووەتەوە سەر دێو و درنج و جنۆكە و شەیتان (١٠) ئەبولقاسمی فیردەوسی (ابو القاسم فردوسی) خاوەنی (شاهنامە) كە لە ٩٤٠/٩٤١ تا ١٠٢٠ ؟ ژیاوە بنەچەو-ڕەچەڵەكی كوردی بردووەتەوە سەر ئەو گەنجانەی كە لەدەست سەرپەڕین و مێشك دەرهێنان لەلایەن زوحاك (ئەژدەهاك)ی زۆرداری نەخۆشەوە ؛ بە هۆی خێرومەندیی دوو چێشتكەری زوحاكەوە رزگاریان بووە و رایان كردووە و داویانەتە كەژوكێو (١١) . لەم سەدەیەی دواییشدا گەلێك تێبینی لەسەر بنەچەو ڕەچەڵەكی كورد خراونەتە ڕوو ، هێندێك لەمانە بۆ ئامانجی سیاسی بوون ، وەك ئەوەی كە كورد دەبرێتەوە سەر رەگەزی

chalakmuhamad@gmail.com

عەرەب یا فارس یا تورك ، و هێندێکیشی لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەی زمانەوانی و مێژوویی یەوە پەیدا بوون • بەنێوبانگترینی جۆری دووەمیان ئەو هیپۆتێزەیە کە بۆ یەکەمین جار لەلایەن ڤلادیمیر مینۆرسکی (١٨٧٧/٢/٥ ـ ١٩٦٦/٣/٢٥) یەوە پێشاندراوە و کورد دەباتەوە سەر بناوانی ماد ، واتە میدیایی یەکان (١٢) • کوردەکان خۆشیان بەگشتی ئەم هیپۆتێزە بە راست دەزانن و ئەوەتا تەنانەت مارشی کوردستان کە بە (ئەی رەقیب) بەنێوبانگە بەدەست بۆ ئەم بنەمایە رادەکیشێ ، کاتێک دەبێژێ :

ئێمە رۆڵەی میدیا و کەیخوسرەوین
دینمانە ، ئاینمانە ، نیشتمان

بەکورتی ، بنەچەو رەچەڵەکی کورد هەرچی یەك بێ ، کورد خۆی پێی وایە کە ئەم کوردانەی ئەمڕۆ هەموو یەك بنەچەو رەچەڵەکیان هەیە ، و ئەم کوردانەی ئەمڕۆش هەر نەوەی ئەوانەن کەلە رابوردوودا کورد بوون • لێرەدا حەزدەکەم بەسەرهاتێکی خۆش بگێڕمەوە بۆتان • بیست ساڵێك لەمەوبەر جارێکیان لە مەڵبەندێکی خوێندکارانەدا لە مۆنیخ (ئەڵمانیا) وتارێکم لەبارەی رۆژهەڵاتەوە دەخوێندەوە بۆ خوێندکارە ئەڵمانەکان و باس هاتە سەر باسی بنەچەورەچەڵەکی کورد • هێندێك لەو ئەڵمانانەی لەوێ بوون چەند شتێکیان لەسەر کورد خوێندبووەوە ، و حەزیان دەکرد زۆرتر دەمەتەقێ لەسەر بنەڕەتی کورد بکەن • یەکێکیان زۆر لەسەر ئەوە سوور بوو کە کورد دەچنەوە سەر "خۆری یەکان" • یەك دوو کوردیش لەوێ بوون ، کە رەئیان جۆرێکی دی بوو • دەمەتەقێ کەمێك درێژەی کێشا ، و ئەوجا کابرایەکی ریش ماشوبرنجی سمێڵ بابڕ کە لە سووچێکەوە تا ئەو کاتە بێدەنگ دانیشتبوو لەپڕ سنگی دەرپەڕاند و بە ئەڵمانی یەکی تێکشکاو گوتی : تکایە ئەز ئەڵمانی باش نازانم ، کەرەم کە بە کوردی بێژە بزانم ڤانا چ دەبێژن ؟ گوتم کاکە تۆ کوێندەریت ؟ گوتی : دێرسیمی • مەسەلەکەم بە کورتی تێگەیاند ، ئەوجا برۆی چرچ کرد و گوتی : تکایە بەم هەڤالانە بێژە لێم ببورن کەوا ئەز نەخوێندەوارم ، لەپێشەوە وامزانی کە ئەمانە دەبێژن " کورد خۆرین " و

chalakmuhamad@gmail.com

عەرەب یا فارس یا تورك ، و هێندێکیشی لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەی زمانەوانی و مێژوویی یەوە پەیدا بوون . بەناوبانگترینی جۆری دووەمیان ئەو هیپۆتێزەیە کە بۆ یەکەمین جار لەلایەن ڤلادمیر مینۆرسکی (١٨٧٧/٢/٥ ـ ١٩٦٦/٣/٢٥) یەوە پێشاندراوە و کورد دەباتەوە سەر بنەوانی ماد ، واتە میدیایی یەکان (١٢) . کوردەکان خۆشیان بەگشتی ئەم هیپۆتێزە بە راست دەزانن و ئەوەتا تەنانەت مارشی کوردستان کە بە (ئەی رەقیب) بەناوبانگە بەدەست بۆ ئەم بنەمایە رادەکیشێ ، کاتێك دەبێژێ :

ئێمە رۆڵەی میدیا و کەیخوسرەوین
دینمانە ، ئاینمانە ، نیشتمان

بەکورتی ، بنەچەو رەچەڵەکی کورد هەرچی یەك بێ ، کورد خۆی پێی وایە کە ئەم کوردانەی ئەمڕۆ هەموو یەك بنەچەورەچەڵەکیان هەیە ، و ئەم کوردانەی ئەمڕۆش هەر نەوەی ئەوانەن کەلە رابوردوودا کورد بوون . لێرەدا حەزدەکەم بەسەرهاتێکی خۆش بگێڕمەوە بۆتان . بیست ساڵێك لەمەوبەر جارێکیان لە مەڵبەندێکی خوێندکارانەدا لە مۆنیخ (ئەڵمانیا) وتارێکم لەبارەی رۆژهەڵاتەوە دەخوێندەوە بۆ خوێندکارە ئەڵمانەکان و باس هاتە سەر باسی بنەچەورەچەڵەکی کورد . هێندێك لەو ئەڵمانانەی لەوێ بوون چەند شتێکیان لەسەر کورد خوێندبووەوە ، و حەزیان دەکرد زۆرتر دەمەتەقێ لەسەر بنەڕەتی کورد بکەن . یەکێکیان زۆر لەسەر ئەوە سوور بوو کە کورد دەچنەوە سەر "خۆرییەکان" . یەك دووکوردیش لەوێ بوون ، کە رەئییان جۆرێکی دی بوو . دەمەتەقێ کەمێك درێژەی کێشا ، و ئەوجا کابرایەکی ریش ماشوبرنجی سمێڵ بابڕ کە لە سووچێکەوە تا ئەو کاتە بێدەنگ دانیشتبوو لەپڕ سنگی دەرپەڕاند و بە ئەڵمانی یەکی تێکشکاو گوتی : تکایە ئەز ئەڵمانی باش نازانم ، کەرەم کە بە کوردی بێژە بزانم ڤانا چ دەبێژن ؟ گوتم کاکە تۆ کوێندەریت ؟ گوتی : دێرسیمی . مەسەلەکەم بە کورتی تێگەیاند ، ئەوجا برۆی چرچ کرد و گوتی : تکایە بەم هەڤالانە بێژە لێم ببوورن کەوا ئەز نەخوێندەوارم ، لەپێشەوە وامزانی کە ئەمانە دەبێژن "کورد خۆرین" و

chalakmuhamad@gmail.com

عەرەب لە دیمەشق ، و یەکێك لە زانا بەنێوبانگەکانی جیهانی عەرەب ،نموونەیەکە بۆ ئەمە . هەر ئەم دیاردەشە وای کرد وەکە کوردەکانی ئیسرائیل بە "ئەنا کوردی" کە مانای "ئەزکوردم"ە ؛ نێو ببرێن ، چونکە ئەمانە هەر لە سەرەتای چوونیانەوە بۆ ئیسرائیل خۆیان بە "کورد" بە خەڵکی ناساندووە و کەلە یەکێکیان پرسیبێ تۆ چیت ؟ دەستبەجێ گوتوویەتی : ئەزکوردم" کە بە زمانی عیبری "ئەنا کوردی" یە . کەچی لە لایەکی دیکەشەوە هی واهەیە باوکیش ودایکیشی کورد بوون یا کوردن ، کەچی خۆی نەك هەر بە کورد نازانێ؛ بەڵکو پێیشی ناخۆشە بێژن: "تۆ کوردیت" وخۆی بە "مەنسووب"ی گەلێکی دی دەداتە قەڵەم . هی واش هەیە بنەچەو ڕەچەڵەکی کورد بووە ودان بەمەشدا دەنێ ، کەچی دەڵێ :" بەڵام خۆم کورد نیم . تازە بووم‌تە عەرەب، یا تورك ، یا فارس" . ئەمانە لە نێو کورددا بە کوردی "تەواو" یا "ناوکی" دەدرێنە قەڵەم . لە لایەکی دیکەشەوە هی واهەن ، باوك و باپیرانیان کورد نەبوون ، بەڵام لە کوردستاندا لە دایك بوون ، و لە کۆمەڵگەی کورددا تواونەتەوە . ئەمانە خۆیان بە کورد دەزانن ، و ئەگەر پێیان بڵێیت "تۆ بە بنەچەو ڕەچەڵەك کورد نیت" دەڵێت :" راستە . بەڵام تازە بووم‌تە کورد و خۆم بە کورد دەزانم" . ئەم جۆرە کوردانە لای کورد زۆر بەڕێزن . وادیارە ئەمە لەلای کورد بە نیشانەی وەفاداری بۆ نان و ناوی کوردستان دەدرێتە قەڵەم . پێم وایە هەر ئەم هەڵوێست و تێڕوانینەشە کە بووەتە هۆی ئەوەی گەلێکی بێ دەوڵەتی یەکنەگرتووی وەك کورد ، بتوانێ گەلێك ناکورد ، بە بێ بەکارهێنانی زۆر و شەڕ وهەڵلا ، لە نێوخۆیدا ، بە ئاشتی و هێمنی بتوێنێتەوە .

شایانی باسە کە کورد ، بەشێوەیەکی گشتی زۆر بە تەنگ بنچو- بناوانی ماڵباتی خۆیانەوەن . گەلێك تیرە و هۆز و بنەماڵەی کورد هەن کە قەواڵەی پشتاوپشتی خۆیان دەخوێننەوە ، و هێندێکیشیان پەنادەبەنە

chalakmuhamad@gmail.com

بەر داستان و چیرۆکی ئەفسانەیی بۆ پیرۆزکردنی ئەم بنجوینا وانە ؛ وەك ئەفسانەی کەوتنەوەی ئێزدی یەکان لە تۆوی ئادەم خۆی ، لە کاتێکدا حەوا هێشتا دروستنەبووە (۱۳) ، یا وەك چیرۆکی پەیوندی ی بنەماڵەی فەیزوڵـــلا بەگی لەگەڵ ساسانی یەکان بە هۆی شووکردنی کچی سەرکردەیەکی کوردەوە بە ئەردەشێری پاپەکان ، دامەزرێنەری ئیمپراتۆریەتی ساسانی و تێکەڵبوونی خوێنی کورد بە ساسانی یەکان ، و دواپـــی شووکردنی کچێك لە بنەماڵەی ساسانی یەکان بە ئیمام حسەین ، سێ یەمین ئیمامی شیعەکان و ئەجا کەوتنەوەی خێزانە کوردی یە ئەریستۆکراتی یەکـان لەمـە (۱٤) ، یا وەك داستانی کەوتنەوەی بنەماڵەی بابانی یەکـان لە فەقێ ئەحمەدی دارەشمانە و ئەو کچە ئەوروپایی یەی کە فەقێ ئەحمەد بەشەڕەشیر لە چنگ ئەو ئەوروپایی یانە دەریـــهێنابوو کە دەیانویست بە زۆر بیدەن بە شوو بە یەکێك لە خۆیان . ئەم چیروکە چیرۆکێکە کە کوردە بابانی یەکان خۆیان بۆ زانستکار و دیپلۆماتی ئینگلیز کلۆدیۆس ریچ یان گێرابووەوە،کاتـــێك ریچ ۱۸۵ ساڵ لەمەوبەر چووبوو بۆ سەردانی سلەیمانی، پێتەختی ئەودەمەی میرنشینی بابان (۱۵) . هەمەوەندەکان و هۆزەکانی دیکەش هەریەکە چیرۆکی ئەفسانا وی لەم بابەتەی هەیە . بێجگە لەوش چیرۆك و داستانی واهەن لافی ئەوە لێدەدەن کە گوایە هەموو خەڵکی جیهان لە بنەڕەتەوە لە کورد کەوتوونەتەوە . وەستانی " کەشتی نــووح " لەسەر چیای جوودی لە کوردستان و دەستپێکردنەوەی ژیان لەوێوە ، پـاش تەفرەتوونابوونی هەموو گیانەوەران ، دەکرێتە هەوێنی ئەم بیرە . حاجی قادری کـــۆیـی لەسەدەی رابورد ودا دەستی بوئەوە راکیشاوە کـــە گوایە هەموو گەلانی جیهان لە بنەڕەتەوە دەچنەوە سەر کـــورد (۱٦) . ئەمانە هەموو بەشێکـــن لە میتۆلۆژیای کورد و لە "ئینسیکلۆپیدیـا ی میتۆلۆژیای کورد"دا کە بە زمانی ئەڵمانی نووسیومە و بەداخەوە هێشتـا چاپ نەکراوە ، بە دوورودرێژی لێیان دواوم .

بە کورتی ؛ بنەچەو ڕەچەڵەك ؛ چ راستەقینە بێ ،واتە ئەو کەسە

chalakmuhamad@gmail.com

بەڕاستی لە بەرەبابێك یا بەرەدایكێكی كورد بێ ، یا خەیاڵی بێ ،واتە ئەوكەسە خۆی وا بێتە بەرچاو كە لە بەرەبابێك یا بەرەدایكێكی كوردە؛ ئەوە هەر وەك یەكە. بەڵام دانانی "بنەچەو ڕەچەڵەكی ڕاستەقینە" ی كورد بە پێناسەی كورد بوون ؛ زۆر گیروگرفت پەیدا دەكات. هەر بۆ وێنە: ئەگەر دۆزی كورد بوون بە تەرازووی بنەچەو ڕەچەڵەكی "ڕاستەقینە" بپێوری ، ئەوا دەبێ سەركردەیەكی وەك بەهەشتی شێخ مەحموود (١٨٨٢_١٠/٩/ ١٩٥٦) كە هەموو ژیانی لە پێناوی كوردایەتیدا بەختكرد ، بە "كورد" نەزانرێ. چونكە شێخ مەحموود ـ بە حەق یا ناحەق ـ خۆی بە نەوەی پەیامبەری ئیسلام دەزانی ، و خەڵكیش هەروایان لەقەڵەم دەدا ، كە دیارە پەیامبەری ئیسلام محمد (د) عەرەب بووە. ئەوجا نەك هەر شێخ مەحموود ، بەڵكو زۆربەی زۆری شێخ و سەییدەكانی كوردستان ـ ڕاست یا ناڕاست ـ خۆیان بە نەوەی پەیامبەر دەزانن. پڕانی سەركردە كلاسیكییەكانی كورد ؛ لەو سەییدانەن كە گوایە لە بنەڕەتدا "عەرەب" بوون ، كەچی هێندێكیان لە ڕێی كورد و سەربەخۆیی كوردستاندا گیراون و دەربەدەربوون و خوێنیان ڕژاوە. پیرەمێردی هۆنەر (١٨٦٧_١٩/٦/١٩٥٠) لە لاوانەوەیدا بۆ شێخ قادری شەمزینی بە بۆنەی لەداردانییەوە لە لایەن ڕژێمی ئەتاتوركەوە لە ساڵی ١٩٢٥ دا ، ئەوەی هێناوەتەوە بیر كە شێخ قادریش شەهید بوونی لە حەسەن و حسەینی باپیرانییەوە كە لە كەربەلا شەهیدكراون ، بە میرات بۆ ماوەتەوە. پیرەمێرد دەبێژێ:

شێخ قادر ڕەئیسی هەموو خانەدانی كورد
میراتی جەددی كەربوبەلا بوو بە ئیرسی برد (١٧)

جا لەبەرئەوەی نەختێك لەمەوبەر باسی بنەچەو ڕەچەڵەكی شێخ مەحموودمان كرد ، حەز دەكەم ئێستە چیرۆكێ وتووێژێك بگێڕمەوە كە لەبارەی بنەچەو ڕەچەڵەكەوە لەنێوان شێخ مەحموود و فەیسەڵی مەلیكی عێراقدا ڕوویداوە، وەك دەزانین شێخ مەحموود و مەلیك فەیسەڵ هەردووكیان خۆیان بە

chalakmuhamad@gmail.com

نەوەی پەیامبەری ئیسلام محەممەد (د) دەزانی . ئەم چیرۆکەم لە شێخ رەئوفی کوڕی سەعید نووری نەقیب بیستووە کە ئەویش لە خێزانی شێخەوە :

پاش شەڕی دەربەندی بازیان لە نێوان هێزی کورد و هێزی بەریتانیادا شێخ بریندار کرا و بەدیل گیرا و رەوانەی بەغدا کرا و دادگەی لەشکری کۆلۆنیالیستی بەریتانیا فەرمانی مردنی بەسەر شێخدا دا . بەڵام ئەوجا دوایی لەسێدارەنەدرا و بەدەستبەسەری رەوانەی هیندستان کرا و پاش ماوەیەک ئینگلیزەکان ناچاربوون لەژێر تاوی هەلومەرجدا بیگێڕنەوە بۆ سلێمانی . شێخ لە ڕێی کوێت و بەغداوە نێررایەوە بۆ سلێمانی و لە بەغدا چاوی بە شا فەیسەڵی هاشمی کەوتبوو کە تازە ئینگلیزەکان لە سووریاوە هێنابوویانە عێراق و کردبوویان بە مەلیک . فەیسەڵ بە شێخی گوتبوو : " ئامۆزا تۆ سەید یت و لە خێزانی ئێمەیت . تۆچ دەکەیت لە کوردستان و دەعلەت چی یە بەسەر کوردەوە . تۆ وەک من لە بەرەبابی پەیامبەر و بەنی هاشمیت ، بۆ واز لەم کوردایەتی یە ناهێنیت و بێیتە بەغدا لای من " ؟

شێخ گوتبووی : " ئەوە راستە کە خێزانی من و تۆ لە نەوەی ئیمام حەسەن و ئیمام حسەینین . بەڵام ئەوە بوو کاتێک کە حەسەن و حسەینی باپیرانمان روویان کردە دەشتی کەربەلا و دەیانویست خەڵکی رازی بکەن کە ڕێی هەق بگرن ، هەر لەلایەن عەرەبەکان خۆیانەوە کوژران ، و هێندێک لەوانەی لەو خێزانە بوون و رزگاریان بووبوو پەنایان بردە بەرچیاکانی کوردستان ، و گەلی رەشوڕووتی کورد نەک هەر باوباپیرانی ئێمەیان نەکوشت و بەس بەڵکو باوەشی خۆشەویستی یان کردەوە بۆیان و کردنیان بە بەشێک لە خۆیان و لەوەش زێتر بە گەورەی خۆیان . ئێمە سەدان ساڵە لە باوەشی کورددا گەورە بووین و تازە دڵمان بووەتە کورد . زۆر سپاست دەکەم کە وا بە ئامۆزا بانگم دەکەیت و منیش تۆ بە ئامۆزای خۆم دەزانم ، بەڵام وەک تۆ خۆم بە عەرەب نازانم ، و لە تۆش داوا ناکەم هەر لەبەر خزمایەتی ی من خۆت بە کورد بزانیت . . ئامۆزایەک کورد و ئامۆزایەک عەرەب . . . "

بەمانەی سەرەوەدا دەردەکەوێ بنەچەو رەچەڵەک هەموو کاتێک ناتوانن ببنە پێناسەی کورد بوون .

chalakmuhamad@gmail.com

(ج)- نیشتمان

پێناسەیەکی دیکە بۆ دیاریکردنی "کورد بوون" نیشتمانەکەیەتی کە بە "کوردستان" ناودەبرێ. کوردستان هەرچەندە لەسەر نەخشەسە سیاسییەکانی جیهان نابینرێ، چونکە دەوڵەتێکی سەربەخۆی نییە، بەڵام بێگومان کوردستان زاراوەیەکی مێژوویی و جوگرافیاییە، کە بە لایەنی کەمەوە لە سەدەی ١٢ دا لە لایەن سوڵتان سەنجەری سەلجوقەوە بە رەسمی دانی پێدانراوە (١٨). بە پێی کتێبی "نزهة القلوب" کە لە ساڵی ١٣٤٠ دا لەلایەن حەمدوڵڵای موستەوفی (حمدالله مستوفی) یەوە نووسراوەتەوە، ئەو کوردستانە رەسمییە لە ١٦ پارێزگە (ئوستان) پێکهاتووە (١٩). سنووری وڵاتی کوردستان لەسەدەی شانزەدا لە لایەن مێژوونووسی کورد شەرەفەددینی بیتلیسییەوە - وەك لە دوایی-دا باسی دەکەین - دیاریکراوە. ناوی کوردستان بە درێژایی سەدە-کانی ١٦و ١٧و ١٨و ١٩و ٢٠ لە ئەدەبیاتی سیاسی و ناسیاسیی دەوڵەتانی قاجاری و عوسمانی و قەیسەری رووسیا و ئەورووپای رۆژاوادا هاتووە. لە سەدەی ١٦ بەدواوە چەند نەخشەیەکی کوردستان لە لایەن ئەورووپاییەکانەوە کێشراوە. لەم نەخشانە نەخشەیەکە کە لە ساڵی ١٥٦١ دا لە لایەن A.Lafreriی ئیتالیاییی و یەکێکی دیکە لە سەدەی حەڤدەیەمدا لەلایەن جوگرافیازانی فەرەنسەییی Guillaume de la Croyere (١٦٧٥ - ١٧٢٦)ەوە.

ناوی کوردستان لەلایەن دیپلۆمات و گەشتوەرەکانی ئەورووپاوە لە سەدەی ١٦ەوە بەکارهێنراوە. ئەمڕۆ ووشەی کوردستان، چ لە رۆژهەڵات و چ لە رۆژاوادا و تەنانەت لەلایەن هێندێك لە کاربەدەستانی ئەو دەوڵەتانەوە کە کوردستانیان داگیرکردووە، بە شێوەیەکی ئاسایی ناودەبرێت. (٢٠). کوردستان ئەمڕۆ بە نیشتمانێك دادەنرێ کە زمان و کولتووری تایبەتیی خۆی هەیە. بۆ وێنە: لە داخوازینامەیەکدا کە دوو سەناتۆری بەلجیکایی، خانمی Van Puymbroeck و کاك

chalakmuhamad@gmail.com

P.Van Roye له ١٩٨٥/٧/١٧ دا دایان به حکومه تی به لجیکا بۆ خستنه‌به‌رچاوی دەستدرێژی ڕژێمی تورکیا له دژی کورد و سنوور دانانێك بۆ ئه‌و دەستدرێژییه ، له پێشه‌کی داخوازینامه‌کەیاندا له باره‌ی کوردستانەوە ئه‌مه‌یان نووسیبوو: " کوردستان وڵاتێکه که له‌سەر نەخشەی سیاسی‌ی جیهان دەستنیشان نەکراوە . (هەرچەندە) کوردستان به‌سەر چوار دەوڵەتدا (تورکیا و سووریا و ئێران و عێراق) به‌شکراوە ، به‌ڵام له‌ڕێی زمان و کولتووره‌وه به‌یه‌که‌وه به‌ستراوه . خه‌ڵکه‌که‌ی به نێزیکه ٢٥ ملیۆن دەبن . کوردستان دەکەوێته نێوجه‌رگی ئاسیای نێوەڕاسته‌وه ، و ڕه‌نگه بێشکه‌ی شارستانێتیی ئێمەش بێ ، و نێزیکه‌ی چوارهه‌زار ساڵێکه یا به‌و ناوه‌وه ، یا به نێوێکی واوه ناسراوه " (٢١) .

کوردستان ، که مانای " وڵاتی کورد " ه به نیشتمانی کورد دادەنرێ و لەم ڕووەوە ئەوانەی خەڵکی کوردستانن یا خەڵکی کوردستان بوون ، به کورد دەدرێنه قەڵەم . جا بەم پێیه دەبێ هەموو کوردێك خەڵکی کوردستان بێ . به‌سەرنجێکی ساده و سەرپێیی دەتوانین بزانین که چەند ملیۆنێك کورد هەن له‌دەرەوەی کوردستان لەدایکبوون ، و هێندێکیشیان به کوردی قسەدەکەن و خۆشیان به کورد دەزانن ، بەڵام " خەڵکی کوردستان " نین . لێرەدا ، ئەوانەی "نیشتمان" ، واته کوردستان دەکەنه پێناسەی کوردبوون ، دەبێژن : " ئەمانه هەرچەندە له کوردستان لەدایك نەبوون ، بەڵام بنەچەوڕەچەڵەکی ئەمانه له کاتی خۆیدا له کوردستانەوە چوونەته ئەو وڵاتانه و لەوێ گیرساونەتەوە ، یا بەزۆر کۆچ دراون بۆ ئەو شوێنانه ، بەڵگەشیان بۆ ئەمه ئەوەیه که هەموو ئەوانەی خۆیان به کورد دەزانن ، کوردستان به نیشتمانی خۆیسکی و بێ‌چەندوچۆنی خۆیان دەزانن ، ئەگەرچی ئەوانه ڕەنگه نەخۆیان نه باوك و باپیریان ، کوردستانیان نەدیبێ ، وەك فەیلی‌یەکانی بەغدا و بەسرە (له عێراق) و کوردەکانی ناوچەی هەیمەنه و سەقەریا

chalakmuhamad@gmail.com

و ئەستەموولّ و ئەنقەرە (لە توركیا) و كوردەكانی ناوچەی قەزوێن و زەنگان و دەماوەند و تاران و خۆراسان (لە ئێران) و كوردەكانی دیمەشق و حەلەب (لە سووریا) و كوردەكانی جۆرجیا و ئەرمەنستان و پاكستان و ئەفغانستان و لوبنان و ئیسرائیل و ... هتد ، كە بە تاقیكردنەوە دەركەوتووە ئەم هەستەیان هەیە. بەلّێ ، تۆ لە هەر وولاّتێكدا لە دایك بوویت ، خۆت بە خەلّكی ئەو وولاّتە دەزانیت ، ئەگەر بێتو باوك و دایكت خەلّكی ئەو وولاّتە بن ، خۆ ئەگەر لە وولاّتێكدا لە دایك بوویت ، بەلاّم بنەچەو ڕەچەلەكت سەر بە بنەچەو ڕەچەلەكی خەلّكی ئەو وولاّتە نەبێ ؛ ئەوا خۆت بە خەلّكی ئەو وولاّتە نازانیت ، ئەگەر بێتو " هەستی بنەچەو ڕەچەلەكیت هێشتا لەلا مابێ. بۆ وێنە : زاڕۆ و نەوەی ئەو فەلەستینییانەی پاش ساڵی ١٩٤٨ لە فەلەستینەوە ڕەڤیان بۆ وولاّتە عەرەبی یەكان ، وا پەروەردە دەكرێن كە " هەست بەوەبكەن خەلّكی فەلەستینین " نەك " هاونیشتمانی ئەو وولاّتانەی تێیدا لە دایك- بوون و تێیدا گەورەبوون. بەلاّم هەموو جارێك " نیشتمان " لەگەلّ هەموو ئەو خەلّكەی كە لەو " نیشتمان "ە دا دەژین ، هاوئاهەنگ ناوەستێ. بۆ نموونە : هەرچەندە دەتوانیت بێژیت هەموو كوردێك كوردستانی یە ، یا هەست بەوەدەكات كە كوردستانی یە ، بەلاّم پێچەوانەی ئەمە ڕاست نی یە. واتا هەموو كوردستانی یەك كورد نی یە. بۆ وێنە : نێزیكەی پەنجا هەزار ئاسووری یەك تا سەد هەزار ئاسووری یەك لە كوردستاندا دەژین ، وكوردستان نیشتمانی خۆیانە و كوردستانین ، بەلاّم كورد نین. توركمانەكانی كەركووك و هێندێك لە توركمانەكانی سەنقوری كرماشان و نەغەدەو وورمێ كوردستانین ، بەلاّم كورد نین. كەواتە پێناسەی سەر بە وولاّتی كوردستان بوون ، یا هاونیشتمانێتی ی كوردستان ، لە هەموو كاتێكدا و بێ چەند و چۆن نابێتە پێناسەی كورد بوون.

لە كردنی " نیشتمان " دا بە پێناسەیەك بۆ دەستنیشانكردنی

chalakmuhamad@gmail.com

کۆمەڵگەلێکی ئێتنی یا گەلێك ، گیروگرفتێکی دیکەش دێتە پێشەوە ، ئەوەش ئەو پرسیارەیە کە دەبێژێ: سنووری " ڕاستەقینە "ی ئەو "نیشتمان "ەی باسدەکرێ چی دیاریدەکات و چۆن و لە چ کاتێکدا دیاریدەکرێ ؟ زۆر " نیشتمان " هەبوون کە کاتی خۆی سنوورێکی ڕەسمی، یان خۆڕسکی یان هەبووە ، ئەو سنوورانە بەپێی کات گۆڕاون و ئێستە ئەو سنوورە ڕەسمی یانە یا خۆڕسکی یانە بەجارێك نەماون . بۆ وێنە: سنوورەکانی وڵاتی عوسمانی لەسەدەی ١٦و١٧و١٨و١٩و٢٠ دا وەك یەك نەبوون و ، ئەمڕۆش دەوڵەتی عوسمانی هەر بەجارێك نەماوە . سنوورەکانی ئەو وڵاتەی کە ئێستە بە " ئێران " ناودەبرێ ، لە هەزار ساڵەوە تا ئەمڕۆ گەلێك گۆڕانی بەسەردا هاتووە . سنووری ئەڵمانیای ساڵی ١٩٣٩و ١٩٤٢ و ئێستەی وەك یەك نین. سنووری وڵاتێك شتێك نی یە کە بە درێژایی ی مێژوو هەروەك خۆی بمێنێتەوە . شەڕوشۆڕی ناوخۆ ، و پەلاماری دەرەوە ، و هەڵگیرسانی جەنگ و داگیرکردنی وڵاتان ، و کۆچ و ڕەوی دانیشتووانی وڵاتێك — بە ئارەزووی خۆیان بێ ، یا بە هۆی گواستنەوەیان بێ بەزۆر — لەلایەکەوە بۆ لایەکی دی ، دەبنە هۆی گۆڕینی سنوورەکانی وڵاتانی جیهان . جا لێرەدا دەتوانین دوو جۆرە نیشتمان لەیەك جیابکەینەوە:

(١)— جۆرە نیشتمانێك کە دەوڵەتێکی خۆی هەیە .
(٢)— جۆرە نیشتمانێك کە دەوڵەتێکی خۆی نی یە .

(١)— ئەو نیشتمانەی کە دەوڵەتی خۆی هەیە :

ئەگەر مەبەست لە " دەوڵەت " لێرەدا دەوڵەتی ئیدیال بێ، واتە ئەو دەزگەی دەسەڵاتە بێ کە ئەندامەکانی کۆمەڵگەیەکی یەك زمان و یەك بنەچەورەچەڵەك لەسەر پارچەیەك زەوی بیبابەڕێوە و سنوورەکانی ئەو زەوی یە بەرامبەر دەسەڵاتی دەرەوە بپارێزێ ، ئەوا بە ڕەئی ی من دەوڵەتی وەها ئەمڕۆ لە جیهاندا دەگمەنە ، ئەگەر نەبێژم هەر نی یە . بۆ وێنە: دەوڵەتێکی وەك سۆڤێت لە لێکدانی چەند نیشتمانێك پێکهاتووە

chalakmuhamad@gmail.com

کە چەندین گەلی جیاواز لەسەریان دەژین • وولاتێکی وەك ئەمریکا لە گەلێك گەلی جیاواز پێکهاتووە کە هێندێکیان ئێستەش هەر بە زمانی زگماکی خۆیان قسەدەکەن ، نەك بە ئینگلیزی ، کە زمانی رەسمی ی دەولەتە • وولاتێکی وەك بەریتانیای گەورە لە چەند نەتەوەیەك و چەند نیشتمانێك پێکهاتووە ، وەك:سکۆتی و ئیرلەندەیی و وێلزی • ئیسپانیا لە گەل و نیشتمانی باسك و کەتەلان و ••• هتد پێکهاتووە ، کە ئەوەتا باسکەکان داوای جیابوونەوەی خۆیان و نیشتمانەکەیان دەکەن لە دەولەتی ئیسپانیا • لە وولاتێکی فرەگەلی وەك یوگوسلاڤیادا ؛ دژایەتی ی نێوان ئەم گەلانە جارجار دەگاتە رادەی دەستدرێژی ی ناسیونالیستانە بەرامبەر یەکدی • تەنانەت رۆژنامەکانی ئەوروپا لەسەرەتای نۆڤەمبەری ئەمساڵدا باسی بە یەکدادانی لاوانی سرب و کروات و ئەلبانی یەکانی یوگوسلاڤیایان بە دوورودرێژی گێرایەوە (٢٢) • ئەو دەولەتانەی کە بە دەولەتانی عەرەب ناودەبرێن ، زۆربەیان لەپاڵ عەرەبەوە ، بە لایەنی کەمەوە ، گەلێکی دیکەیان تێدایە کە هێندێکیان "نیشتمان"ی مێژوویی و جوگرافیایی ی خۆیان هەیە وەك کورد و گۆشێنی و بەربەر • کەواتە ئەو دەولەتانەی کە فرەگەلن و هەر گەلە سەرزەوی تایبەتی ی خۆی هەیە ، ناتوانن خۆیان بکەنە دەولەتی ناسیونالی تاقە گەلێك لە و گەلانەی لە سنووری ئەو دەولەتەدا دەژین • بەرەئی ی من دامەزراندنی دەولەتی ناسیونال تەنێ دەتوانێ "رەوایەتی" هەبێ لەو وولاتانەدا کە یەك گەل دەژی تێیاندا • ئەگینا دامەزراندنی دەولەتێکی ناسیونال لە وولاتێکی فرەگەلدا کە هەر یەکەیان نیشتمانی مێژوویی و جوگرافیایی ی خۆی هەبێ ، مانای نەگرتنە بەرچاو و ژێرپێخستنی مافی ئەو گەلانەیە کە لە خاوەنێتی ی دەزگەی دەولەتی ناسیونال بێبەشکراون • ئەمەش دۆخێکە لە گەلێك لە دەولەتەکانی ئەورۆی جیهاندا هەیە و ، وا لەخەلکی دەکات کە ئەم پرسیارەی خوارەوە بە هەق بزانن • ئایە بوونی دەولەتی ناسیونال شتێکی پێویستە ؟ بێجگە لەوەش ئەورۆ کەم گەل هەیە کە هەمووی پێکەوە و لەژێر سایەی یەك دەولەتدا بژی و ، برێکی لە ژێر سایەی دەولەتێك یا

chalakmuhamad@gmail.com

چەند دەوڵەتێکی دیکەدا نەبێ ، کە رەنگە ئەو دەوڵەتەی دیکە دەوڵەتی ناسیۆنالی گەلێکی دیکە بێ ، وەك تیرۆڵەکان کە هێندێکیان بەر نەمسا کەوتوون ، کە دەوڵەتی ناسیۆنالی خۆیانە و هێندێکیشیان بەر ئیتالیا کەوتوون ، کە دەوڵەتی ناسیۆنالی گەلێکی بێگانەیە بەوان . ئالەبەر ئەوە کە تۆ باسی دەوڵەتێکی وەك سۆدان دەکەیت ، چونکە دەوڵەتەکەی عەرەبی یە ؛ ناتوانیت بڵێیت فیسارە کەس عەرەبە ، هەر لەبەر ئەوەی خەڵکی سۆدانە یا تەبەعەی دەوڵەتی سۆدانە ، لەوانەیە ئەو کەسە خەڵکی خوارووی سۆدان بێ ، کە نەعەرەبە و نەخۆشی بە عەرەب دەزانێ و نەدەیەوێ پێی بڵێین سۆدانی و عەرەب . هەروەها ئەگەر یەکێك لە مۆنیخ (ئەڵمانیا) لە دایکبووبوو ، و تەبەعەی دەوڵەتی ئەڵمانیای فیدەراڵی بوو ، مەرج نی یە لە بنەمای ئەڵمان بێ . لەوانەیە باوك و دایکی تورك بووبن ، و وەك کرێکاری میوان هاتبن بۆ مۆنیخ ، و ئەو کەسە لە مۆنیخ لەدایکبووبێ و خۆشی بە تورك بزانێ . بوون بە تەبەعەی دەوڵەتێك ، بە ئارەزوو بێ یا بەزۆر ، مانای وانی یە کە ئەو کەسە سەر بەو گەلەیە کە دەزگەی دەوڵەتەکەی بەدەستەوەیە .

(٢) — ئەو نیشتمانەی کە دەوڵەتی خۆی نی یە :

ئەو نیشتمانانەی کە دەوڵەتی خۆیانیان نی یە کیروگرفتیان پیچێك مەزنترە . ئەو نیشتمانانەی دەوڵەتیان نی یە ، واتە ئەو گەلانەی بێ دەوڵەتن ؛ وەك ئەو کەسانەن کە ماڵیان چوویێتە سەر بەشی ماڵان . چونکە ئەو دەوڵەتانەی نیشتمانی گەلێکی دیکەیان داگیرکردووە ، ئەو سەرزەوی یەی کە نیشتمانی گەلە ژێردەستەکەیە ، بەبەشێك لە نیشتمانی دەوڵەتەکەی خۆیان دەزانن و ئامادە نین جیا لە سنووری رەسمی و تەواوێتی ی خاکی ی خۆیان باسی بکەن ، خۆ ئەگەر باسیشی بکەن ، ئەوا لامسەرلایی و کوڵکراو باسی دەکەن . بۆ وێنە : لە ئێراندا بەرەسمی ؛ تەنێ بە نێوچەی ئەردەڵان کە پێتەختەکەی سنەیە دەگوترێ کوردستان ، بەشەکانی دیکەی رۆژهەڵاتی

chalakmuhamad@gmail.com

کوردستان وەك " ئازربایجانی رۆژاوا " وکرماشان و ئیلام بە کوردستان نێونابرێن ، بەڵکو بە نێوچەی کورد نشین " (مناطق کرد نشین) • لـە عێراق ؛ کەرکووك و خانەقین و بەشێکی زۆری هەرێمی بادینان و مەندەلی وکووت و زەرباتیی‌یەو جەسسان و بەدرە و عەلی غەربی بە کوردستان نێونابرێن • لە تورکیا و سووریا نێوی کوردستان هەر بە جارێك ناهێنرێ. لە زەمانی لینیندا هەرێمی کەلباجار کە ئێستە لە خاکی سۆڤیێتدایە بە کوردستان نێودەبرا و ئەم راستیی‌یەش لە تەلگورافێکدا کە کاتی خۆی لێنین بۆ کادرەکانی حیزبی خۆی لە قەفقاس لێ‌ی داوە بە جوانی دەر دەکەوێ ، بەڵام پاش دامەزراندنی کۆمارەکانی سۆڤیێت و نووساندنی خاکی کوردستان بەو کۆمارانەوە ، ووشەی کوردستانی سۆڤیێت بە ئەنقەست دەخرێتە پشت گوێ (٢٣) •

ئێستە با بگەڕێینەوە سەر " شەرەفنامە " کە لە ساڵی ١٥٩٦ / ٩٧ دا نووسراوەتەوە ، با بزانین سنووری کوردستانی چۆن دەستنیشان کردووە • شەرەفنامە دەبێژێ :

" کوردستان لە (تەنگەی) هورمزەوە دەست پێ دەکات کە دەکەوێتە کەناری زەریای هیندی‌یەوە ، وبە هێڵێکی راست لەوێوە دەچێ تا دەگاتە مەلاتی‌یە و لەوێشەوە دەکشێ بۆ وولاتی مەرەش و لەوێدا تەواو دەبێ • باکووری ئەم هێڵە بریتیی‌یە لە نێوچەی فارس و عێراقی عەجەم و ئازربایجان و ئەرمەنستان و باشووری کوردستانیش بریتیی‌یە لە دیاربەکر و مووسڵ و عێراقی عەرەبی " (٢٤) •

ئێستە بە ئاسانی دەردەکەوێ بۆمان هێندێك لەو هەرێمانەی کە لە زەمانی نووسینەوەی " شەرەفنامە " دا کوردستان بوون ، ئەمڕۆ تەنانەت لەلایەن کوردەکە خۆشی‌یەوە بە کوردستان نادرێتە قەڵەم • شایانی باسە کە داگیرکەرانی کوردستان ئەمە چەند سەدەیەکە لە رێ‌ی کۆچ پێکردنی کورد و نیشتەجێکردنی ناکوردەوە هەوڵی گچکەکردنەوەی

chalakmuhamad@gmail.com

کوردستان دەدەن. بە پێویستی دەزانم ئەوەش بڵێم کە لەم ساڵانەی دواییدا هێندێک لە پێوەندیداران لەگەڵ دەزگەی ئیمپریالیستانەی رۆژاوای خاوەن بەرژەوەندیی بازرگانی لەگەڵ داگیرکەرانی کوردستان ، هەروەها هێندێک لە " زانیاریفرۆشان "بە تایبەتی لە ئەورووپا،کەوتوونەتە کێشانی " نەخشەی کوردستان " ، دیارە بە پێی ئامانجی سیاسیی خۆیان دەیانەوێ کوردستان زۆر بە گچکە و کورت و کەلکراو بدەنە قەڵەم و کوردستانی راستەقینە بە " داخوازیی ناسیۆنالیستە کوردەکان " بخەنەڕوو (٢٥) . لەوەش بترازێ هێندێک برای ئەرمەنیی کەللەڕەقیش هەن ، تەماشای ئەوە ناکەن کە ئەوانیش وەک کورد گەلێکی لێقەوماون ، و هەر لە رێی برایەتیی کوردەوە و بەژیرانە و هێمنی دەتوانن بگەنە ئامانجیان ، کەچی دەچن نەخشەی ئەرمەنستانێک دروست دەکەن کە بە نێزیکە هەموو نێوچەکانی ژوورووی کوردستانی تێدەخەن. پێدەچێ کە هێندێک لەم کردەوە نابەرپرسیارانەیە ، لە بنەڕەتدا ، دەستی ئەوانەی تێدابێ کە دەیانەوێ لەم رێیەوە کورد و ئەرمەنی بکەنە ناحەزی یەک و ئەوجا دوژمنی هەرد وولاش بە هەرد وولا پێبکەنێ. ئەمە وا،و ئەمەشم هەر لەبەر ئەوە باسکرد تا بزانرێ مەسەلەی رێکنەکەوتن و دەمەتەقێکردن لەسەر دیاریکردنی سنووری نیشتمانێک " لە هەمووجیهاندا هەیە. هەر بۆ وێنە:لە ئیسپانیادا چەند هەرێمێک هەیە کە باسکەکان بە نیشتمانی خۆیانی دەزانن ، بەڵام ئیسپانیاییەکان بە هی وانی نازانن و نایەڵن بخرێتە سنووری نێوچەی ئۆتۆنۆمیی باسکستانەوە. چیرۆکی سارلاند و ئەلزاس و لۆرێنیش ئاشکران.

بەم راستییانەی سەرەوەدا دەردەکەوێ بۆمان کە مرۆ دەتوانێ بێژێ " سەر بە نیشتمانێک بوون " (لێرەدا لە چاو کورددا کوردستان) تەنێ لە دۆخ و باری تایبەتیدا دەکرێتە پێناسەی کورد بوون ، و هەروەها کوردستانی نەبوونیش، واتە لە کوردستاندا لەدایکنەبوون و لە کوردستاندا گەورەنەبوون و نەژیان ، ناتوانرێ بکرێتە پێناسەیەک بۆ نەبوونی کورد بوون.

chalakmuhamad@gmail.com

د ـ ئایین

هێندێك جار ئایین ـ بەلکوو ئایینزاکانیشی یەوە ، وەك ئایینزا (مذهب) ـ دەکرێتە یەکێك لە پێناسەکانی ناسنامەی کۆمەڵگەلێکی تێتنی . راستی یەکەی ئایین هێندێك جار دەبێتە ئەو پێناسەیەی کە ناسنامەی کۆمەڵگەلێك دیاری دەکات ، بەڵام نەك هەموو جارێك . بۆ وێنە : سەر بە ئایینی مووسایی بوون ؛ پێناسەیەکی بنەڕەتی یە بۆ دیاریکردنی ناسنامەی جوولەکەکان . ئایینی دروزیش پێناسەیەکی سەرەکی یە بۆ ناسنامەی کۆمەڵگەلی دروزیەکان . بەڵام هەموو کاتێك مەسەلەکە وانی یە . هێندێك جار وا ڕێك دەکەوێ کە کۆمەڵە خەڵکێکی گەورە سەر بەیەك ئایین و یەك ئایینزاشبن ، بەڵام ئەو ئایین و ئایینزایە تایبەتکارێکی خۆیان نەبێ . بۆ وێنە : تورکەکان هەموو موسوڵمانن ، و زۆربەی زۆریان سوونین ، و بگرە زۆربەی سوونی یەکانیشیان سەر بە ئیمامی حەنەفین . بەڵام وەنەبێ موسوڵمانەتی و سوننیەتی و حەنەفێتی هەر تایبەتکارێکی تورك بێ ، وەك ئەوەی ئایینی مووسایی تایبەتکارێکی جوولەکەیە . ئەوجا مەسەلەکە لە چاو کورددا گەلێك سەختترە . ڕاستە ؛ زۆر کەس هەن کە سەرپێیی تەماشای کورد یان کرد ووە و دەیکەن ، و لەوەشەوە هەموو کورد یان بە موسوڵمانی سوننی داوەتە قەڵەم و دەیدەن ، و ئەمەش لە گەلێك کتێب و سەرچاوەدا نووسراوە . بەڵام ئەمە ڕاست نی یە و سەردەرنەچوونە لە مەسەلەکەدا . جارێ هەموو کورد موسوڵمان نین ، بەڵکو نێزیکەی ٦٥٪ ـ ٧٥٪ ی کورد موسوڵمانن ، و ئەوی دی بریتی یە لە ئێزدی و کاکەیی و عەلەوی و سارەیی و شەبەك و باجوان و هەقە و کاتۆلیك و پرۆتستانت و ئۆرتۆدۆکس ، و تەنانەت کەمەیەکی کەم زەردەشتی و لەوەش کەمتر بەهایی لەنێو کورددا هەن . دوایی ئەو کوردانەی کە موسوڵمانن هەموو سوننی ، یا هەموو شیعە نین ، بەڵکو تەنی ٢/٣ یان سوننی و ١/٣ یان شیعەیە . بەم جۆرە دەتوانین بڵێین ، نێزیکەی نیوەی کورد موسوڵمانی سوننی مەزهەبن . دەدیارە ئەمەش ناکرێتە

chalakmuhamad@gmail.com

پێناسەیەکی سەرەکی بۆ ناسینەوەی کۆمەڵگەلێکی ئێتنیی گەورەی وەك کورد. ئەو هۆکارەی کە تا ئێستە وای لە هێندێك سەرنجدەر کردووە کە پێیان وابێ زۆربەی زۆری کورد موسوڵمانی سوننی مەزهەبن، ئەوەیە کە کوردە سوننییەکان، بە گشتی، هۆشیاریی سەربە کورد بوونیان لە هی کوردە شیعەکان بەهێزترە، کە زۆربەی زۆریان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان؛ بە تایبەتی لە پارێزگەی کرماشان و ئیلامدا، و لە بن دەست ڕژێمی ئێراندا دەژین، کە ڕژێمێکی شیعەیەتییە. بە پێچەوانەی کوردە شیعەکانی عێراقەوە (بە تایبەتی فەیلییەکان) کە هۆشیاریی سەربە کورد بوونیان یەکجار بەرزە، کە دوورنییە ئەمەش بە هۆی چەوساندنەوەیانەوە بێ لەلایەن ڕژێمی عەرەبی عێراقەوە کە ڕژێمێکی سوننییەتییە.

بە کورتی؛ ئاین ناتوانرێ، لە هەموو کاتێکدا و بێ چەند و چۆن، بکرێ بە پێناسەیەکی ناسنامەی کورد بوون. ئەگەرچی هێندێك ئاین هەن لە نێو کورددا، وەك ئاینی ئێزدی و هەققە کە هەر تایبەتکاری کوردن، و مرۆ دەتوانێ بێژێ ئەوی ئێزدییە یا هەققەیە، دەبێ کورد بێ و هیچی دی. لە گەڵ ئەوەشدا لە چاو ئاینەکانی دیکەدا کە لە نێو کورددا باون و نێومان بردن، مەسەلەکە جۆرێکی دیکەیە.

(ئە) ـ کولتوور

ئەگەر کولتوور بە سەرجەمی گشتیی ئەو هەڵسوکەوتە قاڵببەستووانە دابنرێ کە کۆمەڵگەلێکی تایبەتی ـ بە جۆرێکی هۆشیارانە یا ناهۆشیارانە ـ لە شێوەی بیروڕا و نرخپێدان داڵە خۆی دەردەخا، و لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی دیی بە جێ دەهێڵێ، ئەوا دەبێ کولتوور بریتی بێ لە ئاوێتەیەکی پتەوی ئەو بیر وسەرنج و هونەر و زانیاریو ئاین و تاقیکردنەوانەی کە لە چارچێوەی نەریت و خووڕەوشتدا خۆیان دەنوێنن. کولتوور دەکرێ بە پێناسەیەکی گرنگ بۆ ناسینەوەی کۆمەڵگەلێکی ئێتنی یا گەلێك. بۆ وێنە: دەگوترێ: کوردەکان هەموو کولتوورێکی وەك یەکی تایبەت بە خۆیان هەیە؛

chalakmuhamad@gmail.com

و مەبەستیش لەمە ئەو بیرو را و نرخ پێدان و تاقیکردنەوانەن کە بە درێژایی ی مێژوو لە نێو کۆمەڵگەلی کورددا جێی خۆیان کردووەتەوە. بۆ وێنە: لە نامەیەکدا کە سەرکردەی کلاسیکیی کورد، بەهەشتی شێخ عوبێدوڵڵای نێری لە ٥ ی تیشرینی یەکەمی ساڵی ١٨٨٠ دا بۆ دوکتۆر کۆهرانی ئەمریکایی نووسیبوو گوتبووی: "نەتەوەی کورد کە لە پێنج سەد هەزار بەرەباب پێکهاتووە گەلێکی خۆیە خۆیە. ئاینی خۆی هەیە. هەروەها نەریت و خووڕەوشتی تایبەتیی خۆی هەیە (٢٦). کە کورد کولتووری تایبەتی خۆی هەیە، شتێکە لە لایەن بێگانەشەوە دانی پێدادەنرێ. لێرەدا ئەو کۆپلەیەتان دێنمەوە بیر کە لە داخوازینامەی دووسەناتۆرە بەلچیکایی یەکەم وەرگیرابوو و خوێندمەوە بۆتان. لەوێدا باسی ئەوە دەکەن کە کوردستان سەرەڕای پارچەپارچەکردنیش لە ڕێی پێوەندیی کولتوور و زمانی هاوبەشەوە پێکەوە بەستراوە.

ئەوجا ئەگەر بێتو ئێستە لە تەواوی ئەو پاکەتە نەریت و نرخ پێدانەی کە کولتووری کورد یان پێکهێناوە بتوێژینەوە؛ دەبینین لە هەموو ڕوویەکەوە، و لە هەموو بەشەکانی ئەو کۆمەڵگەیەدا کە بە کۆمەڵگەی کورد ناسراوە، پەپەپەری یەك نین. بۆ وێنە: کوردێکی موسوڵمان شەراب خواردنەوەی پێ حەرامە، بەڵام کوردێکی ئێزدی یا مەسیحی شەراب دەخواتەوە. کوردێکی ئێزدی کاهوو و هێندێك جۆری سەوزە ناخوات، بەڵام کوردێکی موسوڵمان و مەسیحی دەیخۆن. هۆزە کوردەکان لە هێندێك هەڵسوکەوت و شێوەی جلوبەرگدا هەموو وەك یەك نین. هەڵسوکەوتی کوردە نیشتەجێکان کە بە "گۆران" ناودەبرێن لەگەڵ هەڵسوکەوتی کوردە کۆچەرەکان، لە هەموو ڕوویەکەوە وەك یەك نین. جا ئەم ناوەکیەکی یە لە هێندێك هەڵسوکەوتی ناوچەیی دا وەنەبێ هەر لەلای کورد وابێ، بەڵکو لای گەلانی دیکەش هەر وایە. بۆ وێنە: کێ دەتوانێ بێژێ ڕەشتوخووی تورکزمانێکی ئازەریی شیعە یا تورکێکی قزڵباشی شیعە لە هەموو ڕوویەکەوە وەك ڕەوشتوخووی تورکێکی سوننیی ئەستەموولی یە. یا ڕەوشتوخووی فارسزمانێکی سوننی ئەفغانی

chalakmuhamad@gmail.com

وەك ڕەوشتوخووی فارسێكی شیعەی ئەسفەهانی یە . بەڵام ئەوە هەیە دەتوانرێ بگوترێ ، لە كۆمەڵگەی كورددا هێندێك تایبەتكاری كولتووری هەیە كە لە هەموو لایەك ،یا بە شێوەیەكی گشتی ، وەك یەكن . كورد بە پێی سروشتی جوگرافیایی ی وڵاتەكەی گەلێكی ڕەوشت چیایی یە (هەرچەندە كورد هەموویان دانیشتووی سەرچیا یا دەوروبەری چیا نیین) ،كولتوورێكی نیوەنیشتەجێیی و نیوە كۆچەری ، نیوە باوكفەرمانی و نیوە دایكفەرمانی هەیە ، كە بە هۆی هەلومەرجی مێژوویی و جوگرافیایی یەوە پەیدابووە ، و لە یەكدگیری و ئاوێتەبوونیان جۆرە نەریت و نرخ پێدانێكی سینكرێتیستانەی وا بۆكورد دروستبووە — ئەگەر بتوانم لێرەدا ئەم وشەی سینكرێتیستانەیە بەكاربهێنم — كە هێندێك جار كۆمەڵگەی كوردەواری ، بۆ بێگانە و ئەوانەی لە مەسەلەكە باش حاڵی نەبوون ، لە شێوەی كۆمەڵگەیەكی سەیر و ناتەبا و ناهاوئاهەنگدا دیاری — دەدات . ئەم كولتوورە سینكرێتیستیانەی كورد بۆ یەكەمجار لەو وتارە سەمینارییەدا باسكرا كە لە مۆنیخ لە ٢٣ ی ئەیلوولی ١٩٨٣ دا پێشكێشم كرد (٢٧) . بە پێی لێكۆڵینەوەی من ئەم كولتوورە دووكوچكەیی یە ئەنجامی ئەو نیشتەجێكردنە نیە كە بە زۆرەملی و بە شێوەیەكی ناخۆزایی (لاطبيعي) بەسەر كورددا سەپێندراوە ، هەر لە ڕۆژانی كۆنەوە تا ئەم سەدەی بیستەمە، وتا ئێستەش ، كە درێژەپێدانی ئەوش لە چارچێوەی ئەم سەمینارە دەچێتەدەرەوە . لەبەر ئەوە هێندە دەڵێم ئەنجامی خۆڕسكی و ئاسایی ی ئەم كولتوورە سینكرێتیستی یە ئەوەیە هێندێك ڕەوشتوخوو و نەریت و هەڵسوكەوتی ناتەبا و پێچەوانە بەیەك لە كورد دیاری دەدات . بۆ وێنە : دەبینیت كورد زۆربەی موسوڵمانە ، كەچی ژنەكانیان — تا ئەو ئەندازەیەی دەسەڵاتی داگیركەرانی كوردستان نایانگاتێ — پەچە ناگرنەوە و لە چاو ژنانی گەلە موسوڵمانەكاندا ئازادییان گەلێك پترە . بە جۆرێك تەنانەت ئەو بێگانە ئەورووپایی یانەی لە سەدەی ڕابوردوودا بە كوردستاندا گەشتیان كردووە هەستیان بەمە كردووە (٢٨) دەبینیت كورد نوێژ دەكات و ڕۆژوو دەگرێ و موسوڵمانێكی سەختە ، كەچی هێندەی

chalakmuhamad@gmail.com

لەسەر لوتکە و قەدپاڵی چیاکانی کوردستان دێری دیانان هەیە ، لە هەموو رۆژهەڵاتی نێزیك و نێوەڕاستدا نییە ، و جەماوەری کوردیش بوونی ئەو دێرانە بە شتێکی ئاسایی دەزانێ ، و ئەمەش بەڵگەیەکە بۆ ئەوەی کە کورد لە رابوردووشدا و لە کاتێکدا کە دەسەڵاتی ئیسلام لە نێوچەکەدا لەسەر هەموو دەسەڵاتێکەوە بووە ، نەیویستووە بەزۆر ناموسوڵمانێك بکاتە موسوڵمان. دەبینیت کورد هیچ کاتێك لە نێوخۆیدا یەکی نەگرتووە ، و بگرە بووە بە نموونە بۆ چەند بەرەکی و ناکۆکیی نێوخۆ ؛ و ئەوەتا سەدان ساڵە قەوارەی یەکتای خۆی نییەو بە پارچەپارچەکراوی ماوەتەوە ، کەچی بەم بند مستێتییەش ، تا ئێستە خۆی لە نێو ئەو گەلە بێگانانەدا نەتواندووەتەوە کە وڵاتەکەیان داگیرکردووە... دەبینیت ئاینی ئیسلامی لە عەرەبەوە وەرگرتووە و بووەتە موسوڵمان ، و زاناکانی ، زۆربەی هەرە زۆری بەرهەمی بیری خۆیان بە عەرەبی نووسیوەتەوە ، کەچی زمانە کوردییەکەی خۆی هەر پاراستووەو قسەی هەر پێکردووە و نەیگۆڕیوە بە عەرەبی[128]، لە کاتێکدا کە گەلانی میسر و سووریا و ژووروی ئەفریکا و لوبنان و فەلەستین هەموو بوونەتە عەرەبزمان و هەتەرپەتەری کولتووری کۆنیان نەماوە. دەبینیت کورد پێشمەییەکی یەکجار زۆر دەدات بە ئازایەتی و فۆلکلۆرەکەی نرخی ئازایەتی و سوارچاکی زۆر بەرز دەگرێ ، کاتێك دەبێژێ: "دنیا ماڵی مەردانە" یا "ئازا جارێك دەمرێ و ترسنۆك هەزار" یا "ماڵا مێر لی ، کانییا زێر لی" (٢٩). جەنگاوەریی کورد نەك هەر لە داستانەکانیدا دیارن و بەس ، بەڵکو کورد بەکردەوەش و بەتایبەتی لەلایەن بێگانەوە بە شەڕکەر و سوارچاك و سەربازی چاونەترس دەدرێنە قەڵەم (٣٠) ، کە ئەمەش سروشتێکی ژیانی کۆچەرییە. کەچی سەرەڕای ئەم هەموو نرخدانە بە ئازایەتی ، هیچ پەی شەرم نییە بێگانەیەك کە لە خۆی نییە بیکات بەسەرکردەی خۆی ، لە جیاتی یەکێك کە لە خۆیەتی. ئەمەش دیاردەیەکی ناکۆکی نێوان جۆری بیرکردنەوەی کۆچەری و جۆری بیرکردنەوەی نیشتەجێیی دەردەخا کە لە مێژووی کورددا ئاشکرایە. هەروەها دەبینین کورد کە دوژمنایەتی کرد بە هەموو

chalakmuhamad@gmail.com

جۆرێك شەڕی دوژمنەكەی دەكات ، بەڵام هەر هێندە دوژمنەكەی بێ هێز بوو یا بێ هێز خۆی پیشان دا (بەوەی ڕوویەكی خۆش یا دووقسەی خۆشی كرد) ئەودەمە دەستبەجێ سارد دەبێتەوە و واز لە هەموو دوژمنایەتی یە خەستەكەی دەهێنێ و لەوانەیە دەستیش بكاتە ملی دوژمنەكەی و رابورد ووش هیچ لە خەیاڵی دا نەمێنێ . هەروەها دەبینیت كورد بەرامبەر بێگانە یا بەرامبەر شتێكی تازە كە هێشتا نەیناسیبێ زۆر بەگومانە ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا كۆنەپارێزانە ناكەوێتە بەریەرە كانێ ی ، بەڵكو بەپەڕەوە هەڵسوكەوت دەكات لەگەڵی و هەوڵ دەدات هوردە هوردە تێ ی بگات و لەخۆیدا بیتوێنێتەوە . ئەوجا دەبینیت كورد سەرەڕای ئەوە ی لە وولاتێكی زۆر دواكەوتوودا دەژی ، بەڵام بەزوویەكی زوو هۆگری "ژیانی تەكنیكا وی و مۆد یرن " دەبێ ، بێ ئەوەی مۆركی بنەڕەتی خۆی وون بكات . هەروەها دەبینیت كورد زۆر باوەڕی بە (خەرافات) و "چارەنووس" و "بەخت" و " قیسمەت" و ئەم شتانەیە (٣١) ، كەچی لەسەرێكی دیكەوە واقیعی یە . ئەوجا ئەمە لە پەندە پێشینانەكانیدا دیارە . وەك :
" هەزار فاتیحا كوتێك گۆشت ناهێنێ " و " ئەگەر بە دۆعا دەبوو پشقل بە خورما دەبوو " ، ئەوجا بەكردەوەش خۆی ناداتە دەست قەدەر هەموو كاتێك ، بەڵكو بۆگەیشتنە ئامانجەكانی دەجووڵێتەوە و شۆرش هەڵدەگیرسێنێ . . .

شایانی باسە كە هێندێك لەو بێگانانەی لە نێو كورددا ژیاون و بە چاوێكی بابەتانەی بەوێژدانانەوە روانیویانەتە كورد ، توانیویانە ژمارەیەك لە سروشتە پێچەوانەكانی كورد بخەنەڕوو . لەوانە ئەندازیاری سكۆتلەندی بەهەشتی هەملتن ، دروستكەری شەقامی هەملتن لە كوردستان (٣٢) دەبێژێ :

" چونكە كورد چیانشینە ، جۆرێكی دیكەیە (و لە عەرەب ناچێ) ، كەمێك شەرمنترە ، سروشتی زۆرتر لە سكۆتلەندی یەك دەچێ . كەمتر لە عەرەب دڵی بە دنیاوەیە ، لەگەڵ ئەوەشدا حەز لە گاڵتەوگەپ دەكات ، بە

chalakmuhamad@gmail.com

تایبەتی ئەگەر گاڵتەکە باسی خۆی یا گەلەکەی بێ . (کورد) نەختێك سۆفی ـ رەوشت و نەختێك فەیلەسووفە ، و کەمێکیش باوەڕی بە قەزا وقەدەرە . ئەگەر بێتو بتوانیت بیکەیتە هاوڕێی خۆت ، تەنانەت لە عەرەب راستوڕەوانترە . کورد وەنەبێ گەوجیش بێ ، بەڵکو بە چاوێکی تیژەوە دەڕوانێتە جیهان و ئارەزوویەکی هۆشیارانەی هەیە بۆ هەموو پێشکەوتنێکی زانستانەی مۆدێرن و پیشەسازی ، هەرچەندێك وولاتەکەی دواکەوتوو وساکاریش بێ " (٣٢) .

پێم وایە ، هەر ئەم سروشتە سینکرێتیستانەیەی کولتووری کوردە کە بووە بە هۆی پاراستنی کورد و رێگرتن لە تەفروتوونابوونی . بە کورتی ؛ ملدانی کورد بۆ چوونە ژێر دەسەلاتی بێگانە ، بەلاّم بە مەرج (شرط) کە ئەمەش خۆی لەخۆیدا بریتی یە لە یەکدگیری ی سینکرێتیستانەی کولتووری کۆچەری و کولتووری نیشتەجێیی ، یاخود بە زاراوەی سیاسەت : (مساومەیەك) لە نێوان داندە وواوەی تەواوی دەسەلاتداریتی ی بێگانە (کە ئەمەیان خووڕەوشتی کۆچەری یە) و نێوان ئامادەبوون بۆ خۆکردنە بەشێك یا پارچەیەك لە کۆمەڵگەی بێگانەی خاوەن دەسەلاّت (کە ئەمەشیان خووڕەوشتی نیشتەجێی یە) ، دەورێکی گەورەی گێراوە و دەگێڕێ لە قاڵبەستندا بە کولتووری سیاسی ی کورد ، و بووەتە هۆی ئەوەی کە کورد وەك کورد تا ئەوڕۆ لەنێو نەچێ ، بەلاّم لە هەمان کاتیشدا هەروا وەك گەلێکی بێ دەوڵەتی یەکنەگرتوو بمێنێتەوە .

کولتووری سینکرێتیستانەی کورد هەر بە تەنێ لە هەڵسوکەوتی سیاسیانەی کورددا دەرناکەوێ . بەڵکو تەنانەت لە رامانە ئەفسانەیی و میتۆلۆژیایی یەکانی کوردیشدا دەردەکەون . ئاینە کوردی یەکانی وەك ئاینی ئێزدی و ئاینی کاکەیی و ... هتد ، وێنەی ئێزدانی بە جۆرێك دێننە بەرچاویان کە وەك (مساومەیێك) وایە لە نێوان (تصورات) ی ئێزدانی هیند وئێرانی یە کۆنەکان کە خودێی بێ گیانی بەچاو بینراویان دەپەرست (وەك خۆر و مانگ و ئەستێرە و چیا و درەخت و زێ و ... هتد) و (تصورات) ی تاکپەرستانەی بەچاونەبینراوی زەردەشتێتی و جوولەکەیەتی و مانێتی و پاشان موسوڵمانەتی دا ، کە (تصورات) ی یەکەمیان هی

chalakmuhamad@gmail.com

دەورانی کۆچەری یە ، و دووەمیشیان هی دەورانی نیشتەجێ یی یە . ئاینە کوردی یەکان گەوهەری ئێزدانی لە شێوەی گیاندارێکدا دێننە بەرچاوی خۆیان کە لە ڕێی " دۆنادۆن " (تناسخ الارواح)ەوە لە تەنێکـــی بینراودا خۆی پێشان دەدات . ئەمەش باسێکی میتۆلۆژیای کــوردە کە لەجێی دیکەدا لێی دەدوێم .

بەکورتی ؛ کولتووری کورد یەکێکە لەو پێناسە گرنگانەی کە دەبنــە هۆی دیاریکردنی پەیوەندارێتـــی ی کــورد بــوون .

(ف)ـ هەستـــی وەڵیەکـــی ی کــورد بـــوون

ئەگەر یەکێك بە بنەچەورەچەڵەك کورد بوو ، و خەڵکی کوردستان بوو ، و بە زمانی کوردی قسەی کرد ، و سەر بە کولتووری کورد بوو ، واتــە هەموو ئەو مەرجانەی تێدابوو کە بە پێناسەی کوردبوون دادەنرێن ، ئەوجا بۆ ئەوەی بە کورد بناسرێ ، دەبێ ئەو کەسە خۆی بە کورد بداتە قەڵەم . واتە پێویستە هەست بەوە بکات کە کوردە . بە کورتی ؛ دەبێ خۆی بـــە یەکێك بزانێ لەو کۆمەڵگەلەی کە بە کورد ناسراوە . خۆ ئەگەر هەستی بەوەـ نەکرد کە کوردە و خۆی بە کورد نەدایەقەڵەم ، ئەوا دانانی بە " کورد " لەلایەن خەڵکەوە سەبارەت بەوەی بە بنەچەورەچەڵەك کوردە ، یا بە زمانی کوردی قسەدەکات ، یا خەڵکـــی کوردستانە ، یا سەر بە کولتووری کوردە ، بە هیچ جۆرێك وا لەو کەسە ناکات کە " هەستی کورد بوون " پەیدابکات . خۆ ئەگەر یەکێکی دیکە ، نە بە بنەچەورەچەڵەك کورد بێ ، و نە خەڵکی کوردستان بێ ، و نە بە زمانی کوردی قسەبکات و نە سەر بـــە کولتووری کورد بێ ، بەڵام لەبەر هەر هۆیەك هەیە با ببێ ، خۆی بـــە کورد بزانێ و هەست بەوە بکات کە کوردە ، ئەوا ئەگەر لەلایەن خەڵکیشەوە بە کورد نەدرێتە قەڵەم ، وا لەو کەسە نایەت کە هەستی کوردبوونی تێدانەـ نەمێنێ ، یا خۆی بە کورد نەزانێ . کەواتە هەستکردن بە کــورد بوون

chalakmuhamad@gmail.com

واتە خۆبەکورد زانین مەرجێکی سەرەکی و پێویستە بۆکورد بوون ٠ هەر بەم پێیە ئەوی خۆی بە کورد زانی کوردە و ئەوی خۆی بە کورد نەزانی کورد نی یە ٠٠ شا لەم رووەوە بەهەشتی مستفا بارزانی لە وەرامی پرسیارێکی رۆژنامەی Le Monde ی فەرەنسی دا کە لێی پرسیبوو "کورد کێ یە؟ " گوتبووی : " ئەوی خۆی بە کورد زانی ئەوا ئەوکەسە کوردە " (٣٤) ٠ بەم جۆرە نیشانەکەی بەتەواوی پێکا- بوو ٠

بەلاّم ئێستە ئێمە ئەگەر سەرنجێکی ئەوانە بدەین کە هەستی کورد بوونیان هەیە، واتە خۆیان بە کورد دەزانن ، یان بەلایەنی کەمەوە ، لای بێگانە خۆیان بەکورد دەدەنە قەلەم ، دەتوانین دووجۆرە تیپ لەیەك جیابکەینەوە :

(١) - تاقمێکی بە ژمارە زۆر کچکە هەن خۆیان بە کورد دەزانن ، و لەبەردەمی هەمووکەسێکدا دەلێن کە کوردن ، بەلاّم ئەگەر بێتو یەکێك لە پێناسەکانی "کورد بوون" بەریەرەکانێ بکرێ ، یان بکەوێتە مەترسی یەوە ، ئەوا باکیان نی یە ٠ بە کورتی ؛ بە پێویست و ئەرکی سەرشانی خۆیانی نازانن لەسەر پێناسەکانی کورد بوون بکەنەوە ٠ بۆ وێنە ئەگەر خۆیان یا مندالیان لە قوتابخانەکاندا بە کوردی بخوێنن ، یا بە زمانێکی دیکە بخوێنن ، ئەوا بەلایانەوە هەروەك یەکە ٠ خۆ ئەگەر دەولەتێکی ناسیۆنالی بێگانە کە کوردستانی داگیرکردووە بکەوێتە پەلاماردانی کورد و ، ئێران- کردنی کوردستان و دەستبکات بە تورككردن و فارسکردن و عەرەب- کردنی کورد ، ئەوا باکیان نی یە ٠ بە کورتی ؛ خۆیان بە هاوولاتی ئەو دەولەتانە دەزانن کە کوردستانیان بەزۆر لەخۆیان بەشکردووە ، نەك بە هاوولاتی کوردستان ٠ جاری واش هەیە ئەم تاقمە راستەوخۆ هاوکاری لەگەلّ ئەو رژێمانەدا دەکات کە بۆ لەنێوبردنی هەموو پێناسەکانی ناسنامەی کوردی هەولّ دەدەن و ئەم هاوکاری یەش بە شتێکی ئاسایی دەزانێ ٠

chalakmuhamad@gmail.com

شایانی باسە کە ئەم تاقمە تەنیٚ دەکەوێتە قسەو بە دەنگەدیٚ ،کاتێک بەرژەوەندیی تەسکوتروسکی تایبەتی و خۆکەسی (شخصی)ی خۆی بکەوێتە مەترسی و تەنگاوییەوە. دەتوانین بڵێین ئەم تاقمە خەڵکە، هەرچەندە خۆی بە کورد دەداتە قەڵەم، بەڵام هەستی نێوکۆیی لەگەڵ سەرجەمی ئەواندا نییەکە خۆیان بەکورد دەزانن و بەکورد ناسراون و لە هەمان‌کاتدا زۆربەی هەرەزۆری کۆمەڵگەی کورد پێکدێنن. واتە؛ ئەمانە چارەنووسی خۆیان نابەستن بە چارەنووسی کۆمەڵگەی کوردەوە. ئەم تاقمە لەنێو کوردەواریدا – وەك خۆشتان دەیزانن – بە "زۆڵە کورد" نێودەبرێن. دیارە ووشەی "زۆڵ" لە کوردیدا هەربە مانا ئاینییەکەی بەکارناهێنریٚ کە "لەدایکبوونی ناشەرعی"یە، بەڵکو "زۆڵ" بە هەموو هاتنە جیهانێك و هەموو جۆرە پێگەیشتنێکی "ناخۆڕسکی" و "ناڕەوا" دەگوتریٚ. لە هەمان کاتدا سروشتی "زۆڵ" کە دەدرێتە پاڵ ئەو جۆرە کەسانە، وەك لە ووشەی "زۆڵە کورد"دا دیارە، خۆماڵی "کوردبوون" بەجارێك لەو کەسانە ناسێنێتەوە کە بە "زۆڵ" نێویان دەبات، واتە ئەوانە هەر بە "کورد" دادەنرێن، ئەگەرچی بە "کوردێکی زۆڵ" دەزانرێن. نەسەندنەوەی خۆماڵی "کوردبوون" لەوانە؛شتێکی راستە، چونکە ئەوانە تا خۆیان بە کورد بزانن، هەر کوردن، هەرچەندە سەر بە تیپێکی تایبەتین. جا لەبەر ئەوەی ئەم ووتارەی من ووتارێکی زانستانەیە، دەمەویٚ خۆم لە زاراوەی سەنتیمەنتالانە و کەفوکوڵی دەروون دووریخەمەوە، لەبەر ئەوە وا پێشنیاز دەکەم کە بەم تاقمە بگوتریٚ "لە خۆیاندا کوردن". وێنەش بۆ ئەم تیپە لە رابوردوودا هێندێك لە دەرەبەگەکان و سەرۆك هۆزەکانی کوردستان بوون. لەم دواییەشدا هێندێك لە ئاغا و خاوەن زەوی‌وزارە گەورەکان، و ژمارەیەکیش لە هوردەبۆرژوای رۆشنبیری دەسەڵاتدارن، کە ئەمانەش جارو بار ژمارەیەك لە چڵکاوخۆر و کاسەلێس و کوڕی رۆژو هێندیٚ جاریش دەستەیەك لە نەزان و ساویلکەی سەربە چینی هەژار و دەستکورتیش لەگەڵ خۆیان کێشدەکەن.

chalakmuhamad@gmail.com

(٢) ــ کۆمەڵێکی دیکە هەن، بەڵام ئەمەیان بەژمارە زۆر گەورە، و زۆربەی هەرە زۆری کۆمەڵگەی کوردن. ئەمانە نەك هەر خۆیان بە کورد دەزانن و بەس، بەڵکو هەموو پێناسەکانی کورد بوون بەبەشێك لە خۆیان دەزانن. واتە، زمانی کوردی و بنەچەو رەچەڵەکی کوردی و وولاتی کوردستان و کولتووری کورد بە " ملکی خۆیان " دەزانن و لەسەری بەدەنگ دێن. جالەبەرئەوەی ئەم " مولکە " هەر هی ئەوان نی یە، و بەشداری دیکەشیان هەیە، کە ئەوانە هەموو ئەو کوردانەی دیکەن، دیارە هەر هەڵمەت و پەلامارێك بۆ سەر " شەریکە مولك " بە هەڵمەت و پەلامار بۆ سەر خۆیان دادەنێن. ئا لەبەرئەوە پاراستنی " مولکی هاوبەش " و پاراستنی " هاوبەشکار " بە پێویستی سەرشانی خۆیان دادەنێن. بەکورتی؛ چارەنووسی خۆیان لە چارەنووسی ئەوانە جیاناکەنەوە کە لە خاوەنێتی ی پێناسە تایبەتکارەکاندا هاوبەشکاری ئەوانن. ئەم کۆمەڵە چارەنووسی خۆیان دەبەستن بە چارەنووسی کۆمەڵگەی کوردەوارییەوە. لەبەرئەوە ئەو وولاتانەی کە کوردستانیان دابەشکردووە، بە وولاتی خۆیان نازانن، بەڵکو کوردستان بە وولاتی خۆیان دەزانن، و خۆشیان بە کوردستانی. هەروەها ئەو دەولەتانەی کە جنسیەکانیان هەڵدەگرن بەدەولەتی خۆیان نازانن، بەڵکو بە داگیرکەری کوردستان و کۆلۆنیالیست و دەزگەی فەرمانداریێتی ی ناڕەوا تێدەگەن. لە هەموو کاتێکدا دان و ستاندن و پێوەندی ی گیانی یان لەگەڵ کوردێك پترە وەك لە " هاووولاتێك " ی ناکوردی ئەو دەولەتەی جنسیەکەیان هەڵگرتووە، با کوردەکەش کوردی دەولەتێکی دیکەش بێ. ئەمانە وەنەبێ هەموویان لە رێکخراوی سیاسی ی کورداندا کاربکەن، یا خەریکی سیاسەت بن، نەخێر. زۆریان هەر ــ وەك کوردەکە دەبێژێ ــ لە ماڵی خۆیان دانیشتوون و دەست بۆ سیاسەت نابەن. بەڵام کە دەبینن تاقمێکی سیاسی باسی مەسەلەی کورد دەکەن، یا کۆمەڵێك پێشمەرگە لە دژی دەزگەی فەرمانداریێتی ی داگیرکەرانی کوردستان بەربەرەکانی دەکەن، ئەمانە بەمە دلخۆش دەبن و ئەگەر پێشیان بکرێ یارمەتیشی دەدەن. هەر ئەم پشتگیری یەی

chalakmuhamad@gmail.com

جماوەری کوردە کە بووەتە هوی ئەوەی تاقمی گچکەگچکە پێشمەرگەی کورد بتوانن سالانی دوورودرێژ بەسەر چیاکانی کوردستانەوە بژین و بمێننەوە و سپاکانی دەولەتە داگیرکەرەکانی کوردستان نەتوانن لەنێویان ببەن؛ چونکە جماوەری کورد هەرچەندە بەردەوام و چالاکانە پشتگیرییان ناکا و ناچێتە ریزەکانیانەوە ــ کە ئەمەش دیارە هوکاری خوی هەیە و جێی لێدوانی ئێرە نییە ــ بەلام لەگەل ئەوەشدا ، بەلایەنی کەمەوە ، بە شێوەیەکی پاسیف یارمەتییان دەدات. سەربازێکی تورک کە نێوی س. ئینانج S. Inanc ە و رەفیابوو بولای پێشمەرگەکانی پ. ک. ک. گوتبووی :

" هێندێك جار شەروهەللا و چنگەپوییانی لەنێو سەربازەکاندا روودەدات . ئەگەر هاتوو دووسەربازێ،یەکێکیان کورد و ئەوی دی تورك، چوون بەگژ یەکدا ، ئەوا کوردەکان پشتی کوردەکە و تورکەکانیش پشتی هاوولاتەکەی خویان دەگرن. جا ئەگەرچی ناهوشیارانەش بێ ،بەلام ئەو سەربازانەی بنەچەورەچەلەکیان کوردە ،پێیان خوشە کە رێکخراوێکی کوردی چالاکی یەك بنوێنی ... " (٣٥) .

نموونەیەکی دی :

لە زستانی سالی ١٩٤٦ دا و پاش ئەوەی نێزیکەی سالێك بوو لە روژهەلاتی کوردستان و ئازربایجانی ئێراندا دووکومار دروست بووبوون ، یەکێکیان بەنێوی " دەولەتی جمهووری کوردستان " و ئەوی دیش بە نێوی " کوماری دیموکراتی ئازەربایجان " ەوە ، هەل بو لەشکری شای ئێران هەلکەوت کە بکشێ بەسەر هەردووکومارەکەدا بو رووخاندنیان. هەرچی خەلکی ئازەربایجان بوون ، ئەوا بەرلەوەی لەشکری ئێران بگاتە تەورێز (پێتەختی کوماری ئازربایجان) هەر خویان کەوتنە پەلاماردان و رووخاندنی حکومەتەکەی ئازەربایجان . لەکاتێکدا کوردەکان بە تایبەتی خەلکی مەهاباد (پێتەختی کوماری کوردستان) بو رووخاندنی

chalakmuhamad@gmail.com

کۆمارەکەیان زۆر خەفەتبار و رەشپۆش بوون . ئەم راستییانە تەنانەت کابرایەکی نانخۆری دەوڵەتی ئەمریکا و هاوپەیمانی ئەودەمەی شای لێخراوی ئێران وەك ئیگلتن لە کتێبەکەیدا کەلەسەر کۆماری کوردستان نووسیێتی دانی پێدا ناوە (٣٦) . لێرەدا پێشنیاز دەکەم ئەم جۆرەکوردانە وەك " بۆ خۆیان کورد " بناسرێنەوە .

بەڵێ ... ئەمە ئەودیاردەیە (ظاهرة) یەکە بە " هەستی نێوکۆیی " دادەنرێ . جا ئێستە پرسیارێك دێتەگۆڕێ . ئایە ئەم هەستە نێوکۆییەیە کە دەبێتە هۆی خۆمەکورد زانین چۆن پەیدادەبێ ؟

بێگومان وەرامی ئەم پرسیارەی سەرەوە هەروا بە ئاسانی نادرێتەوە؛ چونکە بەڕاستی گەلێك هۆکاری جیاواز جیاواز هەن ، کە دەبێ هەموو پێکەوە و لە هەلومەرجی تایبەتیدا بکەونە کار ، ئەوجا ببنە هۆی دروستکردنی ئەم هەستە نێوکۆییە . هێندێك لەم هۆکارانە خۆیین و هێندێکیشیان دەرەکین ، واتە هی بێگانەن ولەدەرەوە دێن . هۆکارە خۆییەکان سەر بە هەرێمی چۆنێتیی لەخۆگەیشتن و لەخۆڕوانینە و هۆکارە دەرەکییەکانیش سەر بە هەرێمی چۆنێتیی لێتێگەیشتن و تێڕوانینی بێگانەیە بەرامبەر بە کورد .

تێڕوانینی خۆیی کورد و تێڕوانینی بێگانە لە کورد دوو باسی زۆر گرنگی بیروڕای گشتی و سۆسیۆلۆژین کە تائێستە هەر یەکجار کەوتوونەتە ژێر هوردەبینی لێکۆڵینەوەوە . ئەوش لەلایەن لێکۆڵەرەوی ئەڵەمان هەنلۆرە کوشلەرەوە . هەنەلۆرە لە دکتۆرنامەکەیدا کە لە ساڵی ١٩٧٨دا بە ناوی " بیروڕای گشتی — سەرنجێکی تیۆریانەی مێتۆدۆلۆژیانە و توێژینەوەیەکی نموونە لە تێڕوانینی خۆیی کورد " وە پێشکێشی زانستگەی بەرلینی کردووە ، لەپاش لێکۆڵینەوەیەکی تیۆریانەی خستوویەتە سەر باسکردنی پێناسەکانی تێڕوانینی خۆیی و لە وەرامی ئەو پرسیارانە کۆڵیوەتەوە کە کورد خۆیان لە خۆیانی دەکەن . بۆ ئەمەش پێشەکی دەبێژێ :

chalakmuhamad@gmail.com

" باسی تێڕوانینی خۆیی گەلێك یا كۆمەڵگەلێكی گەورە ، بە گشتی ، سێ نێوچەی بەیەكەوە بەسترا و دەگرێتەوە :

یەكەمیان : بنەچەو ڕەچەڵەك ، واتە ئێمە لە كوێوە هاتووین ، ئێمە كێین ؟

دووەمیان : ئێمە چۆنین ، واتە تایبەتكارەكانمان چی یە ؟

سێیەمیان : تەگەری پاشەڕۆژ ، واتە ئێمە چیمان دەوێ " (٣٧)

ئەوجا دەبێژێ :

" بەڵگە بۆ ئەوەی كە كورد تێڕوانینی خۆیی یان هەیە بێجگە لە دیاردەكانی خۆی ، جارێ هەر بەوەدا دەردەكەوێ كە ئەوەتە (ئەم كوردانە) نێزیكەی دووهەزار ساڵێكە لەلایەن كۆمەڵانی بێگانەوە هەر بە كورد نێودەبرێن • كەواتە ئەم (كوردانە) هێندە تایبەتكاری نێوكۆیی یان هەیە ، كە بووەتە هۆی ئەوەی بێگانە هەموویان پێكەوە بەنێوی " كورد " نێوببات " (٣٨) •

ئەمەش بۆچوونێكی ژیرێژانەیە و دەبێ هەموو ئەو پێناسانەی كە لەمەوبەر لێی دواین ، پێكەوە كەوتبنەكار ، ولەوە تێڕوانینێكی خۆیی یان بۆ كورد دروستكرد بێ • چونكە ئەگەر كورد تایبەتكاری تەواو (كافی)ی وەك یەكیان نەبوایە ، ولەو تایبەتكارانەدا هەموویان هاوبەش نەبوونایە — وەك هەنەلورە دەبێژێ — دیارە بێگانە هەموویانیان بە " كورد " نەدەدایە قەڵەم •

جا چۆن ڕستەی تایبەتكارە وەك یەكەكانی كورد كە تێڕوانینی خۆیی پێكدێنن ، كار لە تێڕوانینی بێگانە دەكات و والە بێگانە دەكات كە كورد بە كورد بناسێ ، هەروەها لەوانەیە هێندێ جاریش هەڵوێستو هەڵسوكەوتی بێگانە بەرامبەر بە تایبەتكارە وەك یەكەكانی كورد كاربكاتە سەر تێڕوانینی خۆیی ی كورد ، ولەوەوە هەستی نێوكۆیی بەهێز یا بێهێز بكات• جا لەبەرئەوەی یەكێك لەو هۆكارە سەرەكی یانەی كە

chalakmuhamad@gmail.com

چلووره بە هەستی نێوکۆیی دەبەستێ ، بەسەرهاتی نێوکۆیی یە ، و لە نێو ئەوانەشدا تاقیکردنەوەی نێوکۆیی لەگەڵ بێگانەدا ، دیارە تاقیکردنەوەی "باش و خراپ" دەوری خۆیان دەگێڕن . بۆ وێنە: هەرکاتێک فەرمانڕەوایانی ئەو دەوڵەتانەی کوردستانیان بەشکردووە ، لەگەڵ کورددا کەمێك بە نەرمی بجووڵێنەوە ، دەستبەجێ هەستی "جیابوونەوەخوازی" لە نێو کورددا کەمتر دەبێتەوە . بەپێچەوانەوە ؛ ئەم هەستە بەرزتر دەبێتەوە کاتێك کە فەرمانڕەوایانی بێگانەی کوردستان ، کە بەزۆری لە ناسیۆنالیستە شۆڤێنیستەکانی تورك و عەرەب و فارس پێکهاتوون ، بە توندی وتیژی بکەونە وێزەی کورد . بۆ وێنە: کە جەنەرال عەبدولکەریم قاسم بە هۆی کودەتاکەیەوە لە ١٤ / ٧ / ١٩٥٨ دا لە عێراق هاتە سەرکار ، و کوردی لەسەر کاغەز بە "هاوبەشی عەرەب" نێوبرد ـ ئەگەرچی عێراقیشی بە پێی دەستوورەکەی بە بەشێك لە نیشتمانی عەرەب دانابوو ـ لەگەڵ ئەوەشدا زۆربەی هەرە زۆری کورد کەوتنە چەپلەلێدان بۆی ، و قاسمیان بە "برای گەورە" و "سەرۆکی تاقانە" دایەقەڵەم و عێراقیان بە "کۆماری کورد و عەرەب" دانا ، و دەستیان کرد بە باسی "پاراستنی تەواوێتیی خاکیی عێراق" و "برایەتیی کورد و عەرەب" . هوردەبۆرژوای مارکسیستی کورد کە ئەو دەمە سەرکردەیەتیی بزووتنەوەی رۆشنبیرانەی کوردی بەدەستەوەبوو ، کەوتە دژایەتیی هەموو جۆرە بزووتنەوەیەکی جیابوونەوەخوازانە . کاژیك کە تاقە رێکخراوێکی کورد بوو "تەواوێتیی خاکیی عێراق"ی بە دەستنێژی ئیمپریالیستەکانی رۆژاوا دەزانی و "برایەتیی کورد و عەرەب"ـیشی بە برایەتی یەکی درۆزنە و چاوبەست لە دژی کورد دەدایە قەڵەم ، چونکە کاژیك برایەتیی کورد و عەرەب"ی تەنێ بە "وەك یەکیی کورد و عەرەب لە دەسەڵاتدا تێدەگەیشت و خۆی لە کەفوکوڵی عاتیفەوە نەدەدا ؛ ئەوا لەلایەن ئەو هوردەبۆرژوا کوردانەوە ، بەو پەڕی توندوتیژی یەوە بەربەرەکانێ دەکرا . بەڵام کە تاقیکردنەوەکانی شۆڕشی ئەیلوول لە خوارووی کوردستاندا (کە لە ١١ / ٩ / ١٩٦١ ەوە تا ٢٦ / ٣ / ١٩٧٥ درێژەی

chalakmuhamad@gmail.com

کێشـا) ئەو ڕاستییانەی خستەڕوو، کە فەرمانڕەوایانی بێگانەی کوردستان بەپێی سروشتی کۆلۆنیالیستانەیان، کوردێکی "دڵسۆزبە خۆیان" لە کوردێکی "یاخی بوو لە خۆیان" جیاناکەنەوە، واتە ئەو قسەیە هاتە دی کە زۆر جار کاژ پێک دەیکرد و دەینووسی و بڵاوی دەکردەوە، ئەوجا مەسەلەکە جۆرێکی دی لێ هات، بەتایبەتی پاش هەرەسەکەی مارتی ساڵی ١٩٧٥، ڕێکخراوەکانی هوردە بۆرژوای کورد وایان لێ هات ناچار ببوون خۆیان لەگەڵ تاقیکردنەوەکانی جەماوەری کورددا بگونجێنن و چاوێک بە ستراتیژی خۆیاندا بگێڕنەوە، وئەمجا لە تێزەکانی کاژیەوە گەلێک سەرەتا و سەرنجیان خواست (٣٩) کە یەکێکیان "بەهاری چارەنووس بۆ کورد" بوو لە جیاتی "ئۆتۆنۆمی" کە نزیکەی چل ساڵێک بوو هوردە بۆرژوای مارکسیستی کورد پێوەی خەریک بوون. هەروەها لە نووسینەکانیاندا باسی بەربەرەکانێی جیابوونەوەخوازی و "پاراستنی تەواوێتیی خاکیی عێراق" نەما (٤٠). بەکورتی، کەوتنە ڕووی سیاسەتی داگیرکەرانی کوردستان لەوەدا کە "کوردێک" و "کوردێک" لەیەک جیاناکەنەوە، و بەیەک چاو تەماشای هەموو کوردێک دەکەن، ولەگەڵ هەموو کوردێکدا هەر یەک جۆرە تەرازوو بەکاردێنن، ئەوڕۆ بووە بە تاقیکردنەوەیەکی نێوکۆمەڵیی کورد، وئەم بەسەرهاتە نێوکۆییانە بەتایبەتی لە تەنگانەدا، وایان لە کورد کردووە کە هەموویان زۆرتر و زۆرتر خۆیان بە "یەک شت" تێبگەن و چارەنووسی خۆیان بە "یەک چارەنووس" بزانن. هەروەها بە تاقیکردنەوە دەرکەوت، کە زۆر لەو کوردانەی "لە خۆیاندا کورد" بوون، و لە عێراقدا خزمەتی دەوڵەتی بەعسییان دەکرد، پاش ئەوەی لەلایەن بەعسییەکانەوە هەر وەک ئەو کوردانە هەڵسوکەوتکرا لەگەڵیان کە "بۆ خۆیان" کوردن، ئەوجا وازیان لە بەعسییەکان هێنا و چوونە ڕیزی کۆمەڵی دووەمەوە. ئەم جێگۆڕکێیە لە دۆخی "لەخۆدا کورد"ەوە بۆ دۆخی "بۆخۆکورد" ڕۆژبەڕۆژ فراوانتر دەبێت. هەر بۆ نموونە: بەرلەوەی بەعسییەکان لە ڕێی

chalakmuhamad@gmail.com

کوردستان له شهسته‌کاندا له عێراق بێنه سه‌رکار ، گه‌لێك خوێندکـــاری کورد هه‌بوون که له زانستگه‌ی به‌غدا زمان و ئه‌ده‌بیاتی عه‌ره‌بی‌یـــان ده‌خوێند ، و دوایـــی ده‌بوونه مامۆستای زمان و ئه‌ده‌بیاتی عه‌ره‌بـــی له قوتابخانه نێوه‌ندی‌یه‌کانی کوردستان و عێراقدا ۰ به‌لاّم پاش ئـــه‌وه‌ی ده‌سه‌لاّتی شۆڤێنیستانه‌ی به‌عه‌ره‌بکه‌رانه‌ی به‌عسی‌یه‌کان که‌وته کـــــار به‌تایبه‌تی پاش هه‌رەسی شۆڕشی کورد له ۱۹۷٥ دا ، و ده‌سته‌کـه‌ی سیاسه‌تی به‌عه‌ره‌بکردن له کوردستاندا که‌وته‌ڕوو ، قوتابیانی کورد رووبـــان له خوێندنی زمانی عه‌ره‌بی وه‌رگێڕا ۰ به‌ڵکه بۆ ئه‌مه‌ش‌دانپێدانانی کـار‌به‌ده‌ستانی به‌عسی خـۆیـانـه ۰ بۆ نموونه : ئه‌وه‌ی پێی‌ده‌گـــوترێ " ئه‌نجومه‌نی یاسادانانی نێوچه‌ی ئۆتۆنۆمی‌ی کوردستانی عـێـرا ق " له رۆژی ۱۱ / ۱۲ / ۱۹۸٤ دا خه‌ریکی لێکۆڵینه‌وه‌ی چاره‌سه‌ری جێ‌ پڕ‌ کرد‌نه‌وه‌ی شوێنه به‌تاڵه‌کانی مامۆستایانی زمانی عه‌ره‌بی بوو لـــــــه " نێوچه‌ی ئۆتۆنۆمی "دا ۰ محه‌مه‌د پیرۆز ڕۆسته‌می " ئه‌میندارى گشتی "ی (٤١) به‌ڕێوه‌به‌ریتی‌ی پـــه‌روه‌رده و خوێندنی به‌رز " که خۆی یه‌کێکــه له‌وانه‌ی "له‌خۆیاندا" کوردن و کاربه‌ده‌ستێکی ڕژێمی به‌عسه گوتـــی :

" بۆ مه‌سه‌له‌ی زمانی عه‌ره‌بی ، وه‌ك له دووتوێی قسه‌کانمدا لـــه سه‌رەتای کۆبوونه‌وه‌که‌وه روونم‌کرده‌وه ، هیچ خوێندکارێـــك نی‌یه کـــه خه‌ڵکی نێوچه‌که بێ و بچێته به‌شی زمانی عه‌ره‌بی له کۆلێجی په‌روه‌رده (٤٢)

ئـــه‌مـجـا گــوتـــی :

" ۰۰۰ ئه‌م باره ئه‌گه‌ر هه‌روا به‌م جۆره بمێنێ ، ئه‌وا باشتریـــن مامۆستاکانی زمانی عه‌ره‌بی به‌ره‌و ئه‌وه‌ده‌چن که ته‌قاوێت بکرێن ، بێ ئه‌وه‌ی که‌سێك ببێ جێگه‌یان بگرێتـــه‌وه ۰۰۰ هتد " (٤٣) ۰

یه‌کێك له هاوڕێکانی که ئه‌ویش‌ئه‌ندامی ئه‌نجومه‌نه ، ویستـــی تێی‌بگه‌یه‌نێ که هۆی ئه‌مه ئه‌وه‌یه قوتابی کورد زمانی عه‌ره‌بی که‌م ده‌خوێنن له‌به‌ر ئه‌وه‌یه ناتوانن بچنه به‌شی عه‌ره‌بی‌ی له زانستگه ، بـــه‌لاّم

chalakmuhamad@gmail.com

محەممەد پیرۆز رۆستەم گوتی :

" ... بەڵام ئارەزووی ئەوەیان هەیە کە بچنە بەشی زمانی ئینگلیزییەوە... باشە ، ئایە ئەو خوێندکارەی دەچێتە بەشی ئینگلیزی خوێندنی لەوەپێشی بە زمانی ئینگلیزی بووە؟ بێگومان نە. چونکە ئەو بە زمانی عەرەبی زێتر دەخوێنێ وەك لە زمانی ئینگلیزی . لەگەڵ ئەوەشدا بەداخەوە روودەکاتە ئەم بەشە. با لەگەڵ خۆمان راستگۆ بین . هێندێ جار لاوازیی (هەست)ی خۆیەهاونیشتمان دانان دەورێکی دیاری هەیە. بۆ وێنە : خوێندنەکەی بە زمانی عەرەبییە هەر لە پلەی سەرەتاییەوە تا کۆتاییی پلەی ناوەندی ، وگوێ لە پرۆگرامی تەلەفزیۆن و رادیۆ دەگرێ بە عەرەبی ، گۆڤار و رۆژنامەی عەرەبی دەخوێنێتەوە ، و گۆرانی گۆرانیبێژانی ژن و پیاو بە عەرەبی لەبەر دەکات ، بەڵام روونا کاتە خوێندنی زمانی عەرەبی ،کەچی دەچێ زمانی ئینگلیزی دەخوێنێ ، ئەو زمانەی کە لە پۆلی پێنجەمی سەرەتاییەوە دەیخوێنێ ، و بە چەند دەرزێکی کەمیش .. بیانووشیان ئەوەیە کە ئینگلیزی زمانێکی جیهانییە... بەڵام روونا کەنە زمانی قورئان و ئاین و هاونیشتمانیتی و شەرەف و ئابروو... با رەپەراست بێژین ، هێندێك خوێندکار وازیان لە رێبازی ئاین و رێبازی عێراق و هاونیشتمانێتیی باش هێناوە ، ئەگینا ماوەی فێربوونی زمانی عەرەبی ، وەك هەموومان دەزانین زێترە لە ماوەی فێربوونی هەر زمانێکی دی و سوپاس " (٤٤).

بەڵێ ، ئەم قسانەی محەممەد پیرۆز زور راستن . بەڵام ئەوەهەیە کوردەکە نە دژی عەرەب بووە و نە دژی عەرەبە (وەك عەرەب) ،و نە دژی قورئان بووە و نە دژی قورئانە (وەك قورئان) ، بەڵام ئەوڕۆ کوردەکە لە عێراقدا — چونکە قسەکە ئێستە لەسەر عێراقە — هەست بەوە دەکات کە زمانی عەرەبی بە زۆرەملی دەسەپێندرێ بەسەریدا ، بۆ ئەوەی بکرێ بە عەرەب و بتوێنرێتەوە . جاران کوردەکە زمانی عەرەبی بە زمانی قورئان و ئیسلام دەزانی ، ولەرێی ئاینی ئیسلامەوە هەستی بە هاوبەشییەك

chalakmuhamad@gmail.com

دەکرد لەگەڵ عەرەبدا ، و بە خۆشی یەوە فێری زمانی عەرەبی دەبوو، و دەیخوێند ، و زانای گەورەی عەرەبیزانی تێدا هەڵدەکەوت ، کە زۆر خزمەتی زمان و ئەدەب و کولتووری عەرەبیان دەکرد ۰ گەلێك لە بەنێوبانگترین نووسەران و شاعیران و مێژوونووسان و یاساناسانی عەرەب و فارس یا کورد بوون یا بە بنەچەو رەچەڵەك کورد بوون ، لەمانە(إبن خلكان وإبن الاثیر و أبو الفدا و دینوری و إدریسی و عباس العقاد و جمیل صدقی الزهاوی و معروف الرصافی و احمد شوقی و شمس الدین الزركلی و ابن الحاجب و ملك الشعرای بەهار و رشید یاسمی و محمد قاضی و محمد عبده و عبد الرحمن الكواكبی و محمد كرد علی و سەدانی دیكە ۰۰۰) جاران زانای وەك شێخ مارفی نۆدێیی (١٧٥٢ ــ ١٨٣٨) هەبوو کە (٤٦)کتێبی بەنرخی لەبارەی زمان و ئەدەبیات و فیقهی ئیسلام و شەریعەت و چی وچی یەوە بە زمانی عەرەبی و فارسی دەنووسی و تاقە یەك فەرهەنگی گچکەی عەرەبی ـ کوردیشی دەنووسی ،کە ئەوەش ـ وەك خۆی دانی پێدا ناوە ـ بۆ خزمەتی زمانی کوردی نەبووە ، بەڵکو بۆ ئەوە بووە کە کاکە ئەحمەدی کوڕی فێری زمانی عەرەبی بکات ، ئەو زمانەی کە بە زمانێکی پیرۆزی داناوە ۰ ئەوەتا لەسەرەتای فەرهەنگۆکی " ئەحمەدی " دا بە شیعری عەرەبی و فارسی دەبێژێ: (٤٥)

الحمد لله علی ما وهب   هدانا الی لسان العرب
(سوپاس بۆ خودێ بۆ ئەوەی بە ئێمەی بەخشی ، ئێمەی ڕێنوێنی کرد بۆ فێربوونی زمانی عەرەب)

در این رساله بەکردی زبان   كنم زبان عربرا بیان
((لەم نامیلکەیەدا بە زمانی کوردی زمانی عەرەب دەخەمەڕوو))

تا كه فرزندم احمد بی تعب   شود دانای لغات عرب
((داکو زارۆکەم ئەحمەد بێ زەحمەت ووشەکانی عەرەبی فێر ببێ))

لهذا ناوم نا أحمدیه   والله ارجو صلاح النیة
((لەبەرئەوە نێومنا ئەحمەدی یە ، نیازچاکی لەخودێ داواکارم)) ۰

chalakmuhamad@gmail.com

بەڵێ ، جاران وابوو . ئەورۆش کوردەکە زمانی عەرەبی ناخوێنێ ، چونکە بە زمانی داگیرکەری دەزانێ . محەممەد رۆستەم لە بنی مەنجەڵەکەی داوە و راستدەکات ، کوردەکە خۆی بە هاونیشتمانی عێراق نازانێ بەڵکو خۆی بە هاونیشتمانی کوردستان دەزانێت ، لەبەر ئەوە نایەوێ هیچ زمانێکی بێگانە بەزۆر بسەپێنرێ بەسەریدا . ئەم هەڵوێستەشی وەنەبێ هەر بەرامبەر بە زمانی عەرەبی وابێ ، بەڵکو بەرامبەر بە فارسیش و تورکیش (٤٦) هەر وایە . ئەورۆ کوردەکە دەبێژێ : " ئەی بۆچی عەرەب و تورك و فارس نایەن کوردی فێربن . ئێمە چیمان لەوان کەمترە ؟ " ئەمەش بەداخەوە (واقیعەکەیە) بەڵام زۆرنا خۆشە ، بە تایبەتی بۆ یەکێکی وەك من کە هەر لە منداڵیەوە تامولەزەتی ئەدەبیاتی عەرەبی و فارسیم چێشتووە و ساڵانێکی دوورودرێژ خەریکی مێژوو وکولتووری ئەم دووگەلە بووم ، دەزانم ئەم هەڵوێستەی ئەورۆی کورد لە دژایەتی کردنی زمانی عەرەبی و فارسی و تورکیەوە نایەت و نە هاتووە ، بەڵکو کاردانەوەیەکی ناچاری هەڵوێست و هەڵسوکەوتی تاوانبارانەی دەسەڵاتدارە زۆردارە ملهورەکانی عەرەب و فارس و تورکە (٤٧) کە نەك بە ئازایەتی و رۆستەمی ی خۆیان ، بەڵکو بە چەك وفرتوفێڵی دەوڵەتە زلهێزەکان کوردستانیان داگیرکردووە و نەتەوەی کوردیان نەك هەر لە بڕیاری چارەنووسی خۆی بەڵکو لە سادەترین مافی مرۆڤ بێبەش کردووە . . . بەڵام ئێوەی کوردی دەربەدەر و هەموو کوردێکی بەشخوراو ژێردەستەی دی ، دە بسێ بزانن کە ئۆباڵی ئەم دەربەدەرییەی ئێوە و هەموو ئەو خراپەکاری و تاوانباری و گوناهە زلانەی بەرامبەر کورد کراون و دەکرێن ، ناکەوێتە ئەستۆی هەموو عەرەب و هەموو تورك و هەموو فارسێك . گەلی تورك هەر ئەتاتورك و تورکەشی نەبووە ، بەڵکو نازم حیکمەت و سمایل بێشکچیشی بووە ، گەلی فارس هەر رەزامیرزای پەهلەوی و هوەیدای نەبووە ، بەڵکو سەعدی و ئیرەجیشی بووە . گەلانی دیکەش هەر وانە . گەلی ئیتالیا هەر مۆسۆلینی نەبووە ، بەڵکو میکایل ئەنجلۆشی بووە . گەلی ئەڵمان هەر گۆبلز و هیتلەری نەبووە ، بەڵکو گۆتە و شیلەریشی بووە . گەلی کوردیش هەمووی یەکجۆر نییە ، بەڵکو بریتییە لە

chalakmuhamad@gmail.com

باشیش و له جیاشیش ٠ هەموو گەلێك وەك مریشكێك وایە ، هێلكەش دەكات و ریقنەش دەكات٠ ئەوانەی فاشیست و شۆڤێنیست و دیكتاتۆر و خوێنمژن ، سەربە هەر گەلێك بن و رۆژی هەزار جار ریش سنگ بۆ گەلی خۆیان بكوتن ، ئەوانە نەك هیچ خزمەتێكی گەلی خۆیان ناكەن و بەس، بەڵكو قورێكی خەستیشی دەگرنەوە بۆی٠ (xx) (تێبینی ژ ٤، ل٧٣) ٠

ئێستە با بگەڕێینەوە سەر باسەكەمان و نموونەیەكی دی بهێنینەوە؛

جاران لە عێراق لە نێوان عەرەب و كورددا ژن و ژنخوازی هەبوو. بەڵێ كەم بوو ، بەڵام هەر هەبوو، و كەسیش نەبوو بە كوڕێكی كورد بێژی تۆ بۆ كچێكی عەرەبت هێناوە ، یا بە كچێكی كورد بێژێ تۆ بۆ شووت بە كوڕێكی عەرەب كردووە ، بەڵام كاتێك كە حكومەتی بەعسی لە ساڵی ١٩٨٠ دا قانوونێكی دەركرد بە ئامانجی تواندنەوەی كورد و بە پێی ئەو ئەو پیاوە عەرەبەی ژنێكی كورد بهێنێ ٥٠٠ دیناری عێراقی بەخششی وەردەگرێ ، ئەوجا ئێستە وای لێهاتووە ، ئەگەر كچێكی كورد تەنانەت لە دڵخوازیشەوە شوو بە عەرەبێك بكات – هەر بە چاوی سووك تەماشا دەكرێت و كوردەكان پێی دەڵێن ٠ ها ٥٠٠ دینارەكەتان وەرگرت ؟؟ سەیر ئەوەیە بە پێی قانوونی ژمارە (١٥٠)ی ١٩٨٠/٦/٢٨ هیچ عێراقییەك كە ژنی بێگانەی هەبێ (واتا ژنێك كە عێراقی نەبێ یا عەرەب نەبێ) لە هیچ دەزگەیەكی رەسمی و نیوە رەسمیدا كاری نادرێتێ. بەكورتی ؛ كوردێكی عێراقی ناتوانێ كوردێكی ئێرانی یا خەڵكی توركیا یا جێیەكی دی بهێنێ یا شوو بكات پێی، ئەگەر وابكا دەبێ بێ كار بمێنێتەوە٠

ئەوەی لەبارەی داگیركەرانی عەرەبەوە گوترا ،لە بارەی داگیركەرانی فارس و توركیشەوە دەتوانرێ بگوترێ٠ بەم جۆرە داگیركەرانی كوردستان هێندێك جار لە چلووربەستن ، و جاری واش هەیە لە پەیداكردنی هەستی كوردایەتیی نێوكوییدا دەورێكی كاریگەرانە دەگێڕن٠ كەواتە لێرەدا قسەكەی ئێتنۆلۆژێكی فارس كە نێوی تەقی حەبیبی شەلمانی یە

chalakmuhamad@gmail.com

تایبەتـــی یەوە بناسرێتەوە ، هەر ئەوە بەس نی یە کە ئەو کۆمەڵگەلە خـــۆی
خـــۆی بەو ناسنامەیە بناسێ و بداتە ناسین ، بەڵکو پێـــویستیشـــــە
ئەوانەی لەدەرەوەی ئەو کۆمەڵگەلەن ، هەر بەو ناسنامەیە بیناسن • جـــا
بەم پێیە ، بۆ ئەوەی کورد هەر بە کورد بناسرێن و هیچی دی، پێویستـە
جارێ خۆیان خۆیان بە کورد بزانن ، و خۆشیان هەر بە کورد بـــــە
خەڵکی بناسێنن ، و ئەوجا خـــەڵکیش هەر بە کورد یان بزانن • جـــا
لەبەرئەوەی ئەوڕۆ کورد و نیشتمانەکەی لە هەلومەرجێکی تایبەتیــــــدان،
ئەوا بۆ داگیرکەرانی کوردستان – کە کۆلۆنیالیستن لە تیپێکی تـــازە –
نالوێ ، کورد وەك چۆن خۆیان خـــۆیان بە کورد دەزانن ،ئەوانیـــش
هەر ئاوا بە کورد بیاننـاســن • چونکە ئەگەر وابکەن ، دیارە ئەوە دەبێتە
هوی ئەوەی داگیرکەرانی کوردستان دان بەوەدا بنێن کە کورد کۆمەڵگەلێکی
جیاوازە و مافی ژیانی خۆبەخۆی هـــەیـــە • جا بۆ ئەوەی کورد نەگـــات
بەو مافە، داگیرکەرانی کوردستان پەنادەبەنە بەر نەناسینی ناسنـامـــەی
کورد بوون • بۆ وێنە : دەبێژن :"کورد تورکی چیان" و زمانەکەشیـــــان
زارێکی تورکی یە • لەم دواییەشدا – گوایە بە نێوی لێکۆڵینەوەوە – –
گەلێك کتێبیان دەرکردووە ، کە هەوڵیان داوە تێیاندا ، کـــورد ، یـــا
هیچ نەبێ هێندێك تیرەی کورد ببەنەوە سەر هێندێك گەلی کۆن ، کـــە
تورکە شۆڤینیستەکان لافی ئەوە لێدەدەن گوایە ئەوانە تورك بوون (٥٠) فارسە
شۆڤینیستەکانیش دەبێژن ، کورد تیرەیەکی فارسن و زمانەکەشیان
شێوەیەکی فارسی کۆنە (٥١) • شۆڤینیستە عەرەبەکانیش دەبێژن ،کورد
لە بنەڕەتدا " کوردی کوڕی مردی کوڕی یەعموری کوڕی سەعسەعەی کـــوڕی
هەوازنـــی کوڕی حەربی کوڕی جەبەلی کوڕی مائـسولسما ئـن " ولـــــە
بنەچەورەچەلەکدا عەرەبن ، بەڵام زمانی خۆیان گۆڕیوە ، و بۆ " ئیسپاتی "
قسەکەی خۆشیان هۆنراوەی هۆنەرێکی کۆنی عەرەب دێننە پێشەوە کـــــە
گوتوویەتی :

لعمرك ما الاكراد ابناء فارس ولكنهم ابناء كرد بن مرد بن يعمر

chalakmuhamad@gmail.com

بەمەدا دەردەکەوێ ، شۆڤێنیستە تورك و عەرەب و فارسەکان ، ئەگەرچی لە مەسەلەی بەرپەرەکانێ و لەنێوبردنی کورددا لەنێو خۆیاندا یەکن ، بەلام لەبارەی بنەچەو رەچەڵەکی کوردەوە لەنێو خۆیاندا ناڕێکن . ئەمەش خۆی لە خۆیدا بەڵگەیەکە بۆ ناڕەوایی‌ی هەڵوێستیان ، و دیارە ئامانجی ئەم جرتوفرتە سیاسی‌یانە ئەوەیە ؛ دان بە ناسنامەیەکی کورد بوونی تەواودا نەنێن . جا ئەگەر ئێمە سەرنجێکی ئەم قسانە بدەین ، دەبینین لە دوتوێی هەر یەکێك لەم بانگاشانەدا وشەی "کورد" هەیە ، بۆ وێنە ؛ کاتێك دەگوترێ "کورد تورکی چیان" یا "کورد تیرەیەکی فارسن" یا "کورد لەنەوەی عەرەبن" ، ئەوەتە هەموو جارێك وشەی "کورد" دەخرێتە حسێبەوە . ئەمەش مانای وایە ئەوانەی بەسەرزاری و بۆ گەیشتنە ئامانجێکی سیاسی نایانەوێ دان بە ناسینی ناسنامەی کورد بووندا بنێن ، کەچی هێشتا هەر ناچارن نێوی کورد - ئەگەر هەروەك نێویش بێ - ببەن . واتە ناتوانن بە جارێك واز لەو ناسنامەیە بهێنن کە کورد خۆی بۆ خۆی دروستکردووە و بە خۆی دەڵێ "کورد" ، و ئەمەش مانای وایە کە ناڕاستەوخۆ و ناوێستە ، دان بە بوونی جۆرە ناسنامەیەکی کورد بوون" دا دەنێن . سەیر ئەوەیە هێندێك جاریش هێندە سەریان لێ تێك دەچێ ، کورد بە "تورکی رەسەن" (٥٢) و زمانی کوردی بە "فارسی رەسەن" (٥٣) و هێندێك تیرەی کورد بە "نەوەی کۆنە خانەدانانی عەرەب" (٥٤) دەدەنە قەڵەم . ئەگەرچی وەرامی ئەو پرسیارەیان بۆ نادرێتەوە کە "بۆچی وا شێتانە و دڕندانە بۆ لەنێوبردنی ئەو "تورکە رەسەنانە" و "ئەو" زمانە فارسی‌یە رەسەنە" و "نەوەی ئەو کۆنە عەرەبە خانەدانانە" هەوڵ دەدەن ؟؟؟

تاقیکردنەوە دەریخستووە کە بەردەوامی‌ی کۆمەڵێك خەڵك لەخۆ ڕاگرتن و پێداگرتندا بۆ پاراستنی ناسنامەیەك ، لەرێی پاراستنی ئەو پێناسە خۆکردە تایبەتکارانەوە کە ناسنامەکە پێکدێنن ، دەبێتە هۆی ئەوەی ، زوو یا درەنگ ، کاریکاتە سەر جۆری تێڕوانینی بێگانە ، و لە ئەنجامدا

chalakmuhamad@gmail.com

وای لیٚبکات کە دان بەو ناسنامەیەدا بنیٚ • جا لەبەر ئەوەی ئەو کوردانەی " لە خۆیاندا " کورد ن سۆزنیین لەسەر بوون و مانەوەی پیٚناسە خۆکردەکانی د روستبوونی تیٚڕوانینی خەڵکیی کورد ، دیارە هەتا بەو جۆرە بمیٚننەوە ، هیچ کاریٚك ناکەنە سەر گۆڕینی جۆری تیٚڕوانینی دەرەوە (بیٚگانە) ، بە پیٚچەوانەی ئەو کوردانەی " بۆ خۆیان " کورد ن کە بە هۆی سۆزبوونیان لەسەر کورد بوونیان ، زوو یا درەنگ ،کاردەکەنە سەر گۆڕینی تیٚڕوانینی دەرەوە و لە ئەنجامدا چلوورەبەستن بە پیٚناسەکانی کورد بوون و لە ریٚیەشەوە بە ناسنامەی کورد بوون •

بەکورتی ؛ دەتوانین بیٚژین ئەگەر هەستیٚکی نیٚوکۆیی بە چارەنووسی وەکیەك لەنیٚوان تاکەتاکەی کۆمەڵگەلیٚکدا هەبوو ، ئەوا دەبیٚتە مۆرکیٚکی گرنگ بۆ ناسنامەی ئەو کۆمەڵگەلە • جا ئەگەر ئەمە بچەسپیٚنین بەسەر کورددا دەتوانین بیٚژین ، هەتا کۆمەڵگەلی کورد ەواری ئەم هەستە نیٚوکۆیی یەی بمیٚنیٚ بەوەی کە کوردە ، واتە ئەو پیٚناسە سەرەکی یەی بمیٚنیٚ کە دەبیٚتە هۆی ئەوەی پیٚناسەکانی دیکەی کورد (وەك زمانی کوردی ،و کوردستان ، و کولتووری کورد ،و ••• هتد) بە " مولکی " خۆی بزانیٚ و بەبەشیٚك لەخۆی تیٚ ی بگات ، ئەوا دیارە بۆ هیٚشتنەوەی ئەو پیٚناسانە تیٚدەکۆشی • دیارە ئەو دەمەش ناسنامەی کورد بوون وەك ناسنامەیەکی خۆیا و جیا لە ناسنامەکانی دیکە دەمیٚنیٚ ، و کورد وەکو کۆمەڵگەلیٚکی خاوەن ناسنامەی خۆی دەناسریٚ • ئەوەتا لەم سالأنەی دواییدا گەلیٚك سیاسی و رۆشنبیرو بیرکەرەوەی عەرەب و تورك و فارس ، کورد نەك هەر وەك کۆمەڵگەلیٚکی ئیٚتنی یا " گەلیٚك " بەڵکو وەك " نەتەوەیەك " دەناسن • هیلال ناجی (هلال ناجي) کە یەکیٚکە لە ناسیۆنالیستە رۆشنبیرە نیٚودارەکانی عەرەبی عیٚراق ، لە نیٚوەڕاستی شەستەکاندا گوتی:

" راستی یەکەی مەسەلەی کورد گرنگی پەیدانیٚکی مەزن دەرستدەکات نەك لەبەر ئەوەی نیٚوچەیەکی چیایی کە کوردەکان تیٚیدا دەژین لە عیٚراق جیادەبیٚتەوە ، چونکە خەڵکەکەی دەیانەویٚ دەوڵەتیٚك بۆ خۆیان

chalakmuhamad@gmail.com

ئیمپراتۆرێتی‌ی عوسمانی و ئیمپراتۆرێتی‌ی فارسی‌دا لەسەدەی رابوردوودا کە پێم وایە نێوی نرا پەیماننامەی ئەرزەرۆم و یا لە ١٨٤١ یا لە ١٨٤٧ دا بوو ، کە بە پێی ئەوە بەشێك لە کوردەکان خرانە سەر عێراق ،و هەر بە پێی ئەوەش بڕیارد را کە عەرەبستان (خۆزستان) بۆ ئێران بێ ،ئەوەش هەر تەنێ بۆ نەخشەکێشانی سنوور بوو.

کوردەکان بە پێی ئەم بنچینەیە گەلێکی سەربەخۆن . جائەگەر ئێمە ی عەرەب مافی ئەوەمان هەبێ بۆ یەکێتی‌ی (عەرەب) تێ‌بکۆشین ،ئەوا ئەوانیش (کوردەکان) مافی ئەوەیان هەیە تێ‌بکۆشن بۆی . ئێمە پێویستە ببینە هاوپەیمانیان و یارمەتی‌یان بدەین و تێ‌بکۆشین لەگەڵیان بۆ هێنانەدی ئەوە ... خۆ ئەگەر بەم جۆرە بیرنەکەینەوە ، ئەوا بیرکردنەوەمان لە یەکێتی‌ی عەرەب لە چەشنی بیرکردنەوەی رەگەزخوازانەی شۆڤێنیانەدا دەبێ ، نەك لە چەشنی بیرکردنەوەی زانستانەی خاوەن رێبازی سیاسی‌ی پێشکەوتنخواز- انە ... " (٥٦) .

هەر لەو سمینارەدا عەلوش دەبێژێ:

" ئەی باشە هەڵوێستمان چی بێ بەرامبەر بە مەسەلەی کورد ؟ هەڵوێستمان ئەوەیە کە باسکرد بۆتان . ئێمە لەگەڵ مافی کورددایین بۆ یەکێتی و سەربەخۆیی و بڕیاری چارەنووس و لەگەڵ ئەوەداین کە پێوەندی‌یەك ببەسترێ لە گەڵیاندا وەك هاوپەیمان ، وەك نەتەوەیەکی سەربەخۆ . هەروەها لەگەڵ ئەوەداین کە لە عێراقدا ئۆتۆنۆمی‌یان ببێ بەوپێیەی کە بەشێکن لە عێراق ،چونکە هێشتا یەکێتی‌ی ناسیۆنالیان نەهاتووەتە دی . بەڵێ لەگەڵ ئۆتۆنۆمی‌یەکی راستەقینەداین بە هەموو مانای وشە . ئێمە دەبێ هەوڵ بدەین بۆ بڕینەوەی هەمووجۆرە ناکۆکی و خراپلەیەك گەیشتنێك لە نێوان بزووتنەوەی ناسیۆنالیستانەی کورد و بزووتنەوەی ناسیۆنالیستانەی عەرەبدا . بێگومان ئێستە خراپ لەیەك گەیشتن هەیە بە هۆی هەلومەرجی رابوردووەوە. پێویستە لەسەرمان

chalakmuhamad@gmail.com

تێبکۆشین بۆ کۆتایی ی هێنان بەم بارە ٠ چونکە مانەوەی ئەم بارە وەك خۆی ، دەبێتە هۆی دوژمنایەتی لە نێوان دوو گەلی دراوسی دا کە پێوەندی ی مێژوویی ی دوورو درێژ و بەرژەوەندی ی هاوبەشکاری دەیان بەستێ بەیەکەوە ٠ مەسەلە نابێ هەروا بمێنێتەوە ٠٠٠ هتد " (٥٧) ٠

بەڵام راستەوەانترین و بەوێرد انترین و ئازایانەترین دانـــان بە ناسنامەی کورد بووندا هەتا ئەمڕۆ هەر ئەو قسانەیە کە موعەممەری قەززافی لە رۆژی ١٨ / ١٢ / ١٩٨٠ دا و بە بۆنەی کۆڕێکی جیهانی یەوە لە مەدرید بۆ لێکۆڵینەوە لە بیری قەززافی دەربڕی ٠ ئەوجا مرۆڤ بیروڕای هەرچی یەك بێ بەرامبەر قەززافی ، ئەگەر هاتوو لە هەق لای نەدا، دەبێ دان بەوەدا بنێ کە ئەو قسانە یەکەمین دانانن وتاقە دانانە بە مافی کورددا لەلایەن سەرۆك دەوڵەتێکی ئەم جیهانەوە ٠ قەززافی گــوتی :

" ئەز عەرەبم و یەکێتی ی خاکی عەرەب و یەکێتی ی نەتەوەی عەرەبم لا گرنگە ٠ بەڵام ئەمە وا لەمن ناکات کە چاو لە راستی بپۆشم یا فێڵ بکەم لی ی و هەڵسوکەوتێکی ئیمپریالیستانە بنوێنم ٠٠٠ کـورد عەرەب نی یە ، وئێمەش ناتوانین زۆری لێ بکەین ببێتە عەرەب ٠٠٠ ئەگەر بە ئارەزووی خۆی ویستی ببێتە عەرەب ، ئەوە بەسەرچاو ٠ بەڵام ئەگەر خۆی بە خاك و نەتەوەکەیەوە بەست ، ئاوا ئازادە ٠ بۆچی دەبێ شەڕبکەین لە دژی ؟ شەڕکردن لە دژی کورد بۆ لە نێوبردنی ئەم نەتەوەیە پێویست نی یە ٠ پێم وایە زۆر زەحمەتە کورد وەك لەش (وەك بوونێك) پاکتاو بکرێ ٠ ئەم شەڕ و گیروگرفتیانە لە دژی کورد چارەسەر نین ، چونکە خەباتی کوردانە درێژە دەکێشێ هەتا نەتەوەی کورد سەربەخۆ دەبێ و کەرتە پەرشوبڵاوەکانی خۆی کۆدەکاتەوە ٠٠٠

٠٠٠ چارەسەری کۆتایی بۆ مەسەلەی کورد بە دەوڵەتێکی سەربەخۆ لەسەر خاکی کوردستان ـ خاکی نەتەوەی کورد ـ دەکرێ ٠

chalakmuhamad@gmail.com

ئەز پشتگیریی خەباتی کورد دەکەم ، بەڵام ئەمە بۆ بەرهەڵستیکردنی دەوڵەتە عەرەبییەکان و تورکیا و ئێران نییە ، بەڵکو لەبەر ئەوەیە کە کورد نەتەوەیەك پێکدێنن کە خاکێکی خۆی هەیە ... پێویستە ئێمەش وازیان لێبهێنین ئازاد بن لە دامەزراندنی دەوڵەتێکدا بۆ خۆیان لەسەر خاکی خۆیان ... کورد خاکی خۆیان هەیە و نەتەوەیەکی بران ، و پێویستە رێزی بگیرێن . ئەز دژی ئەوەم دزانە پەلاماریان بدرێ ، ئەز دژی چەوساندنەوەیان و پەرشوبڵاوکردنەوەیانم لە جیهاندا ... ئەز پشتگیریی خەباتی کوردەکان دەکەم لە پێناوی نەتەوەیەکی کوردستانیدا کە جێی خۆی بگرێ لە خۆرهەڵاتی نێزیکدا لە تەنیشت نەتەوەی عەرەب و تورك و ئێرانییەوە ... "

هەروەها لە رۆژی ٢ ی مارتی ١٩٨٥ دا و بە بۆنەی دامەزراندنی سەرکردەیەتیی ناسیۆنال بۆ بەرەوپەرێتیی هێزە شۆرشگێرە عەرەبییەکان لە تەرابلوس گوتی :

" ئەم بەیەکگەیشتنە ، بێجگەلەوەی کە لە بارەی نەتەوەی عەرەبەوە باسمکرد ، پشتگیرییەکی تازەش پێکدێنێ بۆ نەتەوەیەکی لەتوپەتکراوی ئازارد راوی دی ، کە ئەوەش نەتەوەی کوردی برایە و هێندێك لە رۆڵەکانی وان لەژێر ئاڵای ئەم سەرکردایەتییەدا . تەنانەت ئەو کوردە خەباتکارانەی لەگەڵ ئێمە نین ، ئەمرۆ هەست بەوە دەکەن کە شتێکی تازە لەدایك بووە بۆ سوودی ئەوان ... رزگارکردنی نەتەوەی عەرەب ، یەکخستنی نەتەوەی عەرەب لەسەر بنچینەیەکی پێشکەوتنخوازانەی گەلمپەرانە . ئەمەش مانای لایەنگرییە ، لایەنگیریی نەتەوەی عەرەب بۆ خەباتی نەتەوەی خاوەن شانازیی کورد . هەروەهاش لە ئێستەوە خەباتی نەتەوەی عەرەب و خەباتی نەتەوەی کورد دەبنە پشتگیری یەکدی . ئێمە (ی عەرەب) خۆمان لەژێر باری چەوسانەوە و دەسدرێژی (ی بێگانە)دا بۆسەر نەتەوەکەمان دەناڵێنین و هەر لە رۆژانی جەمال پاشاوە گاڵتە بە مێژووی دوورودرێژمان دەکرێ تا ئەمرۆ . ئێمە ناتوانین بکەوینە ناپاکی و خۆکێشانەوە بەرامبەر نەتەوەیەك کە

chalakmuhamad@gmail.com

هەر تووشی ئەو ژانە تاڵە بووە کە نەتەوەی عەرەب تووشی بووە و تا ئێستەش پێوەی دەناڵێنێ .

ویستانی خۆکەسی (شخصي) ی من لە تەنیشت نەتەوەی کوردەوە لەبەر هۆکاری جوگرافیایی و سیاسی یا مێژوویی نی یە ، واتە لەوانەیە پاڵپێوەنەری بنچینەیی ی من ئەو ئازار و ئێشەیێ کە مێژووی نەتەوەی عەرەب دەربڕیوە ، و منیش لێی کۆڵیومەتەوە . هەروەها (لەوانەشە) ئەو ژانە تاڵانە بێ کە ئێستە تووشی نەتەوەی عەرەب بووە ، وایان لە من کرد بێ هەر لە خۆمەوە عەتفم بیێ لەسەر نەتەوەیەکی لەتوکوتکراوی کۆلۆنیزەکراوی چەوساوەی وەک خۆمان ... خۆ ئەگەر وانەبێ ، ئەوا دیارە ناپاکی لەگەڵ خۆم و لەگەڵ هەموو ئەو نرخە نەمرانەدا دەکەم کە باوەڕم پێیانە . هیچم پێناکرێ ئەوە نەبێ کە بە تەواوی لایەنی ی نەتەوەی کورد و سەربەخۆیی و یەکگرتنەوەی خاکەکەی بگرم . جا کاتێک ئەم وتەیە ئاراستەی خەباتکارە کوردەکان بکرێ ، تەنانەت ئەوانەی لێرە نین ، ئەوا دەبێتە یارمەتی یەک بۆیان ، هەروەها بێگومان واشیان لێدەکات کە لایەنگیری ی سەرکردەیەتی ی ناسیۆنالی هێزە شۆڕشگێڕەکان بکەن و بێنە تەنیشت هێزە شۆڕشگێڕەکانی نەتەوەی عەرەب و بێنە تەنیشت نەتەوەی عەرەب و مەسەلەکەیەوە ، و ئەوجا خەباتیش دەبێتە خەباتێکی نێوکۆیی ... و بۆ پێشەوە و خەباتی شۆڕشگێڕانە بەردەوامە " (رادیۆی تەرابلوس) .

زانای سۆسیۆلۆژی بەنێوبانگی تورک ئیسمایل بێشکچی (لە ١٩٣٩ دا لەدایکبووە) کە چەند جارێک لەسەر ئەوەی لەبارەی کوردەوە شتی نووسیوە و لەسەر کوردی کرد وەتەوە لەکاردەرکراوە و گیراوە و ئازاردراوە ، بۆ جاری دوایی لەسەر نامەیەک کە لە ١٤ / ٨ / ١٩٨٠ دا بۆ سەرکردەی یەکێتیی ی نووسەرانی سویسرەی نووسیبوو (١٠) ساڵ زیندانی کرا . بێشکچی لەو نامەیەدا بە شێوەیەکی گشتی باسی دۆزی کورد و چەوساندنەوەی کورد لە ژووروی کوردستاندا دەکات . بێشکچی لە نامەکەدا کە بۆ یۆنسکۆ

chalakmuhamad@gmail.com

ـــووسیوێتی ، باسی بیروکارەکانی ئەتاتورك دەکات و دەبێژێ :

" گرنگترینی بەرهەمە شانازیدارەکانی ئەتاتورك جەنگی ١٩١٩ـ٢٢، و ئەو حیزبەیە کە بە نێوی " حیزبی گەلی کۆمارخواز "ەوە دروستیکردووە . هەروەها بەشداریکردنی گەورەی لە دامەزراندنی کۆماری تورکیدا . بەڵام بەرهەمە شانازیدارە گەورەکانی ئەتاتورك دەبێ لەگەڵ بیرەکانیدا وەك یەکەیەك وەربگرین . جا لەم نامەیەشدا زۆرجار لەسەر مەسەلەی کوردستان دەوەستین ، واتە ئێمە کارەکان و بیری ئەتاتورك بە پێی پێوەندییان بە مەسەلەی کوردستانەوە دەپێوین ، واتە ئێمە کارەکان و بیری ئەتاتورك بەپێی پێوەندییان بە مەسەلەی کوردستانەوە دەنرخێنیـــن .

کاتێك دێینە سەر شیکردنەوە و نرخدانان بۆ مانا و بیرەکانـــی ئەتاتورك ، ئەودەمە نەتەوەی کوردستانی و کوردستان هەمیشە وەك نوختە یەکی بنچینەیی دێتە پێشمان . وا بە کورتی بیری ئەتاتورك لەباری سەرنجی مەسەلەی کوردستانییەوە دەنرخێنیـــن :

(١)ـ پارچەپارچەکردنی کوردستان و خستنیەژێر رکێفی باری دابەشکرانـــی ئیمپریالیستانە و خستنەکاری سیاسەتی " دابەشکـــە و ببە بەسەرگەورە " بەرامبەر بە نەتەوەی کورد ." .

بێشکچـــی هەر لەو نامەیەدا دەبێژێ :

" لە ماوەی جەنگی جیهانیی یەکەم و بە تەواوی لە کۆتاییی جەنگدا گەلێك کارەساتی گرنگی سەر بە مەسەلەی کوردستان روویـــان دا ، یەکێك لە گرنگترینی ئەم کارەساتانە لە چارەکی یەکەمی ئەم سەدەیەی بیستەدا بوو و دەورێکی گرنگی نواند لە مێژووی رۆژهەڵاتی نێوەراستدا و کارێکـــی مەزنی کردە سەر ژیانمـــان . ئەوەش دابەشکردن و پارچەپارچەکردنـــی کوردستان بوو . راستییەکەی ئەمە سەرەتای کارەساتەکان بوو . خستنـــەکاری (سیاسەتی) دابەشکردن بەرامبەر کوردستان و خستنە ژێر رکێفی کەرتکەرتکردنی ئیمپریالیستانە و کۆلۆنیالیستانەوە هۆکاری گرنگـــن لـــە

chalakmuhamad@gmail.com

مێژووی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا . دەستگرتن بەسەر مافی نەتەوەی کورددا کە دەوڵەتی ڕزگاربوو و سەربەخۆی خۆی دابمەزرێنێ ، و دەستگرتن بەسەر مافی نیشتمانی و دیمۆکراسیی کورددا ، ئەمە یەکێکە لەو کارەساتە کۆمەڵایەتییە گرنگانەی کە کاریان کردووەتە سەر مێژووی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و هەروەها ژیانی ئەمڕۆمان ... هتد . هەوڵدان بۆ جیاکردنەوەی کورد لەیەك لە ڕێی چاندنی لەغەم و تەلی دڕکاوی و ڕوانگەی سەرنجدان و پاراستنی ئەم بارە و چەسپاندنی بەهۆی سەربازی لە تەپڵیسەرەوە تا بەری پێ چەکدارکراو ، یەکێکە لە کارەساتەکانی ئەم زەمانەی ئێستەمان ... هتد " (نامەی بێشکچی)

(٦)ـ دوا ووشە

بەشداربانی بەڕێزی سەمینار

ئێستە دەمێنێتەوە سەر ئەوەی بزانین ئایا کورد نەتەوەیە یا نەتەوە نییە ؟ لە وەرامدا دەبێژم ، ئەوە مەسەلەیەکە ، بەداخەوە ، زۆرتر پەیوەندی بە سیاسەتی جیهانییەوە هەیە وەك لە زانست . سیاسەتیش دەسکردی مرۆڤە ، بە پێچەوانەی زمان و نیشتمان و کولتوور و بنەچەو ڕەچەڵەك و هەستی نەتەوایەتییەوە کە ئەمانە هەموو بەرهەمی خۆڕسك و خۆزا و خۆکردن . نەتەوە ، وەك لە وتاری سەمیناری " بیری نەتەوەیی کوردی " (٥٨) و لێکۆڵینەی " گۆڤاری نیشتمان و کۆمەڵەی ژێکاف"دا (٥٩) ڕوونم کردووەتەوە ، زاراوەیەکە ئەوڕۆ بەزۆری بۆ دیارکردنی ئەو گەلانە بەکاردەهێنرێ کە خاوەنی دەزگەی دەوڵەتی خۆیانن . " دەوڵەت "یش بووەیەکی دەسکردە ، نەك خۆکرد و خۆزا . مێژوو پێمان ڕادەگەیەنێ کە زۆر گەلی دەوڵەتدار هەبوون ، پاش جەنگێك دەوڵەتەکەیان لەدەستچووە ، یا دەوڵەتەکەیان دەوڵەتێکی دیکە جیابووەتەوە لێی ،و بووە بە دوو دەوڵەت یا چەند دەوڵەتێك . بۆ وێنە :

chalakmuhamad@gmail.com

ئیمپراتۆریەتی ی عوسمانی تا پاش جەنگی جیهانی ی یەکەم یەک دەوڵەت بوو. پاش جەنگی جیهانی ی یەکەم، هەموو ئەم دەوڵەتە عەرەبی یانەی ئەمڕۆی لێ دروستبوون. زۆر گەلی واش هەبوون کە دەوڵەتی خۆیان نەبوو بەڵام پاش جەنگێک یا شۆڕشێک بوون بە خاوەن دەوڵەت. ئەوجا ئێستە ئەم پرسیارەی خوارەوە دێتە گۆڕێ. ئایا ئەو گەلەی دەوڵەتی هەبووە، و بە هۆی دەوڵەتەکەیەوە بە "نەتەوە" ناسراوە، پاش ئەوەی دەوڵەتەکەی نەماوە، لە شەووڕۆژێکدا لە "نەتەوەیەتی" کەوتووە؟ ئایا ئەگەر هاتوو گەلێکی بێ دەوڵەت بە هۆی بڕیاری نەتەوە یەکگرتووەکانەوە، یاخود بە پێ ی پێویستی ی بەرژەوەندی ی زلهێزێکی کۆلۆنیالیست، دەوڵەتێکی سەربەخۆی دەسکەوت، ئایا ئەو گەلە لە شەووڕۆژێکدا دەبێتە "نەتەوە"؟ یا ئەگەر نەتەوەیەک دەوڵەتێکی هەبوو، و لە ئەنجامی جەنگێکەوە دەوڵەتەکەی بوو بە دوو دەوڵەت، ئایا ئەو نەتەوەیە بە شەووڕۆژێک دەبێتە دوو نەتەوەی لەیەک جیاواز ???

ئەوجا ئێستە ئەگەر گەلێک، یا کۆمەڵگەلێکی ئێتنی، یا بابێژین هەر کۆمەڵگەلێکی گەورە، کە بە لایەنی کەمەوە دوو هەزار ساڵێک بێ لەلایەن خۆ و لەلایەن بێگانەوە بە نێوی کوردەوە ناسرابێ، و لەسەر زەوی یەک بژی کە نێزیکەی هەزار ساڵێک بێ بە "کوردستان" بەنێویانەوە بێ، و خاوەنی زمانێک بێ کە بەلایەنی کەمەوە ٦٠٠ـ٧٠٠ ساڵێک بێ بەپێ ی بنووسرێ. ئەوجا ئەم کۆمەڵگەلە گەورەیە کە بە نێزیکە ٢٥ ملیۆن دەبێ، لەگەڵ ئەوەشدا کە بەسەر پێنج دەوڵەتی بێگانەی سیستەم جیاوازدا بەشکرابێ، و هێندێکیشی پەرپەیتە ئەم پەڕ و ئەوپەڕی جیهان و هەریەشێک لێ ی جنسیەی دەوڵەتێکی بێگانەی دیکەی هەبێ، کەچی ئەمانە هەموو خۆیان هەر بە تەبەعەی یەک کۆمەڵگەل و یەک زمان و یەک سەرزەوی و یەک کولتوور بزانن، و کەلێ یان بپرسیت تۆ چیت. بەر لە هەموو شتێک بێژن: "کوردم". ببوورن ــ ئەوەتا جوانترین نموونە بۆ ئەمە ئامادەبوونی ئێوەیە لەم سمیناردا و هەمووشتان بە نێوی

chalakmuhamad@gmail.com

کوردەوە ، ئەگەرچی هەرچەند کەسێکتان تەبەعەی دەوڵەتێکی دیکەن ، ئێستە لام وایە مرۆڤ ، تەنانەت ئەوانەی فرە بێ ویژدانانە و نابابەتانەش بۆ شتەکان دەچن ، زۆر زەحمەت دەبینن ، ئەگەر بێتو سەرەڕای ئەم هەموو ڕاستی یە بابەتانەیەش ئەم کۆمەڵگەلە کوردە ؛ نەک تەنێ بە " گەلێک " بەڵکو بە " نەتەوەیەک " یش دانەنێین ...

بێگومان ئەم سەمینارە سەمینارێکی پۆلیتۆلۆژی یانە نی یە ، لەبەرئەوە لەسەر مەسەلەی " نەتەوە " پتر ناڕۆم ، گوێگران دەتوانن بگەڕێنەوە بۆ سەر لێکۆڵینەوەکانی دیکەم لەم بارەیەوە . لە کۆتایی دا دەمێژم دانەنانی کورد بە نەتەوەیەک ، یا بە گەلێک ،یا بە کۆمەڵگەلێکی ئێتنی سەربەخۆ ، بە ڕەئی ی من ،نابێتە هۆی سەندنەوەی ناسنامەی کورد بوون لە کورد. لەم ڕووەوە وتارەکەم بە هۆنراوەی شەست حەفتا ساڵێک لەمەوبەری هونەرێکی کورد کۆتایی پێدێنم کە گوتبووی :

کورد ئەمەن کوردن بە سەد شەیتان لە کوردی ناکەون
ئیکە خەڵکی بۆچی بۆ خۆی دەردیسەر پەیدا دەکا ؟

جا لەبەرئەوەی چەند ڕۆژێکی کەمی ماوە بۆ جێژنی سەری ساڵی تازە، ئەوا هەر لەئێستەوە پیرۆزبایی ی ساڵی نوێتان لێ دەکەم ، هیوام وایە ساڵی ١٩٨٦ بەختیاری بۆ بەشخوراوانی ئەم جیهانە و سەرکەوتن بۆ بیری ئازادی و یەکسانی لەگەڵ خۆی بهێنێ . هەربژین ...

chalakmuhamad@gmail.com

ژێدەرەکان

(١)ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :

Küchler, Hannelore: Öffentliche Meinung. Eine theoretisch-methodologische Betrachtung und eine exemplarische Untersuchung zum Selbstverständnis der Kurden. Inaugural-Dissertation des Fachbereichs für Philosophie und Sozialwissenschaften der Freien Universität Berlin, Berlin 1978. Vorwort, S.iii

کویشلەر ، هەنەلۆرە : بیروڕای گشتی ـ سەرنجێکی تیۆریانەی مێتۆدۆلۆژیانە و توێژینەوەیەکی نموونەیی لە تێڕوانینی خۆیی کورد ، دوکتۆرنامەی بەشی فەلسەفە و زانستەکانی کۆمەڵگە،لە زانستگەی ئازاد لە بەرلین ، ١٩٧٨ ، پێشەکی ، ل iii .

(٢)ـ بۆ دەستکەوتنی زانیاریی پتر لەبارەی شێوەکانی زمانی کوردی ـ یەوە گوێگری بەڕێز دەتوانێ بگەڕێتەوە بۆ ئەو باسانەی کە لەم بارەیەوە نووسیومن، وەك " زمانی یەکگرتووی کوردی " بڵاوکراوەی " یەکێتیی نەتەوەیی خوێندکارانی کورد لە ئەورووپا " (نوکسە) ، بامبێرگ ١٩٧٦ و " زمانی نووسینی کوردەکان " بە ئەڵمانی لە "ئەکتا ئێرانیکا"دا کە ئینسکلۆپیدیایەکی ئێرانەوانی یە . وتارەکە بەم جۆرەیە :

Jemal Nebez: Die Schriftsprache der Kurden" in Acta Iranica, Encyclopedie Permanente des Etudes Iraniennes, Deuxieme Serie, Monumentum H.S.Nyberg II.Diffusion BriLL, Leiden 1975, S. 97-122.

(٣)ـ بیبلیۆگرافیستی تورکی عوسمانی شەمسەددین سامی (شمس الدين سامى) لە بیبلیۆگرافیاکەیدا کە بە نێوی (قاموس الاعلام)ەوە لە ساڵی ١٣١٤ ی کۆچی (١٨٩٦/٩٧)دا لە چاپ ـ

chalakmuhamad@gmail.com

دراوە، دەبێژێ: " هێندەی لە نێو کورددا زانا هەڵکەوتووە، هەموو هەر خەریکی زمانی فارسی بوون، وگوێیان نەداوەتە زمانی خۆیان". (تەماشای بەرگی پێنجەم لاپەڕە ٣٨٤٢ بکە). ئەم کۆپلەیەی سەرەوە لە ساڵی ١٩٧٠ دا سەرنجی راکێشا و وەرمگرت بۆ ئەو باسەی کە بە زمانی ئەڵمانی لەسەر میری کۆرەی رەواندز نووسیم لەژێر ناوی " پاشای کورد میر محەممەدی رەواندزی، بەناوبانگ بە میری کۆرە لە ئاوێنەی سەرچاوە رۆژهەڵاتی و رۆژاواییەکاندا"، هەمبورگ ١٩٧٠ ـ سەیری لاپەڕە ٧٣ بکە و ناوی کتێبەکەش بە ئەڵمانی بەم جۆرەی خوارەوەیە:

Jemal Nebez: Der Kurdische Fürst Mir Muhammad-i Rawandizi genannt Mir-i Kora im Spiegel der morgenländischen und abedländischen Zeugnisse. Ein Beitrag zur kurdischen Geschichte, Hamburg 1970.

جا لەبەرئەوەی لەم کاتەدا " قاموس الاعلام " م لەبەردەستدا نیە، ئەم کۆپلەکەی ناو " قاموس الاعلام "م لە کتێبەکەی خۆمەوە وەرگرت.

(٤) ـ تەماشای ل ١١٢ـ١١٣ ی دیوانی حاجی قادری کۆیی بکە کە لەلایەن چاپخانەی کوردستانەوە لە هەولێر لە ساڵی ١٩٥٣ دا بڵاوکراوەتەوە.

(٥) ـ ئەم هۆنراوەیەم لە ساڵی ١٩٥٧ دا لە بەهەشتی رەشید شەوقی بیست. (*) (تکایە تەماشای لاپەڕە ٧١ تێبینی ژمارە (٢) بکە).

(٦) ـ علی سید والکورانی : من عمان الی العمادیة أو جولة في کردستان الجنوبیة، القاهرة ١٩٣٩.

(٧) ـ جارێکیان قوتابییەك لەو قوتابیانەم کە کوردییان نەدەزانی، بەڵام خۆیان بە کورد دەزانی، پێمی گوت "زمان وەك زاڕۆ وایە. تۆ ئەگەر بێتو ژنەکەت دووگیان بێ و بەرێکەوت دووریکەویتەوە لێی و پاش دوورکەوتنەوەت زاڕۆیەکت ببێ و گەورە ببێ بێ ئەوەی تۆ دیبێتت یا ناسیبێتت، هەر

chalakmuhamad@gmail.com

کاتێك زانیت زاڕۆیەکت هەیە ، ئەوا زاڕۆکە بە زاڕۆی خۆت دەزانیت ، با نەشتدیبێ یا نەشیناسیت. منیش لەو کاتەوە کە زانیومە خۆم کوردم ، وکورد یش زمانێکی تایبەتی ی خۆیان هەیە ، زمانی کوردی بە زمانی خۆم دەزانم .

(٨) ــ علي حسني الخربوطلي : القومية العربية من الفجر الى الظهر. دون ذكر تاريخ الطبع ، دار إحياء الكتب العربية ، ص ٥٢ هەروەها عبد الرحيم فودة : الاسلام والقومية العربية. دار إحياء الكتب العربية ١٩٦١ ، ص ١٥ ، هەروها جمال نەبەز : بیری نەتەوەیی ی کوردی نە بیری " قەومیەت "ی ڕۆژهەڵاتی و نە بیری ناسیۆنالیزمی ڕۆژاوایی یە ، بنکەی چاپەمنی ی ئازاد ، ستۆکهۆلم ١٩٨٤ ، ل ١٩ــ٢٠.

(٩) ــ تەماشای کتێبی " التنبيهُ والاشراف " بکە کە لەلایەن عبد الله اسماعيل الصاوی یەوە لە قاهیرە لە ساڵی ١٩٣٨ دا بڵاوکراوەتەوە (ل ٧٨). سەیر ئەوەیە لە لاپەڕە ٧٩ی هەر ئەو کتێبەدا بنەچەورەچەڵەکی کورد دەبرێتەوە سەر " کوردی کوڕی ئەسفەندیاری کوڕی منۆچەر ... ابن حوقل یش کە لە ٩٧٧ دا مردووە بنەچەورەچەڵەکی کوردی بۆ سەر عەرەب بردووەتەوە ، تەماشای ابو القاسم ابن حوقل : كتاب صورة الارض بکە کە لەلایەن J.H.Kramers لە شاری لایدن لە ١٩٦٧ دا بڵاوکراوەتەوە ، چاپی دووەم ، بەشی یەکەم ،ل ٢٧١ .

(١٠) ــ تەماشای کتێبی " مروج الذهب ومعادن الجوهر " بکە کە بەنێوی Les Prairies d'Or دا لە ساڵی ١٩٦٦ لە بێیروت لەلایەن Pavet de Courteille, Barbier de Meynard چاپکراوە ، بەرگی دووەم ، ل ٢٤٩. بە پێی هێندێك چیرۆك،کورد هەموویان لە " جنۆکە " نین بەڵکو تەنێ چواریەکێکیان لە جنۆکە کەوتوونەتەوە. ئەمانە گوایە نەوەی بەڵقیسی ژنی حەزرەتی سلێمانن ، کە گوایە دا یکی بەڵقیس " جنۆکە " بووە. تەماشای کتێبی " کرد شناسی " (کوردناسی) نووسینی بە فارسی مرا د اورنگ ، ل ٦٨ بکە.

chalakmuhamad@gmail.com

(١١) ـ تەماشای ئەو " شاهنامـەیە بکە کە لەلایەن رۆژھەلاتناس Joannes Augustus Vullers لە ١٨٧٧ دا لە شاری لایـدن بلاوکراوەتەوە ، بەرگی یەکەم ل ٠٣٦ هەلبەستی ژمارە ٣٧ و ٣٨ بەم جۆرەی خـوارەوەیـە :

کنون کرد زآن تخمە دارد نژاد   کز آباد نیاید بدل برش یاد
بود خانهاشان سرسر پـلاس   ندارند در دل زیزدان هراس

هەروەها تەماشای ل ٥٢ی هەر ئەو سەرچاوەیە بکـە ٠

(١٢) ـ تەماشای بیروڕای مینۆرسکی بکە لەم دوو سەرچاوەیەی خوارەوەدا :
Minorsky, V.: "Les Origines des Kurdes", "Travaux der XXe Congres international des Orientalistes", Bruxelles 1940,pp.143-152.
مینۆرسکـی : الاکراد احفاد المیدیین " لە " گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد " دا ، بەرگی یەکەم ،بەشی یەکەم ،بەغدا ١٩٧٣ ،ل ٥٥٢ـ٥٦٣ ٠
بـــۆ پشتگیریی قسەکانی مینۆرسکی خاوەنی ئەم وتارە بەلگەی زمانەوانی هێناوەتەوە ٠ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :
جەمال نـەبـەز : رەخنەی زمانەوانـی " لە گۆڤاری " ئاسـۆی زانکـۆیـی " دا ،گۆڤاری زانکۆی سلەیمانی ، ژمارە (٩) سالی دووەم ، تەمووزی ١٩٧٨ ل ٨٦ ـ ٩٢ ٠

(١٣) ـ تەماشای سەرچاوەی خوارەوە بکـە :

Menzel, Theodor: "Yazidi", in "Handwörterbuch des Islam", Leiden 1941, S. 808.

(١٤) ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکـە :

Rudolph, Wolfgang und Salah(Soran),Hasan: Die Feizollabegi des Hochlandes von Bukan. Zur Chronik und Geschichte einer kurdischen Aristokratenfamilie", in: "Baessler-Archiv", Neue Folge, Bd.15, Berlin 1967, S.285.

chalakmuhamad@gmail.com

(١٥) ـ تماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :

Rich, Claudius James: Narrative of a Residence in Koordistan, Vol I, London 1836-37, reprint Westmead 1972, pp. 292-297.

(١٦) ـ تماشای خوارەوە بکە :

Küchler, Hannelore: Öffentliche Meinung...

سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٣٢ .

(١٧) ـ ئەم هۆنراوەیەم لە پەنجاکاندا لە دراوسێی کۆچکرد ووم بەهەشتی کاکە رەشید شەوقی لە سلەیمانی بیست. (تماشای سەرنجی ژێدەری ٥ بکە)

(١٨) ـ تماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :

Mustawfi, Hamd-Allah: Nuzhat al-qulub. The geographical part of the Nuzhat al-qulub composed by Hamd-Allah Mustawfi of Qazwin in 740(=1340), translated by G.le Strange, Leyden 1919, Section 10, p.105-107.

(١٩) ـ سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٠٢ ـ ١٠٥ .

(٢٠) ـ هەر بۆ نموونە سەرنجی ئەو قسانە بدە کە سەددام حسەین لە رۆژی نەورۆز (٣/٢١) ی ساڵی ١٩٧٩ دا لە سلەیمانی و هەولێرکرد ی، (مجلة الحكم الذاتي، العدد ٤ السنة الرابعة ١٩٧٩ ص ٥ وص ٨) .

(٢١) ـ تماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :

Einjähriger Widerstand in Kurdistan, 15.august 1984-15.August 1985, herausgegeben von "Kurdistan -Komittee", Dokumentationsreihe, Nr.1, Köln, Oktober 1985, S.18.

(٢٢) ـ تماشای سەرچاوەی خوارەوە بکە :

chalakmuhamad@gmail.com

Gustav Chalupa: Nationalistische Ausschreitungen im Vielvölkerstaat Yugoslawien", im "Der Tagesspiegel", Nr.12197, Berlin 5.11.1985,S.3.

(٢٣)ـ مەسەلەی ئەوەی لە سنووری وولاتی سۆڤێتدا پارچەیەك كوردستان هەیە راستییەكە ناشارێتەوە، وگەلێك زانای سۆڤیاتی دانیان پێداناوە . بۆ نموونە: رۆژهەلاتناسی مەزنی سۆڤێت خالفین لە پێشەكیی كتێبەكەیدا " ململانێ لەسەر كوردستان " دەبێژێ: " لە سەرەتای سەدەی نۆزدەیەمدا بەشێك لە خاكی كورد كەوتە ژێر دەست رووسیاوە " . مینۆرسكی كە خۆی رۆژهەلاتناسێكی رووس بوو لە وتارەكەیدا لەسەر كوردستان لە ئینسیكلۆپێدیای ئیسلامدا دەبێژێ : " كوردەكان لە پێش جەنگی جیهانیی یەكەمدا بەسەر توركیا و ئێران و رووسیادادا بەشكرابوون ..." .

(٢٤)ـ بدلیسی ، شرف الدین : شرفنامە ، چاپی پەترسبورگ سالی ١٨٦٠ ، چاپی تازە ١٩٦٩ ، بەرگی (١) ل ١٣ـ١٤

(٢٥)ـ هەر بۆ نموونە تەماشای ئەو نەخشەیە بكە كە میستەر ئێدموندس كۆنە ئەفسەری هێزی كۆلۆنیالیستی بەریتانیایی لە كوردستاندا و راوێژكەری وەزارەتی نێوخۆی عێراق هەتا كۆتایی جەنگی جیهانیی دووەم كێشاویەتی لە كتێبەكەیدا " كورد و تورك و عەرەب " كە بە زمانی ئینگلیزی لە لەندەن لە سالی ١٩٥٧ دا چاپكراوە ، هەروەها ئەو نەخشەیەی كە دیپلۆمات و نانخۆری دەولەتی ئەمریكا میستەر ئیگلتن لە كتێبەكەیدا " كۆماری كوردی سالی ١٩٤٦ " كە بە زمانی ئینگلیزی لە لەندەن لە سالی ١٩٦٣ دا چاپكراوە؛ كێشاویەتی . گەلێ بەرهەمی " دیكەی لەم بابەتە لەم چەند سالەی دواییدا لە ئەورووپا دەرچوون .

(٢٦)ـ احمد عثمان ابوبكر: نصوص ثلاث رسائل للشيخ عبيد الله النهري ، مجلة " رۆژی كوردستان / شمس كردستان ، العدد ٦٩ ، نیسان ١٩٨٥ ، ل ٦ .

chalakmuhamad@gmail.com

(٢٧) ـ هیپۆتێزی كولتووری سینكرێتیستانەی كورد بیرێكی خۆمە و لە ئەنجامی لێكۆڵینەوەی دوورودرێژی كۆمەڵگەی كوردەوە بۆی گەیشتووم كە بێگومان پێویستی بە تۆژینەوەی پتر هەیە. شایانی باسە كە ئەم بیرەم بۆ یەكەمجار لەو وتارەمدا باسكرد كە لە رۆژی ٢٣ی ئەیلوولی ١٩٨٣ دا لە مۆنیخ بە بۆنەی دووەمین كۆنگرەی سۆكسەوە پێشكێشمكرد. دەقی ئەو وتارە چەند سەعاتییە كە بە ناوی " ناكۆكیی نێوان رەزەكانی گەلی كورد و خاوكردنەوەی " یەوە بوو، بۆ چاپ ئامادە دەكرێ و لە هەلێكدا دەخرێتە بەردەست خوێنەرەوە.

(٢٨) ـ هەر بۆ نموونە تەماشای ئەم دوو سەرچاوەیەی خوارەوە بكە:

Soane, E.B.: To Mesopotamia and Kurdistan in disguise, London 1912. 2.Ed. 1926, p.395,
Nikitine, Basile: Les Kurdes, Paris 1956, p. 99.

(٢٨ أ) ـ بڕوانە لاپەڕە (٧٨) تێبینی ژمارە (٣).

(٢٩) ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بكە:

Jemal Nebez: Sprichwörter und Rede_nsarten aus Kurdistan, Publikation der NUKSE, 1970, S.60.

(٣٠) ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بكە هەر بۆ نموونە:

Helmuth von Molteke : Briefe, Berlin1841,S. 269-70.

(٣١) ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بكە:

Volland: Aberglauben in Armenien und Kurdistan, in "Globus", 91 (1907).

(٣٢) ـ هەڵتن دروستكەری شەقامی هەڵتنە لە كوردستان و یەكێكە لەو بێگانانەی كە زۆر بە ویژدان و بابەتانە سەرنجی كورد و مەسەلەی كوردیان داوە. پاش دووركەوتنەوەشی لە كوردستان و لە گەلێك دەرفەتدا هەوڵی داوە راستیی مەسەلەی كورد بخاتەڕوو بۆ ئەورووپاییەكان و جیهان.

chalakmuhamad@gmail.com

(٣٣) تەماشای کتێبەکەی هەملتن بکە:
Hamilton, A.M.: "Road through Kurdistan", London 1937, p.197.

(٣٤) ـ تەماشای سەرچاوەی خوارەوە بکە:

Küchler, Hannelore: Öffentliche Meinung..
سەرچاوەی پێشوو ل

(٣٥) ـ تەماشای ئەو سەرچاوەیە بکە کە لە ژێدەری نمرە (٢١)دا باس ـ کراوە، ل ٣٦ ۰

(٣٦) ـ تەماشای کتێبەکەی ئیگلتن بکە:

Eagleton, William Jr.: "The Kurdish Republic of 1946", London 1963.

(٣٧) ـ کیشلەر، هەنەلۆرە : سەرچاوەی پێشوو ، ل ١١٢ ۰

(٣٨) ـ سەرچاوەی پێشوو ؛ هەر ئەوی ۰

(٣٩) ـ لە رۆژی ١٩٨٤/٤/١٤ دا لە بەرلین سەمینارێکم سا ز ـ کرد لە ژێر نێوی "رەنگدانەوەی بیری کاژێك لە ئەدەبیاتی هەوردە بۆرژوازیی کورد دا" ۰ئەم سەمینارە بە بۆنەی تێپەربوونی چارەکەچەرخێ ـ کەوە بەسەر دامەزراندنی کاژێکدا باسکرا ۰

(٤٠) ـ جەمال نەبەز : ئۆتۆنۆمی یا کوردستانێکی سەربەخۆ یا بڕیاری چارەنووس لە ئازادیدا و بۆ ئازادی ۰ وتاری سەمیناری رۆژی ١١ ی مایسی ١٩٨٥ لە ستۆکهۆلم (سوێد) ۰بنکەی چاپەمەنیی ئازاد، ستۆکهۆلم ١٩٨٥ ۰

(٤١) ـ بەعسییەکان بە وەزیرەکانی "نێوچەی ئۆتۆنۆمی" دەبێژن "ئەمین" بۆ ئەوەی ووشەی "وەزیر" بەکارنەهێنن، نەوەك نێوچەکە لە دەوڵەتێك بچێ و تامی "فیدەراسیونێك" بدات ۰

chalakmuhamad@gmail.com

(٤٢) ـ مجلة الحكم الذاتي (ئۆتۆنۆمی) يصدرها المجلس التشريعي لمنطقة كردستان ٠ العدد (٢) ، السنة التاسعة ، اربيل ١٩٨٥ص٤٧ ٠

(٤٣) ـ سەرچاوەی پێشوو ،ل ٥٥ ٠

(٤٤) ـ سەرچاوەی پێشوو،ل ٥٨ ٠

(٤٥) ـ لە گێڕانەوەی ئەم هۆنراوانەی "ئەحمەدی"دا پەنام بردە بەر بیرەوەریی خۆم ٠ ئەم هەڵبەستانەم لە دەورانی منداڵیدا لەبەرکردووە و لەوانەیە بە تەواوی لەرووی وشەبەندییەوە سەد یەسەد وانەبن ، بەلام لەرووی ماناوە بە تەواوی وانە ٠ ئەمەشم بۆیەك باسکرد؛چونکە لەم کاتەدا " ئەحمەدی "م لەبەردەستدا نییە ٠

(٤٦) ـ خانمی Corinne Taor پەیامنێری رۆژنامەی فەرەنسی Libération لە ژمارەی رۆژی ١٩٨٤/١٠/١٧ یدا باسی گوندێکی کوردستانی داگیرکراوی تورکیا دەکات و دەبێژێ: " خەڵکەکەی ئەوێ هەموو پێیان وایە کە حکومەت بڕیاری داوە کە لەو کوێرەوەرییەدا بیانهێڵێتەوە ، خەڵکەکە دەبێژن : " ئەمە هەمووی لەبەرئەوەیە کە ئێمە کوردین ٠ تەماشاکە ئێمە مافمان لە هیچ شتێکدا نییە٠ نەشەقاممان هەیە،نە کارەبامان هەیە، نەژێرابمان هەیە،ئایە ئێمە هەموومان پێشمەرگەین؟ لێرە هیچ جۆرەسەربەستییەك نییە بۆ کورد " ٠ پەیامنێر ئەوجا لەبارەی هەوڵەندانی زارۆی کوردەوە بۆ فێربوونی زمانی تورکی دەبێژێ٠ " دیاردەیەکی دیکەی کۆلۆنیزەکردنی (کوردستان) پەروەردەکردنەکە بەکارهێنانی زمانی کوردیبە تەواوی قەدەغەکردووە (تورکیا دان بە بوونی کورددا نانێ) ٠ لە گوندی کەمینە ئەو مامۆستایەی کە دانراوە بۆ فێرکردنی دەرزی کولتووری تورك ، مامۆستایەکی لاوی ٢٧ساڵییە نێوی ئەحمەدە٠ ئەحمەد هەر لەسەرەتاوە کارەکەی بەوە دەستپێکــرد کە وێنەیەکی گەورەی ئەتاتورك؛ دامەزرێنەری کۆماری تورکیایبە هەموو دیوارەکانی قوتابخانەکەدا هەڵواسی ، ئــەو ئەتاتورکەی کە خاوەنی ئەو قسەیەیە کە کوردەکان تیزیپێوەدەکەن ودەبێژێ :

chalakmuhamad@gmail.com

"چەند بەختیارە ئەو کەسەی کە دەتوانێ بەخۆی بێژێ تورکە"، بەڵام ئەحمەد پاش دوو ساڵ مامۆستایی کردنیش هێشتا هەر خۆی ئاڵای ناسیۆنالی تورک لەبەردەم پۆلی قوتابخانەکەدا هەڵدەکات. ئەحمەد دەبێژێ:
"زارۆکان دێنە قوتابخانە چونکە بەزۆرملێ دەیانهێنن؛ ئەگینا گاڵتەیان پێ دێ. هیچ کاتێکیش خۆیان خەریکناکەن بەفێربوونی زمانی تورکییەوە"
تەماشای:

Corinne Taor: Represailles turque en pays Kurde, Libération, 17.10.1984.

کۆرین تاور: تۆڵەسەندنەوەی تورک لە وڵاتی کورددا، ڕۆژنامەی لیبەراسیۆن ١٧/١٠/١٩٨٤.

(٤٧) ـ لێرەدا حەزدەکەم کۆپلەیەك لە قسەکانی مێژوونووسی کورد ئەمین زەکی (١٨٨٠ ـ ٩/٦/١٩٤٨) بهێنمەوە بە نموونە کە لە سەرەتای کتێبی "خولاسەیەکی تاریخی کورد و کوردستان"دا نووسیویەتی و ئەو هۆیە دەخاتەڕوو کە بۆچی دەستی کردووە بە نووسینەوەی مێژووی کورد.. ئەمین زەکی دەبێژێ:

"کاتێك وشەی گشتگری عوسمانی لە تورکیادا نەما و دوو وشەی تورك و تۆرانی جێیان گرتەوە. ئەوجا منیش بە پێی سروشتی بارەکە خۆی، وەك هەموو ئەو ڕەگەزە عوسمانییانەی کە تورك نەبوون، هەستێکی زۆر خستم بە نەتەوایەتیی لە تورك جیاوازی خۆم کرد. ئەمە وای لە من کرد کە هەستی ناسیۆنالیستانەی بەتین و جۆشی بەهێزی نیشتمانپەروەرانەی خۆم دەربڕیم. بەڵام (ئەوەی ڕاستی بێ) هیچم نەدەزانی لەبارەی ئەو گەلەوە کە سەربەوم. چونکە لە پێش ئەوەدا هیچ کاتێك ئەوە نەهاتبوو بە بیرمدا کە بکەوم بە دوای مێژووی ناسیۆنالی کورددا، نە لەسەردەمی خوێندنەدا و نە لەدوای ئەوە. ئەوەش سەبارەت بەوە بوو کە وشەی "عوسمانی" کە هەموو ڕەگەز و گەلێکی ژێردەستەی (ئیمپراتۆرێتی)ی دەگرتەوە، تا ئەندازەیەك دەماری هەریەکێکمانی سڕکردبوو، ئێمەی

chalakmuhamad@gmail.com

رۆڵەی نەتەوەکانی دیکەی (ناتورکی) نێو ئیمپراتۆریەتی ی عوسمانی "
(خلاصة تاريخ الكرد وكردستان من اقدم العصور التاريخية لحد
الان) ـ الترجمة العربية للاستاذ محمد علي عوني ، الطبعة
الثانية ، بغداد ١٩٦١ ، الصفحة (ح) .

ئەم دانپێدانانەی ئەمین زەکی دەریدەخا کە هۆکاری دەرکی
لە پەیداکردن و چلوورهێبەستنی " تێرا نینی خۆیی " دا دەورێکی
گەورە و هێندێك جاریش دەورێکی سەرەکی هەیە .

(٤٨) ـ تەماشای ئەم سەرچاوەیەی خوارەوە بکە :

Taghi Habibi Shalmani: Betrachtungen über die ethnische Identität der Iranischen Kurden, Dissertation der Universität Köln 1985, S.112.

(٤٩) ـ باسی " قوتابخانەی کوردیی سۆسیالیزم "م لەو نامیلکەیەدا
کردووە کە بە نێوی " هێندێك لە کێشە بنەڕەتی یەکانی قوتابخانەی
کوردیی سۆسیالیزم "ەوە لە لایەن بنکەی چاپەمەنیی ئازادەوە لە
ساڵی ١٩٨٤ دا لە ستۆکهۆلم بڵاو کراوەتەوە . هەڵوێستی ئەم قوتابخانە
یەشم بەرامبەر " نەتەوە " و " ناسیۆنالیزم " لەو لێکۆڵینەوەیەدا دەرخستووە
کە لە ژێر نێوی " گۆڤاری نیشتمان ، تەمووزی ١٩٤٣ تا مایسی ١٩٤٤ ،
زمانی حاڵی کۆمەڵەی ژێکاف و ئیدیۆلۆژیی هورد بۆرژوای رۆشنبیری
ناسیۆنالیست لە کوردستاندا " بە کوردیی و ئەڵمانی لەلایەن " ئەکادیمیای
کوردیی بۆ زانست و هونەر "ەوە بڵاودەکرێتەوە . تەماشای ل ٢٢ ـ ٢٧ ی
ئەو بەرهەمە بکە کە لەم رۆژانەدا لەلایەن بنکەی چاپەمەنیی ئازادەوە
لە چاپ دەدرێ .

(٥٠) ـ تەماشای وتاری Necdet Kurdakul بکە لە رۆژنامەی
تورکی Dünya دا ، رۆژی ٢٨ ی ئەیلوولی ١٩٦٧ لە دژی ئەو
وتارەی کە لە " گۆڤاری کۆمیسیۆنی ئینتەرناسیۆنالی یاسازانان " دا لە

chalakmuhamad@gmail.com

ساڵی ۱۹٦۷ دا لە بارەی چەوساندنەوەی "کەمایەتیی کوردەوە لــــە لە تورکیا بڵاوکرابووەوە .

(٥١) ـ علی اصغر شمیم همدانـــی : کـــردستان ، تبریز ۱۳۱۲ ، ص ٥۳ .

(٥۲) ـ سەیری پەراوێزی نمرە (٥٠) بکـــە .

(٥۳) ـ سەیری پەراوێزی نمرە (٥٠) بکـــە .

(٥٤) ـ الدکتور ناجی معروف: عروبة العلماء المنسوبين في بـلاد الروم والجزيرة و شهرزور واذربيجان الى البلدان الاعجمية . الجزء الثالث ، الجمهورية العراقية ـ وزارة للثقافة والفنون ـ سلسلـــة كتب التراث ، رقم ٦٨ ، بغداد ۱۹۷۸ ، ص ۹۷ـ۲۰۷ .

(٥٥) ـ جمال نـبــز: حول المشكلة الكردية ، من منشورات الاتحاد القومى للطلبة الاكراد في اوروبـا (نوكسه) ۱۹٦۹ ، ص ٥۹ .

(٥٦) ـ ناجی علوش : حوار حول الامة والقومية والوحدة ، دار الطليعة للطباعة والنشر ، بيروت ، الطبعة الاولى ، ايلول ۱۹۸۰ ، ص ۸۷ـ۸۸ .

(٥۷) ـ ناجی علوش: سەرچاوەی پێشـــوو ، ل ۸۸ـ۸۹ .

(٥۸) ـ سەمیناری "بیری نەتەوەیی کوردی نە بیری (قەومیەت) ی رۆژهەڵاتی و نەبیری (ناسیۆنالیزم) ی رۆژاوایی‌یە لە رۆژی ۱۸/۸ ی ۱۹۸٤ دا لە ستۆکهۆلم وبە بۆنەی سێیەمین کۆنگرەی سۆکسەوە خوێنـد ـ رایەوە . سەمینارەکە لە لایەن "سۆکسە"وە بڵاوکرایەوە و لە بنکـــەی چاپەمەنیی ئازاد، لە ستۆکـــهۆلـم چاپکـرا .

(٥۹) ـ تەماشای ژێدەری ژمـارە (٤۹) بکـــــە .

chalakmuhamad@gmail.com

(٨) چەند تێبینی یەك

(١) ـ ووشەی " پێوەندارێتی "م لە جیاتی (إنتماء)ی عەرەبی کە بەرامبەر بە affiliation ی ئینگلیزی و appartenance ی فەرەنسی و Zugehörigkeit ی ئەڵمانی یە و ووشەی " ناسنامە "شم لەجیاتی (هویة)ی عەرەبی و Identity ی ئینگلیزی و Identität ی ئەڵمانی داڕشتووە ، هەروەها ووشەی "پێناسە "م لە جیاتی (مُعَرِّفة) و (مُشَخِّصة)ی عەرەبی و Merkmal ی ئەڵمانی و ووشەی " باوك فەرمانی " و "دایك فەرمانی "م بۆ "نظام الابوة " و "نظام الامومة "ی عەرەبی بەکارهێناوە ، هیوام وایە لەجێی خۆیاندا بن .

(٢) ـ سەرنجێك لەسەر ژێدەری ژمارە (٥) .

لەم ژێدەرەدا نێوی بەهەشتی کاکەڕەشید شەوقی هێنراوە کە بە پێویستی دەزانم چەند تێبینی یەك لەسەر ئەم کەسایەتی یە بنووسم . پاڵ ـ پێوەنەری سەرەکیشم بۆ ئەمە ئەوەیە ئەمساڵ (١٩٨٥) لە هەولێر نامیلکەیەك بەنێوی مستەفا شەوقـــی و پەیژە " وە لەلایەن مومتاز حەیدەری یەوە بڵاو-کرایەوە کە سەعید ناکام پێشەکی یەکی بۆ نووسیوە . مومتاز حەیدەری هەولی داوە بە هۆی کەلێك کەسی گوایە "شارەزا "وە کەسایەتی مستەفا شەوقی دیاری بکات و هەر لەوێدا بیروڕای هێندێکیشیانی تۆمارکردووە کە هیچیان ـ سەعید ناکام گوتەنی ـ " نرخی گوێزێکی پووچی لەمەڕ ساخ کردنەوەی مستەفا شەوقی یەوە نی یە . هەر لەوجێیەدا سەعید ناکام هاتووە بەسەروگوێلاکی ئەواندا کە بە " زانا " نێوی بردوون وکەچی ئەو گوتەنی؛ئەوەیان لەباردا نی یە " کەسایەتی مستەفا شەوقی یەك ساخ بکەنەوە کە ـ گوایا ـ چل ساڵێك دەبێ مردووە " .

سەعید ناکام دەبێژێ :

chalakmuhamad@gmail.com

له چاپدانه‌وه‌ی گۆواری «په‌یژه» که له رۆژی خۆیدا که‌له‌به‌رێکی گه‌وره‌ی پڕ کردۆته‌وه ، له‌گه‌ڵ لێدوان‌و لێکۆڵینه‌وه‌ی ناوه‌رۆکی ئه‌و سیپاره به نرخه ، کارێکی هێجگار په‌سندو به‌جێ‌یه‌و ئه‌م ته‌قه‌لایه‌ی کاك مومتاز حه‌یده‌ری سوپاس هه‌ڵگرو شیاوی ئافه‌رینه .

به‌ڵام ، له‌رێ سیپاره‌ی «په‌یژه» کێ نوسیویه‌تی ؟ کێ هه‌یه به ڕاشکاوی بێته زمان‌و پێمان بڵێ خاوه‌نی ئه‌م هه‌سته پاکه‌و ئه‌م بیره دڵسۆزانه‌ی کوردایه‌تی‌یه ، کێ بوه‌و چۆن ژیاوه‌و له کوێ سه‌ری پڕ له ئاواتی به‌دی نه‌هاتوی ناوه‌ته‌وه ؟

ده‌ربڕینی رای جۆراوجۆر بۆ ساخ کردنه‌وه‌ی بناخه‌ی کێله‌شین‌و ئه‌شکه‌وتی شانه‌ده‌ری‌و شوینه‌واره‌کانی نارام‌سین له کوردستاندا جێی خۆیه‌تی ، به‌ڵام ئایا ره‌وای هه‌قه مێژوزان‌و نوسه‌رو کوردناسه‌کانمان سه‌باره‌ت به تێکۆشه‌رێکی جێی شانازیمان که چل ساڵ له‌مه‌وپێش کۆچی کردوه‌و ئه‌وانه‌ی دیویانه هێشتا زیندون‌و ماون وه‌ڵامێکی دو دڵانه به ده‌می داچه‌قاوه‌وه دوپات بکه‌نه‌وه ؟

پیاو گریانی دێ . گریان بۆ مسته‌فا شه‌وق نا که ساڵی ١٩٢٦– سه‌رنوسه‌ری «بانگی کوردستان» بوه‌و پاشان گۆواری «په‌یژه»ی بڵاو کردۆته‌وه‌و به ته‌ما بوه پاشتر (رۆژنامه‌یێکی کوردی بۆ رابێ بێت)و(١) . . . له پرێکا وه‌کو به‌ردی بن‌گۆم بێ سه‌رو شوێن چوه ، گریان بۆ ئه‌و نا چونکو به هیچ ناچێ . . . گریان بۆ نه‌ته‌وه‌ی کوردیش نا که‌وا که‌ڵه پیاوانی په‌نجا ساڵ له‌مه‌وبه‌ری خۆی ناناسێت‌و له بیریان ده‌کا ، چونکو شتی له‌م بابه‌ته‌مان زۆرن .

(١) ده‌ق ڕسته‌یێکه مسته‌فا شه‌وق له لاپه‌ڕه (٢)ی په‌یژه‌دا وه‌کو ئاواتێك ده‌ری بڕیوه .

chalakmuhamad@gmail.com

گریان بۆ ئەو زانایانەمان کە گوایە خەوو خواردنیان لە خۆیان حەرام کردوە شاعیری کوردی کۆن تازە دەکەنەوەو مردوی ناوداری کورد دەژێننەوەو بچوکترین رستەی کتێبە کۆنێك ناوی کوردێکی ئەو سەردمەی هێنا بێ هەڵیدەبرن‌و لێی دەدوین‌و بنکەیێکی شانازیی نوێانی لەسەر دادەمەزرینن ، کەچی کاتێ پرسیاری مستەفا شەوقی‌یان لێدەکرێ بە منجەمنجی واق‌ورمانەوە دەڵێن :-

– مستەفا شەوقی ئەفسەرێکی کوردی سوپای عوسمانی بوە ، کاتێ گەڕاوەتەوە کوردستان کاری میری نەکردوەو هەر خەریکی خەبات‌و تێکۆشان بوە (٢) .

– مستەفا شەوقی زابت تەجنیدی قەزای ڕەواندز بوەو ساڵی ٩٣٨ یا ٩٣٩ لە ڕەواندز مردوە ، کەسیش نازانێ لە کوێ نێژراوە (٣)

– مستەفا شەوقی شاعیرێکی کوردستانی سەر بە ئێرانەو لە بنەماڵەی قازی‌یەکانە (٤)

– مستەفا شەوقی ناوی ڕاستیی «ڕەشید شەوقی» یەو ئەو (ناوی) مستەفایەی بۆ خۆشاردنەوە لە خۆی ناوەو سەردەمێك بەڕێوەبەری ڕۆژنامەی «دیاری کوردستان»ی ساڵح زەکی ساحێبقران بوە (٥) .

– مستەفا شەوقی زابتێکی عوسمانی بوکە هاتەوە کوردستان لە سوپای عیراقدا کرا بە زابت‌و گەیشتە پلەی موقەدەم ، خزمی ماڵی (محەی‌دگل)ی کۆنەفرۆش بو لە گەڕەکی سەرکاریزی سلێمانی (٦) .

(٢) شاکر فەتاح . گۆواری ڕۆشنبیری نوێ ژمارە -٨٣- ل : ٥١

(٣) شەمسەدین سلێمان سلاحشور . سەرچاوەی پێشوو .

(٤) د . مارف خەزنەدار ، هەر ئەو سەرچاوەیە .

(٥) کەریم شارەزا . سەرچاوەی پێشوو لاپەرە -٦١-

(٦) د . عیزەدین مستەفا ڕەسوول ، هەر ئەو سەرچاوەیە لاپەرە -٥٢-

chalakmuhamad@gmail.com

ئەم گشت زانیاری‌و ئاگاداری‌یە چەوت‌و چەواشانە کە هیچی نرخی گوێزێکی پوچی لەمەڕ ساخ کردنەوەی مستەفا شەوقی‌یەوە نی‌یە ، لەلایەن زاناو نوسەرەکانەوە دەربڕاون بە مەبەستی ڕونکردنەوەو تیشك خستنە سەر ژیانی خەباتگێڕو نووسەرو سیاسی‌یێکی خوێنگەرمی کورد کە - گوایا - چل ساڵ دەبێ مردوە !

لێرەدا خۆم بە بەرپرسیار دەزانم ئەم گرێکوێرەیە بڕەوێنمەوە :

ڕاستیە ... هەق وا بەلای سەعید ناکامەوە ، بەڵام تواننج تێگرتن و سەر کۆنەکردنی ڕووت ، هیچ سودێکی نی‌یە . سەعید ناکام دەبوو هۆی ئەم کڵۆڵی‌یەی کە ئەو بۆی دەگری ، بێ پەردە بخستایەڕوو . ڕاستی‌یەکەی ئەوەیە ، ئەو دەمەی کە مستەفا شەوقی دەژیا و تێدەکۆشا ، زمان و کولتووری کورد هێشتا نەبووبوو دەسکەلایەك بەدەست هەلپەرست و خۆپەرێن و کوڕی ڕۆژەوە بۆ نان‌پەیداکردن و سنگ‌دەرپەڕاندن و ماستاوسارد کردنەوە بۆ ملهوڕان ، وەك ئەمڕۆ . لەبەر ئەوە زۆربەی هەرەزۆری هوردە بۆرژوای ڕۆشنبیری کورد کاڵتەی بەوانە دەهات کە خزمەتی کولتووری کوردیان دەکرد . بەڵگەشم بۆ ئەمە ئەوەیە کە خۆم هەر لە تەمەنی ١٨–١٩ ساڵی‌یەوە هەڵسوکەوتم لەگەڵ ئەو بەساڵداچووانە دەکرد کە لە دەیەکان وبیستەکان و سی‌یەکان و چلەکاندا خەریکی کوردایەتی بووبوون ، وەك مستەفا شەوقی و عارفەسوور و ڕەفیق حیلمی و جەمیل سایب و بەشیر موشیر و مارووف جیاووك و ئەمین ڕەواندزی و عەلی کەمال و تۆفیق قەززاز و کەریم زانستی و جەمال عارف و محەممەد عەلی کوردی و شاکیر موجریم و ئیسماعیل حەقی شاوەیس و عەبدولخالیق ئەسیری و جەمیلی ڕۆژبەیانی و عەلی باپیراغا و گیوی موکریانی و ئەنوەری مائی و مەلا محەممەدی قزڵجی و عەلائەدین سەجادی و گەلێك بەڕێزی دیکە

chalakmuhamad@gmail.com

که ئێستە زۆربەی هەرە زۆریان نەماون • مەبەستیشم لەوەبەتەنێ کۆکردنەوەی کولتوور و زادەی بیری کورد بوو• کەچی زۆر کەس لە کوردە،گوایە رۆشنبیرەکانی ئەودەمە،تانوتیان دەدا لێم ، کە گەنجێکی وەك من لە باتی دوو رابواردنی شەوانی بەغدا و " چوارقسەی خۆش" هێنده " بێ زەوقم " کاتی خۆم لە گەڵ ئەو " پیرە خەرەفاوانە " دا دەبەمەسەر • راستی یەکەی ئەو بەرێزانە منیان وەك هاورێیەکی خۆیان تەماشادەکرد و بەچاوی هەرزەکارێك نەیاندەروانی یە من • لەبەر ئەوە بەسەرهاتە سیاسی یەکانی خۆیان بێ پرنگانەوە دەگێرایەوە بۆم ، کە هەر یەکەیان لاپەرەیەکی گرنگ بوو لە مێژووی نەتەوەی کورددا •

دە مستەفا شەوقی یەکێك بوو لە"پیرەخەرەفاوانە"ی کە من شانازیم بە دۆستایەتی یەوەدەکرد • مستەفا شەوقی بەرێکەوت لە سلێمانی دراوسێشم بوو ، و جاری واهەبوو ، لە شەوانی فێنکی هاویندا تا بەرەبەیان لە حەوشەکەی ماڵی دایکم پێکەوەدا دەنیشتین و قسەمان دەکرد• ناوی راستەقینەی مستەفا شەوقی کاکەرەشید شەوقی بوو• کاکەرەشید برای عەلی ئاغا بوو ، کە مامۆستای قوتابخانەی سەرەتایی بوو لە سلەیمانی و کابرایەکی زۆر قسەخۆش بوو، هەروەها خزمی قازی ئەحمەد موختار بوو کە هەردووکیان ماڵیان لەتەنیشت مزگەوتی دوودەرگا و نێزیك ماڵی رۆستەمە زلەوە بوو ، کە رەنگە ئێستە ئەو مزگەوت و خانووانە نەمابن • کاکە رەشید لە کۆتایی ی جەنگی جیهانی ی یەکەمدا لە سوپای عوسمانی دا ئەفسەر بوو، ماوەیەکیش لە هەورامان وەك ئەفسەر خزمەتی کرد بوو • کاکەرەشید گەلێك بەسەرهاتی خۆی گێرایەوە بۆم کەلە بیرەوەری نامەکانماندا نووسیومن •جا وەك بەهەشتی کاکە رەشید باسی دەکرد ، ماوەیەك سەرنووسەری گۆڤاری "دیاری ی کوردستان " بووبوو ، بەڵام دوایی ناخۆشی کەوتبووە نێوان وی و ساڵح زەکی ی خاوەن گۆڤارەوە لەسەر ئەوەی ساڵح زەکی پێ ی گوتبوو "کاکە رەشید ووتارەکانت زۆر توند وتیژن و ئەگەر وابکەیت ئەوا گۆڤارەکەمان دادەخەن " ـ لەبەر ئەوە کاکە رەشید هەوڵی دابوو خۆی ئیجازەی گۆڤارێك

chalakmuhamad@gmail.com

وەریگرێ ، بەڵام دەستی نەکەوتبوو . لەبەرئەوە ویستبووی کاتنامەیەك دەربکا بە نێوی " پەیژە " وەکە لەشێوەی گۆڤاردا بێ بەڵام بەنێوی گۆڤارەوە نەبێ ، ئەوەشی بۆ نەچووبووەسەر . کاکە رەشید پیاوێك بوو حەزی بە مەتحی خۆی و سنگدەرپەڕاندن نەدەکرد ، لەبەرئەوە بۆ شوێنەوونی ، خۆی نێونابوو " مستەفا شەوقی " . سەردەمێکیش لە سوپای عێراقدا ئەفسەربوو بوو . جارێکیان بە یادی ئەو کاتەوە چیرۆکێکی خۆشی گێڕایەوە بۆم و گوتی :
" تازە سوپای عێراق دامەزرابوو ، داواکرالێم وتارێك بە زمانی عەرەبی لەبەردەم سەرکردەی سوپای عێراقدا بخوێنمەوە و لەوێدا باسی ئازایەتیی لەشکری عێراق بکەم ، جا لەبەر ئەوەی لە عەرەبیدا زۆر کز بووم ، ناچاربووم بە کوردیی بینووسم و بیدەم بە خێرەومەندێك بیکات بە عەرەبی بۆم ، بەڵام لە نووسینەکەدا دوو ووشەی عەرەبی زۆر سەنجیان راکێشا ئەوەش " قَاعاً صَفْصَفَاً " بوو ، ئەوجا چونکە وتارەکەش بەو دوو ووشەیەکۆتاییی هاتبوو و گوترابوو " ئەگەر بێتو بێگانە پەلاماری ئەم وولاتە بدات ، ئێمەش دەچینە سەریان و خاکیان بە توورەکە دەبێژین " ، ئەوا دوو هەفتە لەسەر یەك هەر پڕاوەی ئەو دوو ووشەیەم دەکرد و دەمگوت و دەمگوتەوە . رۆژی خوێندنەوەی وتار ، خەڵکەکەیان ریزکرد و گوتیان ئەوا ئەفسەرێکی کورد وتارێك بە عەرەبی دەخوێنێتەوە ، ئەودەمە منیش دەستمکرد بە خوێندنەوەی وتارەکە و هەر خواخوای ئەوەشم بوو بگەمە سەر ئەو دوو ووشەیە ، کە گەیشتمە سەریان جۆش گرتمی و خۆم پێنەگیرا و تا هێزم تێدا بوو پێیم دا بە ئەرزدا و گوتم :
" ونجعلهم صَفَّاً قنقعاً " ، هەر ئەوەم گوت و هەموو خەڵکەکە دایانە هارەی پێکەنین " .

کاکە رەشید دراوسێیەکی بە وەفا و کوردێکی نیشتمانپەروەر و مرۆڤێکی هەژاردۆست و بێفیز و دەمار بوو . لە ساڵی ١٩٥٨ دا و بە پێشنیازی کاکەرەشید و پێکەوە لەگەڵ مامۆستایان فایەق عارف و دوکتۆر عەلی تۆفیق هەوڵی دامەزراندنی سندووقێکمان دا بۆ یارمەتیی ئەوانەی لەسەر سیاسەت نانبڕاو دەکران و بە تەمابووین سندووقەکە نێو بنێیین " سندووقی رووتە "

chalakmuhamad@gmail.com

یا "کۆجیلەی هەژار". بەڵام کودەتای ١٤ی تەمموزی ١٩٥٨ بوو بە هۆی نەهاتنەدی پرۆژەکەمان.

کاکە رەشید گەلێك هۆنراوەی کۆنی لەبەر بوو کە لە هیچ جێیەك بڵاونەکراونەتەوە. زۆربەی زۆری ئەوانەم لە لای خۆم نووسیبووەوە و لە کوردستان بەجێم هێشتبوون، دەربەدەریی خۆم و کارەساتەکانی ٦٣ بوونە هۆی لەنێوچوونیان. لەگەڵ ئەوەشدا لە ٢٧/١٢/١٩٧٩دا لە بەرلین وتارێکم نووسی لە ژێر نێوی "شاکیر موجریم و گەنجینەیەکی وون بوو"، هەوڵم دا هێندێك لەو هۆنراوانەی لە شاکیر موجریم و کاکە رەشید بیستبووم و لە بیرم مابوون بخەمە سەر کاغەز - وارێککەوت لەو رۆژانەدا دوکتۆر عیززەددین لە بەرلین بوو، گوتی وتارەکەم بدەرێ دەیبەم بۆ وڵات لەوێ بۆت بڵاودەکەمەوە، بەڵام کە پاش دوو ساڵ چاوەڕوانی وتارەکە بڵاونەکرایەوە و دوکتۆر عیززەددین مستەفا رەسووڵم چاوپێکەوتەوە و لە وتارەکەمم پرسییەوە، رەنگێکی هێنا و برد و گوتی: "وون بووە"... نامەوێ درۆ بکەم بەمتوانی باوەڕ بە قسەکەی بکەم. ئەمساڵ جارێکی دی هەمان وتارم نووسییەوە و ناردم بۆ گۆڤاری "خوێندکاری کورد"..

بە کورتی: "مستەفا شەوقی" کاکە رەشیدی برای عەلی ئاگایە و نەزابت تەجنید بووە لە رەواندز و نە خزمی محەی دکلیش بووە وەك دوکتۆر عیززەددین نابەرپرسیارانە فەرموویەتی. کاکە رەشید حیزبحیزبێنەی نەدەکرد تا هاوڕێ حیزبییەکانی بتێك دروستبکەن لێی. پاش کودەتای قاسم لە ١٩٥٨دا و تیژبوونی ململانێی پارتی و کۆمۆنیست لە کوردستاندا، دەیگوت: "نەبەز... ئەم حیزب حیزبێنەیەی ئەمڕۆ هەر شەڕەگەڕەکەکەی دوێنێیە". هەزاران چرا لەسەر گۆڕی پیرۆزی...

سەرنج: وشەی "کاتنامە"م لە جیاتی (مجلة دورية) Periodical داڕشتووە.

chalakmuhamad@gmail.com

(٣) ـ ژێدەری ژمارە (١٢٨أ)

ئەم ژێدەرە لە کاتی تایپکردندا کەوتبوو ، والێرەدا چاپدەکرێ .

بۆ وێنە هۆنەرێکی زۆر بە نێوبانگی وەک خانای قوبادی (١٧٠٠ ـ ١٧٥٩) کە سوارچاکێکی زمان و ئەدەبیاتی فارسی بووە ، شانازی بە زمانی کوردی یەوە کردووە و گوتوویەتی :

هەرچەند مەواچان فارسی شەکەرەن
کوردی جە لای من بەس شیرینتەرەن
مەعلوومەن جە دەرد ونیای بەدئەندێش
دڵشادن هەرکەس وە زوان وێش

هەروەها مەحوی (١٨٣٠ ـ ١٩٠٤) گوتوویەتی :

کوردی زوبانی ئەسڵمە ، گەر تەرکی کەم بەکول
بۆفارسی ، بەکوللی ئەمن دەمبە بێ وەفا

ئەمە بێجگە لەوەی کە لە پەندی پێشینانی کوردیدا گەلێک پەندی لەم بابەتە هەیە " شام شەکرە ، وەلات شیرینترە " .

هەر لەم بوارەدا شێخ رەزای تاڵەبانی (١٨٣٧ ـ ١٩٠٩) گوتوویەتی :

عەرەب ئینکاری فەزڵی ئێوە ناکەم ، ئەفزەڵن ئەمما ؛
سەلاحەددین کە دنیای گرت لە زومرەی کوردی بابان بوو

(٤) ـ ژێدەری (xx) لاپەڕە (٤٥) .

ڕۆشنبیر و نیشتمانپەروەری تورک بەهەشتی دکتۆر ئیدیجە کریماڵ کە یەکێک بوو لە تورکەکانی قرم و کەسایەتی یەکی زۆر ناسراوی تورک ، لە شەستەکاندا لە شاری مۆنیخ دەژیا ، بەڕێککەوت یەکتریمان ناسی و بووینە

chalakmuhamad@gmail.com

دۆستی یەك • پاش كودەتاكەی جەمال گویرسێل لە توركیا ، كریماڵ بەگ لە سەردانێكی توركیادا چاوی بە گویرسێل كەوتبوو ، و باسی مەسەلەی كوردی كرد بوو لەگەڵی • وەك كریماڵ بەگ خۆی گێڕایەوە بۆم بە گویرسێلی گوتبوو : واباشترە لاپەڕەیەكی تازە لە مەسەلەی كورددا هەڵبدڕێتەوە • كریماڵ بەگ گوتی: گویرسێل هەر نێوی كوردی بیست ، داچڵەكی و گوتی: " چۆن چۆن ؟؟ " گوتم : كارێك بكەین كە كورد رابورد وویان بیر-بچێتەوە و بیانكەینە براو دۆستی خۆمان • با لە كوردستاندا كوردەكان بە زمانی خۆیان بخوێنن و بنووسن و خۆیان خۆیان ببەن بەڕێوە • ئەوساكە مێژووش ئەمە بۆ جەنابت تۆمار دەكات ••• با وابكەین ئەگەر رۆژێ لە رۆژان كوردەكان دەستیان رۆیشت وەك دوژمن هەڵسوكەوت نەكەن لەگەڵمان • ••• كریماڵ بەگ گوتی: هێشتا قسەكەم تەواونەكرد بوو ، گویرسێل چاوی پەڕییە پشتی سەری و گوتی : چی چی ؟؟؟ ••• باش بزانە تا توركێك بمێنێ ، نەدان بە بوونی كورددا دەنێین و نەڕێ دەدەین زمانی كوردی بەڕەسمی ی بناسرێ " • كریماڵ بەگ گوتی : منیش گوتم : جا باشە كە توركێك نەما ، ئەوسا من و تو توركایەتی بۆ كێ بكەین ؟؟؟ گویرسێل بەسەرباد انێكەوە گوتی : سەیرە ، وامزانی تۆ توركێكی ناسیۆنال-یستی و توركست یەكجار خۆشدەوێ ••• كریماڵ بەگ گوتی : منیش گوتم : باوەڕبكە ئەمەی گوتم لە خۆشەویستی ی تورك بوو ، حەز دەكەم واله كوردەكان بكەین دەستبكەنە ملمان ، نەك تفبكەنە روومان . ئەوم گوت و بە تووڕەیی و دڵشكاوی یەوە ماڵاواییم لێكرد " •

chalakmuhamad@gmail.com

Jemal N E B E Z

P Ê W E N D A R Ê T Î Y K U R D Î

Kurd kê ye, w Kurdbûn manay çî?

Wutarêkî semînarîye le rojî
înî, 27.12.1985, le Kopenha-
gen, le civînêkî kurde aware-
kanî danîştûy Danîmarkda
x w ê n d r a y e w e

Biîlawkirawey Rêkxirawî Xwêndkaranî Sosyalîstî
Kurd le Ewrûpa (SOKSE) 2797/1986

BINKEY ÇAPEMENÎ Y AZAD LE
S W Ê D 1986

chalakmuhamad@gmail.com

JEMAL NEBEZ

PÊWENDARÊTÎ Y KURDÎ

Kurd kê ye, w Kurdbûn manay Çî?

Bilawkirawey Rêkxirawî Xwêndkaranî Sosyalîstî Kurd le Ewrûpa (SOKSE)

BINKEY ÇAPEMENÎ Y AZAD LE
SWÊD 2797/1986